

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

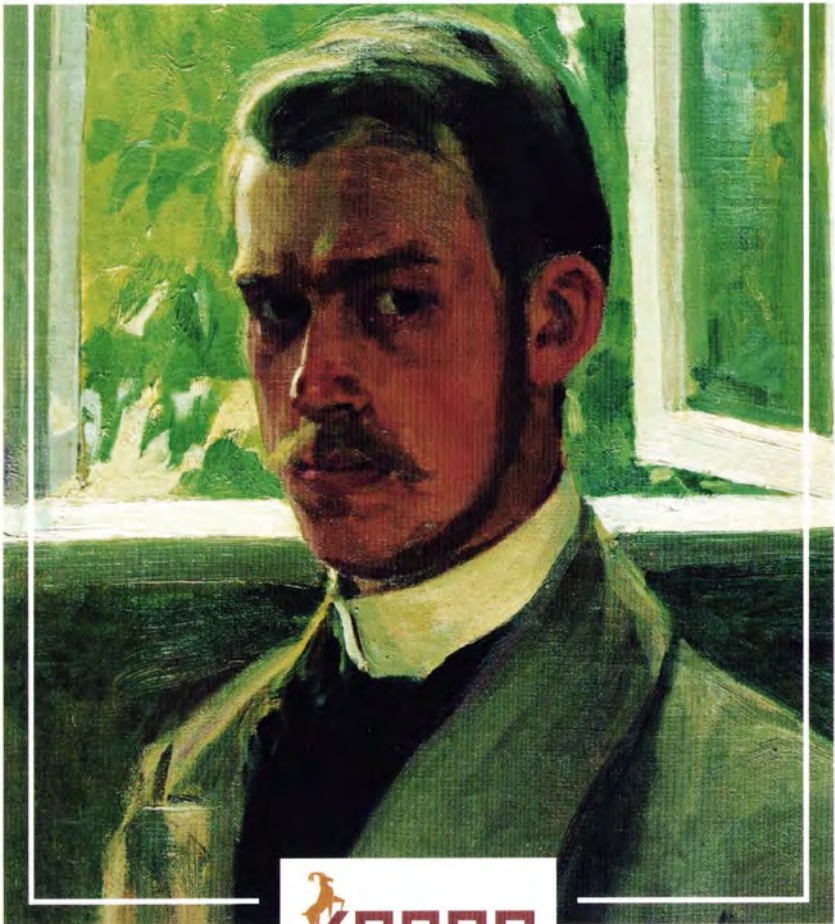
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL

AŞKA DAİR

 KAPRA

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL

AŞKA DAİR

Aşka Dair'de karşılıksız aşk, açgözlülük, delilik, yoksulluk gibi insanlık hâllerinin işlendiği on dört öykünün yanında Uşaklıgil'in, Theodore de Banville'den çevirdiği *Kadın Şikâyeti* öyküsüyle, Andre Theuriet'den çevirdiği *Mavi Kelebekler* adlı öykü yer alıyor. Kitabın son başlığı olan *Sanat Heyecanı* ise öyküden ziyade deneme metni özelliği taşıyor. Kitapta yer alan öykülerden *Son Levha*, Uşaklıgil'in yazdıktan 35 yıl sonra, Cumhuriyet'in ilk yıllarında etkisini gösteren Öz Türkçecilik politikasından hareketle sadeleştirdiği bir öykü olması bakımından dikkat çekiyor. Halid Ziya Uşaklıgil'in kendine özgü dil ve kurguyla işlediği hikâyeler, *Aşka Dair*'de beklenmedik sonlarla okur karşısına çıkıyor.

ISBN: 978-625-7751-71-1

KAPRA
YAYINCILIK

[/kaprayayinlari](#)
[/kaprayayinlari](#)
[/kaprayayinlari](#)
[/kaprayayinlari](#)

AŞKA DAİR / Halid Ziya Uşaklıgil

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Kadir Yılmaz

YAYIMA HAZIRLAYAN
Emine Hızır

EDİTÖR
Sevdagül Kasap

REDAKSİYON
Demet Çakıcı

SON OKUMA
Havva Akdağ

KAPAK GÖRSELİ
Boris Kustodiev, *Self Portrait near the Window*, 1899

KAPAK TASARIM
FOLX

SAYFA DÜZENİ
Oğuz Yılmaz

BASIM VE CİLT
Repar Dijital Matbaası

BASKI
Kasım 2020 - 1. Basım

ISBN
978-625-7751-71-1

SERTİFİKA NO
40675

Kapra Yayıncılık,
Repar Tasarım
Matbaa ve Reklamcılık
Ticaret Limited Şirketi'nin
tescilli markasıdır.

Mimar Sinan Mah.,
Selami Ali Efendi Cad.,
No: 5
34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: 0 (212) 322 48 45

© Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Tanıtım amaçlı, kısa alıntılar
dışında metin ya da görseller
yayınevinin izni olmadan hiçbir
yolla çoğaltılamaz.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://franvey.org>

Halid Ziya Uşaklıgil (1865-1945)

Halid Ziya Uşaklıgil, aslen Uşaklı olan, İzmir'e yerleştikten sonra "Uşşakizadeler" adıyla tanınan köklü ve zengin bir ailenin mensubudur. Halid Ziya, babasının halı ticareti için yerleştiği İstanbul'da 1865 yılında dünyaya gelir ve Mercan'daki bir mahalle mektebinde başladığı eğitimine Fatih Askerî Rüştiyesinde devam eder. 1877 yılında patlak veren Doksanüç Harbi, Uşaklıgil ailesinin işlerinin altüst olmasına sebep olur ve aile İzmir'e taşınmak zorunda kalır. Askerî rüştiyeyi üçüncü sınıftayken bırakmak zorunda kalan Halid Ziya eğitimine İzmir'de devam eder. İzmir Rüştiyesi ve Fransızca eğitim veren Mekitarist Mektebinde ortaöğrenimini tamamlar. Ailesinin yaşadığı maddi sıkıntılar dolayısıyla yükseköğrenime devam edemez. Bazı özel hocalardan aldığı İngilizce ve Almanca derslerinin yanında küçük yaşlardan beri tutkuyla sürdürdüğü tiyatro ve roman okumalarına kendi başına devam eder.

1885 yılında İzmir Rüştiyesinde Fransızca ve Türk edebiyatı öğretmeni olarak memuriyet hayatına başlayan Halid Ziya aynı zamanda Osmanlı Bankası'nın İzmir şubesinde mütercim olarak görev yapar.

1893 yılında İstanbul Reji İdaresi Muhaberat-ı Türkiye başkâtipliğine tayin edilen Halid Ziya çocukluğunun geçtiği İstanbul'da yaşamaya başlar. Reji İdaresi'ndeki on altı yıllık görevinden sonra 1909 yılında II. Abdülhamid'in yerine geçen Sultan V. Mehmed Reşad'ın başkâtipliğine tayin edilir. Üç yıllık başkâtiplik görevinden sonra sırasıyla Tütün İnhisarı İdare Meclisi başkanlığı ve Darülfünun Batı edebiyatı hocalığı görevlerinde bulunur.

Cumhuriyetin ilanından sonra aktif memuriyet hayatına son veren Halid Ziya tüm vaktini yazmaya ayırır. 1937 yılında oğlu Halil Vedat'ın intiharı Halid Ziya'nın üzerinde çok yıkıcı izler bırakır. Bu elim olaydan sonra daha da içine kapanan Halid Ziya Yeşilköy'deki köşküne kapanır ve ölümüne kadar burada tam bir inziva hayatı yaşar. Halid Ziya 27 Mart 1945'te hayata veda eder.

Türk Edebiyatının en büyük romancıları arasında yer alan Halid Ziya'nın ilk romanları *Sefile*, *Nemide*, *Bir Ölü'nün Defteri*, *Ferdi ve Şürekâsı*, İzmir'de yayımlanan *Hizmet* gazetesinde tefrika edilir.

Halid Ziya'nın İstanbul'da yaşamaya başlamasıyla birlikte yazıları ve tefrika romanları da dönemin önemli gazete ve dergilerinden olan *Servet-i Fünûn*, *İkdam*, *Sabah* ve *Peyam-ı Sabah*'ta yayımlanmaya başlar.

Halid Ziya, Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin'le birlikte *Servet-i Fünun* edebiyatının en önemli temsilcileri arasında yerini alır. *Servet-i Fünun* dergisinde yayımlanan *Mai ve Siyah*, *Aşk-ı Memnu* ve sansür yüzünden tefrikası yarım kalan *Kırık Hayatlar* adlı romanları Türk edebiyatının en önemli eserleri arasında sayılır. Özellikle *Servet-i Fünun*'da tefrika edilen *Mai ve Siyah* onu Edebiyat-ı Cedide'nin en önemli romancısı yapar.

Roman, hikâye, tiyatro, hatırat, çeviri vb. alanlarda yetmiş yakın eser vermiş olan Halid Ziya Türk edebiyatının en üretken edebiyatçıları arasındadır.

Roman: *Sefile* (1885), *Nemide* (1889), *Bir Ölü'nün Defteri* (1889), *Ferdi ve Şürekâsı* (1894), *Mai ve Siyah* (1897), *Aşk-ı Memnu* (1900), *Kırık Hayatlar* (1924), *Nesl-i Ahir* (1990)

Öykü: *Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası* (1888), *Bir Muh-tıranın Son Yaprakları* (1888), *Küçük Fıkralar* (1896), *Bu muydu?* (1896), *Heyhat* (1896), *Bir Yazın Tarihi* (1900), *Solgun Demet* (1901), *Bir Şi'r-i Hayal* (1914), *Sepette Bu-*

lunmuş (1920), *Bir Hikâye-i Sevda* (1922), *Hepsinden Acı* (1934), *Aşka Dair* (1935), *Onu Beklerken* (1935), *İhtiyar Dost* (1937), *Kadın Pençesi* (1939), *İzmir Hikâyeleri* (1950)

Oyun: *Kâbus* (1918), *Füruzan* (1918), *Fare*, (1924)

Düzyazı Şiir: *Mensur Şiirler* (1889), *Mezardan Sesler* (1889)

Anı: *Kırk Yıl* (1936), *Saray ve Ötesi* (1940- 42), *Bir Acı Hikâye* (1942)

Hitabet: *Birkaç Yaprak* (1898)

Edebiyat Tarihi: *Garptan Şarka Seyyale-i Edebiye: Fransa Edebiyatının Numune ve Tarihi* (1885), *Hikâye* (1889), *Tarih-i Edebiyat-ı Garbiyeden Fransız Edebiyatı Dersleri* (1913), *Yunan Tarih- i Edebiyatı* (1912), *İspanyol Edebiyatı* (1913), *Alman Tarih-i Edebiyatı* (1914), *Latin Tarih-i Edebiyatı* (1915)

Makale: *Kenarda Kalmış* (1924), *Sanata Dair* (1938-63)

Diğer: *Hesap Oyunları* (1890), *Fransızca Muallimi* (1889), *Tuhfe-i Letaif* (1890), *Mebhasü'l-kıhf* (1890), *Bukalemun-ı Kimya* (1890), *Kanun ve Fenn-i Vilade* (1893) *İlm- i Sima* (1893)

Çeviri: *Demirhane Müdürü* (G. Ohnet, 1888) *Nâkil*, (öyküler, 1893-94)

İÇİNDEKİLER

AŞKA DAİR.....	9
AYİN-İ ŞİKEM	17
ZERRİN'İN HİKÂYESİ	23
BİR HAZİN HATIRA.....	29
BİR CİNNET SAHNESİ	35
RAZİYE KADIN.....	43
DÖRT YAPRAK.....	49
BİR BAŞLANGICIN SONU.....	55
KÜÇÜK HAMAL.....	63
SON TABLO	71
KADIN ŞİKÂYESİ.....	85
MAVİ KELEBEKLER	91
GEÇMİŞİN ARASINDA.....	97
FATMA'NIN EVİ	103
FENA BİR GECE.....	109
İÇECEK SU.....	115
SANAT HEYECANI	121

AŞKA DAİR

Beş kişiydik, beş kişi bir araya gelince nelerden bahsedilirse onlara dair konuşuyorduk. Yani her şeyden... Bir aralık, sohbetin akışı bir dönemeç noktasında gelip durdu.

Aşk...

Bu kelimenin yaşlılarda bile hususi bir cazibesi olacak ki bir kere onu bulunca o dakikaya kadar temas edilen bahisler, hep görüşülecek asıl mevzuya yaklaşmak için birer giriş hükmünde bırakıldı ve yalnız onda duruldu.

Herkesin, hayatta geçirilmiş uzun devrelerden, şuur ve muhakemenin idaresine tabi olmayan buhranlardan sonra ulaştığı bir bilgelik teorisi vardı: Aşk için, dağınık cinsel heveslerin bir noktada toplanıp orada saplanıp kalması yahut hayal gücünün akli aldatması, hatta akli susturan ve iptal eden zehirler türünden belirli bir zevke düşkünlük demek olması hükmünü veren oldu; apaçık aşkın cinnet çeşitlerinden biri olduğunda ısrar eden bulundu, tarihin kaydettiği meşhur aşklardan, edebiyatın bir delil oluşturacak kadar ehemmiyet kazanmış sevda misallerinden; mahkemeleri, basını işgal eden ve en yeni olaylardan deliller ileri sürüldü.

İçimizde yalnız bir kişi susuyor, her söyleyene gülümseyen gözlerini dikerek sohbeti derin bir dikkatle takip ediyordu; nihayet artık söylenecek söz kalmamış zannedilince yavaş bir sesle, o zamana kadar sükûtunun affını dilercesine bir rica manasıyla dedi ki:

“Müsaade eder misiniz? Deminden beri dikkatle takip ettiğim sohbetten bir netice çıkarıyorum: Ne denirse densin, kökü ve kaynağı ne olursa olsun sabit olan bir hakikat var ki o da insanlıkta aşk denilen bir hadise vardır ve insanlar hayalî olsun, hakikaten mevcut olsun bu hadisenin hâkimi-yetine tabidir.

Bilir misiniz? Ben, karaciğer sancılarında mustarip, tahammül edilemeyecek türlü buhranlar içinde kıvranan bir hasta tanıdım ki onu tedavi eden tabipten başkalarını merhamet içinde bırakırdı. Yalnız o tabip, hasta kıvranırken, yatağının içinde bir tespih böceği gibi yusuvarlak olurken gülümser ve hastalığın hakikatte değil hastanın zihninde, hayalinde mevcut olduğunu iddia ederdi. Ve bu fikrine asılarak, başka hiçbir mahzur yokken biçarenin ıstıraplarını uyutacak bir ağrı kesici şırıngasına müsaade etmezdi. Nihayet bir defasında ben tabibin yakasından tuttum ve dedim ki: ‘Efendi, hayal olsun, hakikat olsun, bu hasta bu gördüğünüz ıstırap sahnesinin kurbanı değil midir?’

Ulaşmak istediğim neticeyi keşfetti ve yüzüme gülerek: ‘O hâlde su şırıngası yapalım, göreceksiniz ki uyuyacak,’ dedi.

İşte efendiler, ben bütün bu sözlerden çıkarılacak hükmü, bir tabibin iddiasına benzetiyorum. Aşkın, esas ne olursa olsun, mademki etkileri mevcuttur: O hâlde... Bakınız, isterse-niz size bir hikâye aktarayım.”

Ve herkesin ricası üzerine hikâyesini yavaş yavaş anlattı. Bu bende öyle bir tesir meydana getirdi ki, işte hemen hemen aynen buraya kaydediyorum:

“Aradan uzun seneler geçti fakat vakanın en küçük teferuatını bile unutmadım. Köyümüzün küçük camisinde müezzinlik eden genç, askere giderken tanıdıklarından birini yerine bırakmıştı. Ben bunu bilmiyordum. Bir gece, baharın ilk ılık nefeslerini getiren bir gece, balkonun penceresini açarak

yıldızların hafif hafif sallanan kandillere benzeyen ışıklarına dalarken birden, durgun havanın içinde, minareden tiz bir sesin yükseldiğini işittim.

O zamana kadar hep bu minareden kendi kendisinden utanırçasına çekingen ve bir nevi mırıltı gibi ses işitmeye alışmışken bu gece ezan okuyan bu ses öyle tiz, öyle düzgün, özellikle o derece terbiye görmüş ve sahibinin her arzusuna boyun eğecek derecede öyle ince nağmelerin dolaşık çizgilerinde serbest ve kolay dolaşmak ustalığını kazanmıştı ki mest olarak dinledim. Bir gecenin sükûtu içinde, kendi düşüncelerinizle yapayalnızken, hele bu düşüncelere biraz da hüznün ve ümitsizlik karışmışsa, güzel bir sesin size ruhani bir âlemden hitap ederek teselli getirmesinde nasıl zevk olduğunu tecrübe etmişsinizdir.

Sonradan anladım ki köyün müezzinine vekâlet etmek üzere uzun bir zaman için gelmiş olan bu genç adam, sesinin güzelliğiyle ve fıtratının musikide doğuştan gelen yeteneğiyle pek tanınmışken bu meziyetlerin kendisine menfaat getirmesi için gerçekleşen müracaatların hepsini reddederek bütün hayatını yoksulluğun mahrumiyetleri içinde hapsedmekten zevk almış.

Onu bir gün gösterdiler. Kendisinin gösterildiğini hissedince utanarak gözlerini indirdi. Eski bir cübbesi, perişan dolanmış bir sarığı, yanaklarından hafifçe kayarak çenesinde biraz uzunca kalan seyrek ve kumral bir sakalı vardı. Hiç güzel değildi fakat elbette çirkin de değildi; sonra çekingen, yanaklarına ufak bir pembe renk getiren utangaç hâlinde öyle bir sevimlilik vardı ki insan onu çirkinlikten uzak ve güzellikle çok yakın farz etmek isterdi.

İsmi de haber verdiler, ‘Hafız Nevzat Efendi, sizi tebrik ederim. Ne güzel bir sesiniz, hele ne işlenmiş bir edanız var,’ dedim, beceriksizce bir selam verdi ve kıpkırmızı olarak teşekkür etmek için uğraşırken yutkunarak önüne baktı.

Bu geceden sonra onu gündüz, gece ve sabah her fırsat düştükçe dinler ve muhtelif saatlerde ezana verdiği muhtelif manalara, makamların arasından geçerken sesinin sendelemeyen, pürüzlenmeyen dalgalanmalarına hayran olurum.

Bazen, umulmayan bir anda, sesi hep rica ve yardım manalarını yorumlarken öyle taşıveren bir feryadı, kaderin insanlığa ıstırap veren yansımalarına karşı şikâyet ediyor zannedilen öyle bir narası olurdu ki göklere bir hançer hamlesiyle saplanmak istiyorcasına fırlar, sonra yavaş yavaş, boşluklarda düzgün halkalar çevirerek, amacına varamayarak kabzasından kırılıp ayrılmış gibi süzüle süzüle inerdi.

Yaz başlangıcında köye hava değişikliği için bir genç dul getirdiler. Cami civarında, güneşe bol bol maruz bir eve yerleştirdiler. Neredeyse bütün zamanını bahçede yastıklarla beslenmiş bir sedirde, güneşte yanarak geçirirdi.

Ara sıra evin önünden geçerken bu taze hastanın süzgülü simasıyla, soluk gözleriyle orada kitap okuduğuna yahut ümitsiz gençliğinin matemini tutuyorcasına yarı uykuya benzeyen bir sükûn içinde düşündüğüne dikkat ederdim.

Bir gün ikindi ezanını dinlemek için o civarda durdum, ezan bittikten sonra Hafız Nevzat'ın şerefede kaldığını, iki dirseğiyle kenara dayanarak ve çenesini avuçlarının içine alarak, gözleri evin bahçesinde düşündüğünü, sonra birdenbire silkinip kaybolduğunu gördüm.

Evvela ehemmiyet vermedim, gezintime devam ettim. Biraz sonra, uzakta siyah bir cübbenin eteklerinin, büyük bir kartalın kanatları gibi rüzgârlarda uçarak kırlara doğru koştuğunu, beyaz bir sarığın ucunun dalgalanarak dağılan bir duman parçası gibi sallandığını gördüm.

Hafız Nevzat böyle nerelere koşuyordu?

Onun ezanlarına, hususıyla yatsı ve sabah saatlerinde, daha acı, daha ağlayıcı, yırtınır bir eda geliyordu.

Hastayı biraz iyileşmeye benzeyen emarelerden sonra arabayla gezdirmeye başladılar, bir gün ben yavaş yavaş deniz kenarına doğru giderken onun arabası arkadan geliyordu. Önümde de kırk elli adım ötede, Hafız Nevzat'ın düşünceyle yüklü sırtını görüyordum. Birden arabanın gürültüsünü işiterek başını çevirdi ve sanki gayet korkunç bir tehlikenin hücumunu görmüşçesine derhâl yoldan saparak ve kırların dikenleri arasından koşarak kaçtı.

Ne oluyordu? Benden mi kaçmıştı, arabadan mı korkmuştu, bizim müezzine gene neler oluyordu? Bunu bir dereceye kadar, bir gün tesadüfen öğrendim.

Bahçede, sokağın yanında sarmaşıklarla örtülü kameriye de kitap okurken üç kişinin sokakta, bizim bahçe duvarının kenarına oturarak konuştuklarını işittim. Bunların ikisi köyün satıcılarından, biri de bekçilerindendi.

Hafız Nevzat'tan bahsediyorlardı. Söylediklerini kopuk kopuk işitebiliyordum. Fakat bunlardan bir sonuç çıkarılabiliyordu.

Anlaşılan zaten köye geleli beri hiç kimseyle görüşmek istemeyen bu genç hafız, şimdi herkesten âdeta kaçıyor, hep tek başına kırlarda dolaşıyor ve köyden uzaklaşınca gazel okuyor, şarkı söylüyormuş. Hatta İmam Efendi bile ondan bahsedilirken tasalı bir manayla başını sallıyormuş.

Konuşanlardan biri, 'Acaba sapıtıyor mu?' diyordu. Sonra bekçi sesini daha yavaşlatarak, 'Ben başka bir fikirdeyim ama söylemeye gelmez,' dedi ve kendisini zapt edemeyerek ilave etti, 'Kaç gece fark ettim, hep yatsı ezanını okurken minareyi döneceğine yüzü sürekli hasta hanımın penceresinde; sonra, ezan bitince orada mıhlanıp kalıyor, dirseklerini dayayarak düşünüyor.'

Üçü birden güldüler ve birbirlerine veda ederek ayrıldılar. Yalnız bende bir fikir oluştu. Ateşten bir damla nüfuzuyla bu fikir beynimi delerek ta derinlere kadar inip saplandı.

Bir gece; ılık, güzel fakat karanlık, simsiyah bir eylül gecesi idi. Balkonda, otururken o, ezana başladı. Bu gece onun sesinde daha derinden ağlayan, inim inim inleyen bir eda vardı. İki de bir ezanın her ezgisinde nağmeler uzana uzana, kıvrılıp büküle büküle yayılırken birdenbire ta sonunda ya boğularak tekrar başlayan bir feryat yahut bir hıçkırıkla tıkanıp düğümlenen bir hırıltı oluyordu. Benim de içimde bir elem burkulup düğümlendi.

Aradan bir yarım saat geçti geçmedi, ta uzaklarda gecenin koyu siyahlıkları arasında kırlarda bir ses işittim. Birden içimde doğan bir şüpheyle ‘Mutlaka odur,’ dedim.

Zaten bu gece açıklarda bir gezinti yapmak arzusu var mıydı, bilmiyorum fakat daha ziyade bir merakın önüne katılarak ben de evden çıktım, ben de karanlıklarda kıra daldım.

Şimdi sesi daha açıklıkla işitiyordum, yanılmamıştım, bu ses onundu ve gazel okuyordu; hayır, gazel onun ağzında ağlıyor, sızlıyor, inliyordu.

Evvela ne okuduğunu anlamadım, onu karanlıkların içinde sezemiyordum da... Sonra o mu yaklaştı, rüzgâr mı sesini bana daha açıklıkla getirdi? Gazelinin son mısraını fark ettim; bu meşhur gazelin o asırlardan beri paslanmayan aşk feryadından son mısraı, can çekişmek için yer arıyormuşçasına gecelere yayıldı:

‘Varayım yalvarayım boynuma takub kefenim’¹ diyordu.

Bundan sonra sustu, ağlıyor muydu? Onu karanlıkta niha yet fark ettim. Cübbesinin etekleri, siyah büyük kuş kanatları gibi hep dalgalana dalgalana uçarak, koşarcasına gidiyordu.

¹ Boynuma kefenimi takıp varayım, yalvarayım. (y.h.n)

Galiba ağlamanın bir arasında fakat hep sesinin içinde hıçkıran bir ıstırapla tekrar okumaya başladı.

Gazeline suzinak² kararı vermişti; belki de bu acı şarkıyı okuyabilmek için:

‘Sûznâk-i âteş-i aşkım yetiş imdadıma’³ diye başladı, ben de onun sesini takip ederek pek incelemeye tahammül olmayan bir hisle, yürüdüm.

Netice gecikmedi. Genç dul daha da hastalandı. Etrafının telaşı içinde, köyden başka bir yere, belki Avrupa’da bir muayenehaneye götürülmesi gerekti. Zaten yaz mevsimi sonuna gelmişti, bir gün ansızın taşındılar ve ev boş kaldı.

Bugünden itibaren Hafız Nevzat ortadan kayboldu, onun nereye gittiğini kimse bilmiyordu. On gün, on beş gün minarede başka sesler işitildi.

Birinci teşrinin⁴ soğuk ve aralıksız yağmurla geçen bir gecesinden sonra, şafak ağarmaya başlarken ben uyanmıştım. Pencерemde ışık gören bekçinin sesini işittim, ‘Beyefendi, beyefendi...’

Bu seste alışılmışın dışında bir vakanın heyecanı vardı. Pencereyi açarak sordum, ‘Ne var?’

‘Biraz gelir misiniz?’ dedi.

İndim, sakır sakır titriyordu. Ağzından bir kelime çıkamıyordu, eliyle beni davet etti. Arkasına takıldım, ben de sormuyordum, belliydi ki bu davetin sebebini söylenecek sözler değil gösterilecek şeyler izah edecekti.

Evvela camiye, sonra karşıda hasta dulun boşalmış evine kadar yürüdük. O zaman gördüm. Bahçenin demir kapısının

2 Klasik Türk musikisi makamı

3 Aşkımın yakan ateşi yetiş imdadıma. (y.h.n)

4 Eski takvimde ekim ayına verilen isim

iki kanadı birden açılmıştı ve kapının başlığına takılmış bir sarık, bunun ucunda öne sarkmış çıplak bir baş ve sabahın yarı aydınlığında açıkça beliren ıslak bir cübbe vardı. Cübbeden yavaş yavaş akan yağmur damlaları çıplak ayakların altında çamurlarda kalmış eski kunduraların üzerine saçılmış gözyaşları gibi aralıksız damlıyordu.”

Hikâye burada bitti. Anlatan da dinleyenler de hep sustular.

AYIN-İ ŞİKEM ¹

Molla Beyefendi bu tabiri kendileri buldular; daha doğrusu, bunu kendileri de itiraf buyururlarsa daha münasip olur, tabirin bulunmasına hizmet eden Hoca Hanım'ın asıl kendi hâli oldu. Onun sofraya gelirken, yumuşak bir temasla iskelemlisini yavaşça, sessizce çekerek otururken güya bir silinişi, kayan bir hareketle oturduktan sonra okşayıcı bir elle kaşığının, çatalıyla bıçağının yanında, bu mutlaka lazım pek faydalı şeylerin işte şuracıkta mevcut ve kendisini bekler olduğuna emniyet ederek ütüsünü bozmaktan çekinen parmaklarla peşkirinin² bir ucunu yakasına iliştirişi, daha sonra, bu ilk hazırlıklar bitince dağıtma sırası kendisine gelinceye kadar gözlerini belirsiz bir noktaya dikerek sabır ve tevekkülle bir bekleyişi vardı ki başlaması saniyeden saniyeye gözetilen mukaddes bir ayinin ilk dakikasını kaçırmamaya azmetmiş bir derviş hâli verdi. Sofra başında o kadar huşuyla doluydu, o kadar ki Hoca Hanım'ın bu derece ahlak ve terbiye kurallarına uygun, sanki uyuyanları uyandırmaktan çekinen ellerle karanlıklarda duvarları, kapıları yoklayarak kendisine yol arayanlara mahsus bir tedirginlik içinde yemek yiyişinin bir mislini ancak seccadesinde tespih çekerken görmek mümkündü. Bu iki vesile haricinde o pek lakırtıcı, hatta biraz gürültücü, üşenmeyen, yorulmayan; yalının geniş sofalarından, yüksek merdivenlerinden yaşıyla uyuşmayan bir

1 “Şikem” kelimesi, “karın” anlamına gelmekte olup burada “şikemperest” yani “boğazına düşkün kimseler” anlamıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Bu doğrultuda “Ayin-i Şikem” başlığı “Boğazına Düşkünler Ayini” olarak günümüz Türkçesine uyarlanabilir. (y.h.n)

2 Yemek yerken dizlerin üstüne örtülen, el kurulan pamuk veya keten örtü, peçete. (y.h.n)

çeviklikle koşup uçan, havuzda balıklara ekmek doğramak, kuşlukta güvercinlere darı serpmek, bağda üzümlere kükürt vermek için harem bahçesinden dağ sırtına seğirten kıpırdak, hamarat bir kadıncıktı.

Yalının içinde vazifesi pek belirli değildi. Ona bir harem müdiresi gözüyle de bakmak mümkündü fakat asıl burada varlığının sebebi dairenin kızlarına ders vermek, mümkün mertebe okumak, yazmak; yazmaktan ziyade okumak, okuyup yazmakla meşgul olamayacak kısımdan olanlara da hiç olmazsa namaz surelerini, tespih dualarını öğretmek; sene boyunca da hanımların, efendilerin ölmüşlerine hatim sürmekti.

Kim bilir kaç sene evvel yalının gelip giden bir Hoca Hanım'ıyken yavaş yavaş, her defasında biraz daha uzayan misafirlikler, artık araları devamlarından pek çok daha kısa bir düzene girince bir gün hanımefendinin, “A Hoca Hanım, gelininle mademki pek geçinemiyorsun, onları Sütlüce’de bırakıversen de bizde temelli olsun,” deyivermesine karşılık derhâl alınıveren bir kararla büsbütün yerleşmiş, yalının esaslı bir azası olmuştu.

O derece güzel ahlakla, seçkin vasıflarla görünüyordu ki daima efendilerin, hanımların iltifatına, hizmetçilerle uşakların saygı ve hürmetine mazhar olurdu. Beğenilirliğinin, tatlı dilinin, latifeciliğinin gönül alıcılığının hoş ve nükteli konuşkanlığının, büyüklere işleyen, küçüklerin gönlünü alan laubaliliğinin altında çelikten dökülmüş bir ciddiyeti hele her şeyin üstünde bir dindarlığı, ahlaka ait en küçük saygısızlığa müsait olmayan titiz bir tutumu vardı; yalnız, yalnız, bir şeyde zaafı vardı: yemek...

Bunu herkes bilirdi, herkes bir hastanın masum bir merakına hürmet gibi buna riayet eder, belki ara sıra herkes, kendi aralarında ayıplamak manasına gelecek, kınamaya kadar yükselmeyerek hoşgöröüveren bir tebessümle bundan bahsederdi. Yalnız hiçbir zaman, hiçbir vesileyle bu zaafının fark edildiğini kendisine hissettirecek en ufak bir işarete müsaade olunmazdı.

Herkesçe kabul olunmuş gizli bir anlaşmayla güya bir tarafı sakat bir adamın yanında onu uyaracak şeylere dair söz söylemekten bir çekiniş vardı ki Hoca Hanım’a, boğazına düşkünlüğüne, alışılmış ve akla uygun ölçülerle nispet kabul etmeyecek derecede çok yediğine gizli bir imaya bile izin vermezdi. Bu gizli anlaşmaya kendisinin de ortaklığı vardı. Mesela sabahleyin kahvaltı tepsisine akşam sofrasından artırılarak konmuş iki parça su böreği yahut altı tane soğuk köfteyle gelen kızlardan biri, “Hoca Hanımcığım, dün akşam pek az aldığınıza dikkat ettik de boğazımızdan geçmedi,” gibi ihtiyatlı bir cümleye lüzum görünce o da derhâl bu fikre uyararak, “Doğru yavrum, bilmem kaç gündür içimde bir tıkanıklık var,” derdi.

Hakikat hiç öyle değildi. Hatta kızın onun hakkında “almak” fiilini kullanması hakikate uygun değildi. Sofrada yemek dağıtılırken payını kendisi almazdı, ta başından beri, “Belki bir kaza olur, zahmet amma tabağıma siz koyuverin,” diyerek kendisini ölçüye uymak endişesiyle bağlayabilecek olan bir kaideden kurtarmıştı. Tam sıra kendisine gelince, tahtadan yapma bebeklerin kırık hareketlerine benzeyen vezni bozuk bir duruşla sağ eline tabağını alır, dağıtılana kadar uzatır, kızlardan biri yaklaşarak kaşık kaşık tabağına yemek doldururken o, gözleri o sırada söylenen bir sözü dikkatle dinler gibi öte tarafa dikilip kalarak güya kendisini unutmuş olurdu. Bazen böyle dalgınlıkla lüzumundan fazla tutulmuş tabağının içine pek göze çarpacak derecede yemek konulmuş bulunursa kendi kendisine mırıldanan bir şikâyet içinde, “Bu çocukların da ellerinde hiç ölçü yoktur, bu kadar şeyi bana zorla yedirecekler,” derdi. Hiç zorla değil, pek arzuyla yer, bitirir ve Molla Bey yahut Büyük Hanım onun tutkusuna tecrübeyle vâkıf oldukları bir yemekten tekrar almasına zemin hazırlamak için, “Pek güzel olmuş! Hoca Hanım’a demin pek az koydunuz, biraz daha verseniz,” derlerse beş dakika evvel mırıldanılan itirazı unutarak tabağını tekrar uzatırdı. Bir gün gene böyle Hoca Hanım’ın tabağına lüzumundan pek fazla büyük bir yığın konduğuna ve ondan sonra sofrada daha beş

altı kişiye yetecek kadar dağıtma tabağında yemek kalmadığına dikkat eden dalkavuk kadınlardan biri, sırf hanımları güldürmek için yemek veren kıza döndü ve “A kızım, aldandın, elindeki tabağı Hoca’nın önüne bırakacaktın, Hoca Hanım’ın tabağını da başkalarına dağıtacaktın, değil mi?” dedi. Tuhaf olmaya çalışan ve belki de az çok etrafı güldürebilecek olan bu latifeyi hiç kimse işitmiş olmadı, hatta ne Hoca Hanım ne de yemek dağıtan kız duymamış oldular. Sofradan kalktıktan sonra Büyük Hanım yavaşça bir kenara çekerek dalkavuk kadını bir güzel paylamaya bile lüzum gördü. Bazen bu gizli anlaşmanın diğer bir şekli Molla Bey’in yahut Hanımefendi’nin bir aralık olmayacak bir yemek özlemcisiyle ortaya çıkardı. Mesela, “Canım bir kulak çorbası yahut bir tatar böreği istedi, ne olur Hoca Hanım’a rica etsek de harem mutfağında bize yapıverse... Böyle şeyleri erkek aşçılar hiç yapamıyorlar,” denirdi. Hoca Hanım’ın uzmanlık alanına giren uzun bir yemek listesi vardı. Ve daha ziyade ona yaptırtmak için hatırlanan bu yemeklerden biri kendisine havale edilince Hoca Hanım’ın yemeden önce duyulan bir lezzetle yutkunarak, “Bilmem kendime güveneyim mi? Allah utandırmasın. Kendim için aramam amma uyduramazsam yerlere geçerim,” deyişi vardı ki işitenlerin dudaklarında derhâl bu başkalarını düşünüyor görünmeye çalışan cümlelerin samimiyetinden şüpheyi düşüren bir tebessüm dalgalandırır.

Asıl, yemek esnasında simasının manası görülecek bir şeydi. Gözlerine, bir aşk ve hayal kasidesinin kendinden geçme ufuklarına yahut bir musiki parçasının büyük aşk ve heyecan dalgalarına dalmışçasına öyle bir sakinlik gelir, bütün simasının mest çizgilerine öyle bir zevk perdesi gerilirdi ki, mesela bir tekkede ruhları duygulanma bölgelerinin yüksekliklerine çıkararak uyuşturan bir hararet hengâmesinde vicdanını dolduran kutsi duyushlardan eriyor zannettirirdi. Bunda o kadar benzerlik vardı ki bir gün onun yemek yiyişine bakarak Molla Bey’in dudaklarından ayin-i şikem tabiri âdetâ kendiliğinden çıkıvermişti.

Bir gün birdenbire ayin-i şikeme bir kaza isabet etti. Gene harem mutfağında Hoca Hanım'a yaptırılan bir nadide yemek sebebiyle, galiba bol kırmızıbiberli ceviz ezmesiyle bir çerkeztavuğuydu, kadın sancılandı; öyle müthiş, onu yerlere atan, halıların üstünde tespih böceği gibi yuvarlanıp kıvrandıran, bir saniye ara vermeyerek kırıp geçiren bir sancı ki gece yarısı bütün ev halkını uyandırdı. Dakikadan dakikaya onun bu korkunç ıstırabına dayanamayarak kırık dökük bir kütle hâlinde bir tarafa yığılması beklendi.

Gelen tabip tehlikenin ehemmiyetini saklamadı, “Ya korkunç bir karaciğer buhranı yahut daha fenası,” diyor ve bu daha fenası olan şeyin adını haber verirken, “Buna tıpta ‘İrham Ya Rab’³ derler, artık manasından işi anlayabilirsiniz,” cümlesiyle herkesin dikkatini çekiyordu. Ancak iki şırıngadan sonra hasta uyuşabildi ve ertesi günden itibaren Hoca Hanım'a sıkı bir perhiz verildi.

Doktor demişti ki, “Bir müddet zeytinyağı tedavisine devam edeceğiz ve galiba kadın hayatında daima perhiz edecek.”

Zeytinyağı nihayet tahammülü mümkün bir şeydi, lakin hakiki perhiz, Hoca Hanım'ın hayatla yegâne bağının kesilmesi demektir. Bununla beraber ölümün korkunç nefesi onun üzerinden öyle bir tehditle geçmişti ki dünyada her şeyden ziyade yemeğe bağlı olan bu kadının ancak süte, yoğurda, yavan çorbaya, kabak haşlamasına, lapaya müsaade eden perhize tam bir sadakatle uyduğu görüldü. Yalnız, yataktan kalktıktan sonra sofrada bulunmak için ruhsat istedi, bunu haklı göstermek üzere, “Kızlara zahmet oluyor, herkesle beraber ben de yerim,” dedi ve perhiz yemeklerini sofraya almaya başladı.

Asıl maksadı herkes anlamıştı. Seveda devrelerini geçmiş fakat sevgi duyushlarından kendini kurtaramamış aşk müptelalarının, genç sevgililere sırdaş olmaktan duydukları hastalıklı zevke benzer hayalî bir hazla sofrada yemek yiyenleri

3 Bağırsak düğümlenmesi hastalığı

seyretmekle, âdeta onların lokmalarına eşlik eden gözleriyle, hayalinde zevk hatıralarını uyandıran bir nevi kavuşma rüyasıyla yaşamaktan bir saadet hissesi alıyordu. Öyle dalgın, baygın bakışları, kendini unutarak başkalarının lokmalarını çiğnemesine karşılık öyle hazin bir göğüs geçirişle yutkunuşları olurdu ki âdeta yürek parçalayıcıydı. Kaç kere ona, “Hoca Hanım, biz yiyelim sen bak, nasıl olur? Bari gene odanda yesen,” demişlerdi, fakat o tekerlekli sandalyesiyle bir mesirenin kenarında gezenleri seyretmekten teselli bulan kötürümlere mahsus bir hayat ve hareket ihtiyacıyla, “Hayır, hayır, siz yerken ben de gıdalanıyorum,” diye âdeta hislerini itiraf etmişti.

Bu perhiz sadakati, hastalığın devam etmeyeceğine emniyetten ileri geliyor lakin haftalar, aylar geçiyor, perhizin gevşetilmesine doktordan küçük bir müsaade bile alınamıyordu.

Bir gün Hoca Hanım’ın Sütölçe’de oğlunu, gelinini görmek için hevesi uyandı. Hem beş on gün hava değişimi ederse daha çabuk iyi olacağına kanaatinden bahsetti. Buna dair bir rüya bile görmüştü.

Doktorun görüşüne başvuruldu. “Perhiz etmek şartıyla pekâlâ olur!” cevabı alındı ve birçok tembihle, tehditle müsaade edildi.

On gün sonra Sütölçe’den yalıya bir haber geldi, Hoca Hanım’ın hastalığının daha fena bir şekilde nüksettiği anlaşıldı ve nihayet vefat haberi gecikmedi. Daha sonra haber alındı ki Hoca Hanım’ın yalıda devam eden perhiz sadakati Sütölçe’de, hayaline eziyet eden yemeklerin cazibelerine karşı koyamamış; sarımsaklı mantının arkasından uskumru dolması, terbiyeli işkembe çorbasının arkasından pastırmalı yumurta oturtması birbirini takip ederek hiçbir zaman kendisine bu derece uysal davranmayan gelininin her hevesini yapmaya çalışan muhabbeti arasında, Hoca Hanım nihayet ayin-i şikeme canını feda ederek gitmişti.

ZERRİN'İN HİKÂYESİ

Evimize meçhul bir yerden gelmişti. İlk önce bahçe kapılarında, pencere kenarlarında kuyruğunu kaldırarak, sırtını kamburlaştırarak, mini mini başının zarif toslarıyla duvarlara sürünerek evden bir kabul lütfu bekleyen, biraz daha teşvik edici iltifata ihtiyaç gösteren bir yalvarma hâli vardı.

Ev halkı ona pek ilgili görünmedi, ben de hayatımda birçok kedi dost bulunmasına rağmen evvela, gelip muhabbetini kabul ettirecek bir yer aramakla meşgul bu serseri sarı kedi hakkında hususi bir ilgi hissetmedim. Fakat o, içeriye girmeye pek cesaret edemeyerek, nihayet en büyük cüreti aralık kapılardan başını sokup sanki bir evin içinde kendisine bağışlanabilecek saadet hayatından kamaşmış zannedilen gözlerinin süzgün bakışıyla çekinerek bakmaktan ileri gidemezdi.

Bir müddet çöp tenekesinin içinden tiksinen tırnaklarla şunu bunu çekerek, kibar yaratılışını şu acı tecrübelere mahkûm eden kadere homurdanarak geçinmeye çalıştı. Galiba geceleri bir delikten kömürlüğe girer yatarı. Her gün sarı kürkünde fazla bir kirle görünürdü ve nihayet böyle, evin huzurlu ve ömür rahatlığı kenarında geçirilen şu sefil hayatı, mümkün mertebe tamir edebilmek için güneşli bir yer bularak uzanır; uzun uzun, ince pembe dilinin darbecikleriyle yalanır, büyük bir gösteriş ve özenle temizlenmeye, süslenmeye çalışırdı.

Bu süslenme hakkına iki suretle sahipti. Evvela kedi olmak itibarıyla, sonra genç olmak itibarıyla ve bu ikinci zeminde aramızda benzerliğin bir çekimi vardı. Henüz bana

pek sokulmuyordu fakat anlıyordum ki o da bana tutkundur. Bazen bahçede buluşurduk. O, bir tarafta süslenerek, ben diğer bir tarafta okuyarak... Gözlerim kayar gider, ona daldı; o fark ederdi ki kendisini seyrediyorum, fakat görmemişliğe gelerek, yalnız tabii hâline katılan fazla bir dikkatle, tavırlarının daha zarif olmasına çalışan bir kadın hissiyle süsüne devam ederdi. Zaten o bir kadın gibiydi, kalbime tamamıyla hâkim olduğuna güven oluşmadan evvel bana gelmeye karar vermemiş görünürdü. Birkaç kere elimle davet ettim, pisi pisi dedim, o bıyıklarını hafifçe kaldıran bir alayla gülümseyerek baktı, tamamıyla reddetmedi; “Belki daha sonra... Şimdilik pek meyilli değilim fakat ne yalan söyleyeyim, pek hoşuma gitmiyor değilsiniz, amma bakınız aramızda epeyce uzun bir mesafe var. Buradan kalkmak, oraya gitmek, bu oldukça uzun bir iş... Ayıp değil a, biraz üşeniyorum. Şurada ne güzel, tembel tembel yatıyorum. Hoş, pek de tembel değilim ya, bir dakika sonra biraz evvelki gibi gene süslenmekle meşgul olacağım. Beni rahat bırakınız, rica ederim, şu hâlimde devam edeyim. Daha sonra eğer beni tamamıyla sevecekseniz, belki,” demek istiyordu. Herhâlde öyle geçerken okşanmaya, bir dakikalık sevginin ardından tekmeyle kovulmaya razı gelmeyecekti.

Artık ona biraz daha dikkat ediyordum. Toplu bir başı, tatlı gözleri, pembe bir burnu vardı. Tamamıyla sarıydı ve ötesinde berisinde sarı tüylerinin daha koyuca, sanki tersine dönmüş de gölgelenmiş dalgaları vardı. Ve bütün hâlinde hayata yırtmaktan ziyade sevmek, fakat sevmekten evvel sevilmek için gelmişe benzer nazlı bir edanın baygınlıkları vardı. Farz edilmezdi ki bir küçük pudra tüyü temasıyla yüzünü gözünü silip temizleyen ellerinin ucunda, lüzum görülünce yırtabilecek çengellerle birer pençe mevcut olsun.

Bir gün, sonbaharın son günlerinden birinde, pencerenin kenarında oturuyordum. Hopladı, o da dışarıdan pencerenin kenarına geldi.

Evvela beni orada görmekten şaşırmış sanıldı; fakat tereddüdünde ağırbaşlılıktan ayrılmamak isteyen, kibarlığına yakışır bir çaba vardı. Galiba düşündü ki vahşice atlayıp kaçmak pek zarafete uygun olmayacak. Yavaşça, ön ayaklarını dayayarak arka ayaklarının üstüne oturdu. O bana, ben ona, bakiştik. Aramızda aralık olarak yalnız camdan ibaret şeffaf bir tabaka vardı. O vakte kadar hiç bu derece yakın oturmamıştık. Kendisine baktığıma emin olduktan sonra gözlerini çevirdi; ötede, ağacın üstünde kurumaya başlamış yaprakların kıpırtılarına dikkat ediyor göründü.

Yalan! Evet, hissettim ki bu bir tuzak, bir kadınlık cilvesidir. Benimle meşgul görünmemek istiyordu ve bu fırsattan istifade ederek başının güzelliğini, duruşunun latif çizgilerini bana gösterdi. Daha sonra iştme duygusunu titreten şeyin ehemmiyete değer şey olmadığına kanaat ederek tekrar boyunun hoş bir bükülüşüyle başını çevirdi fakat bana bakmadı, gözlerini kapayarak güya uyukladı. Gerdanının açık sarı ve bir kuş göğsünü andıran pamuk tüylerinin üzerinde öyle titremelerle bir kabarış vardı ki bu uyuklayan kedinin kadın ruhunda, benimle meşgul olan yahut beni kendisiyle meşgul etmek isteyen bir emel ifşa ediyordu. Sanki bana diyordu ki, “Cesur değilsiniz, işte aşikâr görünüyor ki beni istiyorsunuz, beni pek güzel buluyorsunuz. Ellerinizin beni okşamak, sarı tüylerimin üzerinden geçmek, o kadar güzel vaziyetler alan, bükülüp kıvranan vücuduma dokunmak, ellerimi tutmak, başımı avuçlarının arasında sıkılamak ihtiyacı var. Bunu anlamak zor değil, yalnız şu pencereyi kaldırmak, aradan şu şeffaf cam engelini yok etmek lazım ki bu da ağır bir külfet değil.”

Yavaşça pencereyi kaldırmaya başladım, ona da dikkat ediyordum; gözleri titredi fakat açılmadı, sanki duymamıştı. “Hilekâr,” dedim, “Senin kedi kulakların demin bir küçük yaprağın kıpırtısına dikkat edip dikilmişti, işte şimdi gene bütün dikkatiyle pembe uçlarında titreyişler var fakat gözlerin açılmıyor, istiyorsun ki gafil avlanmış olasın. Pekâlâ!

Öyle olsun, mademki izzetinefsin böyle yakalanmaktan haz-zedecek,” Ve elimi uzatıp onu boynundan yakaladım, derhâl kendisini salıverdi. Bütün adalelerinde bir küçük direnç bile hissedilmiyordu. Çektim, iki elimle başını tuttum ve öyle, karşı karşıya, gözlerimizin birbirini arayan merakıyla bakış-tık, “Zerrin” dedim. Bu ismi pek fena bulmayan bir gönül rahatlığıyla baktı, “Demek dost olacağız,” dedi.

“Zannederim; eğer uslu oturur, yumuşak huylu olursan, daima sever, daima sevmeye özenirsen, tırnaklarını pembe pençelerinin kadifesine gömer, onları hiçbir zaman çıkarmaz-san...” dedim ve pençelerini yakalayarak baktım. Tırnakları-nı çekiyor, saklıyordu, sanki bana yemin ediyor, “Tırmala-mayacağım, yeter ki sen beni sevesin. Ben sevmekten öyle bahtiyar olacağım ki tırmalamak hatırıma gelmeyecek,” de-mek istiyordu.

Ve böyle oldu. Biz daima birbirinden memnun, birbirini sevmekten bahtiyar iki dost olduk. Artık o, evin büyük bir üyesiydi. Bahçeye çıkmaz oldu. Zaten artık kışın yağmurları, fena havaları başlamıştı. Bahçe, temiz ev kedilerine dolaş-ma yeri olamazdı. Onun bazen mutfakta, çamaşırlıkta, san-ki eteklerini toplayarak nalınlarının üzerinde çekine çekine yürüyen bir hanım özeniyle ayaklarının ucuna basarak do-laşırları vardı. Sonra biraz üşümüş, biraz bu nahoş yerlerde gezmekten tiksinişmiş bir tavırla gelir, “Buralarını da hiç layı-kıyla kurulamıyorlar,” sitemine benzeyen bir ifadeyle ellerini ayaklarını silkerdi.

Etrafımda, bana sokulmak için fırsat bekleyen daireler çizerdi ve küçük bir müsait bakış fark ederse koltuğa atla-yarak evvela başıyla dizlerime, ellerime sürünür, “Sizi sık-mayayım efendim,” derdi. Ben de onun gönlünü hoş etmeye lüzum görürdüm, başını okşardım. O vakit cesaret bulurdu. Kulaklarını tutarak sarsardım; gözlerini süzer, bu iltifatın tar-zını pek uygun bulmamakla beraber ses çıkarmazdı. Çenesi-nin altını kaşırdım, baygın bir edayla başını uzatır, beklerdi.

Nihayet sırtını sıvazlamaya başlardım, o zaman saadetinden çıldırır, yavaş yavaş, ayaklarının, evvela çekingen ve gittikçe cesur adımlarıyla koluma, göğsüme dokunur, mest gözlerinin, “Oh! Böyle devam ediniz,” diyen yalvarıcı manalarla burnunun pembe ucunu çeneme kadar getirir, beni soğuk bir ürpermeyle titreten bir öpüşü olurdu.

Kışın büyük bir kısmını böyle geçirdik, ne zaman ki bir gün etrafıma epeyce telaş veren bir hastalıkla odadan çıkamam gerekti. Bu, beni oldukça uzun bir zaman için yatakta kalmaya mecbur etmişti. İlk günleri ateşler içinde, pek etrafımla meşgul olamayarak geçirdim, galiba uykuya benzeyen derin derin dalgınlıkların içine gömülerek kayboluyordum. Bu dalgınlıkların arasından beni rahatsız etmemeye dikkat eden çehreler gördüm, odamda ihtiyatlı adımlarla dolaşırlardı, yavaş seslerle görüşürlerdi.

Bir gün sabahleyin kendime tamamıyla gelmiş olarak uyandım. Etrafıma baktım, kimse yoktu, seslendim, kapı açıldı, içeri girdiler ve aynı zamanda yataklığın etrafında bir şeyin dolaştığına, süründüğüne dikkat ettim ve derhâl Zerrin hoplayarak çıktı, yanıma gelmeyerek, ayakucumda, kulaklarını dikerek, endişeli gözlerle bana bakarak, ön ayaklarına dayanmış kuyruğunu altına alıp oturarak durumu gözleyen, olan biteni anlamak ister bir merak vaziyetiyle bekledi.

Gülümsedim, o da memnun olduğunu anlatmak için gözlerini süzdü. “Ümit ederim ki artık bu fena latife bitti,” der gibi oldu. Sanki, “Bilir misiniz, sizin küçük Zerrin epeyce sıkıldı? Müsaade eder misiniz, biraz yanınıza geleyim?” ricasıyla yavaş yavaş yürüdü. Onu okşadım, o da başını uzattı, o da beni okşadı, sonra pek fazla taşkınlığı münasip bulmayan zarif bir ihtiyatla, “Kâfi. Şimdi karşınıza geçer, otururum,” dedi. Hoplayarak sobanın yanına gitti, oturdu.

O güne kadar hastalığımda Zerrin’i görmemiştim. Etrafımdakilere sordum, dediler ki, o her gün bir aralık gelir,

endişeyle dolaşır ve beni hasta yatıyor gördükten sonra dayak yemiş bir hâlde sinerek yavaşça gider, sofada burnunu kollarının arasında saklayarak uyurdu. Fakat bugünden sonra Zerrin yanımdan ayrılmadı. Her gün gelir, yatağıma çıkar, benimle küçük bir şakalaşmadan sonra iner, sobanın yanında bütün gün ya bana bakarak ya toplanıp kıvrılarak uyurdu. Yalnız gece artık uyku zamanı gelince onu çıkarırlardı. Kapıyı açınca kovulmanın daha açık bir mana almasını beklemeden silinerek giderdi, sanki kendi arzusuyla çıkıyormuşçasına ağırbaşlı bir edayla acele etmeyerek ve bana bakmayarak çıkar, kaybolurdu.

Bir gün Zerrin gelmedi. “Zerrin nerede acaba?” dedim. Aradılar, bulamadılar. O gün görünmedi, ikinci gün gene Zerrin arandı. “Zerrin’i komşunun duvarında gördük,” dediler. Ufak manidar bir tebessümle sebebini izah etmiş oldular.

Zerrin günlerce görünmedi. Ben artık yataktan çıkıyor, odada dolaşıyordum. Bir gün pencereden bakarken arkasında bütün mahallenin kedileriyle duvardan duvara aşıyor gördüm. O akşam Zerrin döndü fakat ne hâlde, ya Rab... Çamurlara bulanmış, yüzü, gözü yırtılmış, tüyleri sanki koparıp yüzülmüş, sefil, berbat ve pis... Beni ayakta buldu, gelip süründü fakat suçlu suçlu, bir suçlu korkaklığıyla... Eğildim, onu yavaşça boynundan tutarak kapıyı açtım ve kendisine hıyanet edilmiş bir adam intikamıyla dışarıya attım.

O günden sonra Zerrin eve kabul edilmedi ve kim bilir gidip günahının meyvelerini hangi penceresi delik bir komşu kömürlüğünde bıraktı. O vakitten beri kedilere pek istekli değilim, hele karar verdim ki güven hiç doğru değil. Hatta tırmalamamaya yemin etseler hatta çengellerini kadife ellerinin içine gömseler bile kedilerin sadakati ancak bir mevsim meselesinden ibaret diye hüküm verdim; fakat kendimin de pek adaletli bir iş gördüğünden emin değildim.

BİR HAZİN HATIRA

Karşı karşıya bekliyorduk. Onun sırtında çok giyilmiş eski bir elbise, ayaklarında çamurlara bulanmış yırtıkça lastikler vardı. Üşümek için boynuna iki kere dolanmış yünden örme omuz atkısını, şimdi eczanenin büyük demir sobasından yayılarak ilaç kokularıyla yüklü ağır havasına dağılan sıcaklığından bunalarak çekmiş dizlerinin üstüne, ucundan çinilerin üzerine yavaş yavaş sular damlayarak orada küçük bir göl oluşturan ıslak şemsiyesinin yanına koymuştu. Ve ikide bir gözleri uzun bir beklemenin geçmek bilmeyen ağır dakikalarını ilerletmek istiyorcasına eczacının yazı masasının üstünden, duvara asılı saate doğru yükseliyor, sonra “Rica ederim, biraz çabuk olsa,” demeye cesaret edemeyen sabırsızlığının sessiz bir tercümesiyle yavaşça eğilip öte tarafta tezgâhın açıklığından kayarak laboratuvara çekingen bir bakış atıyordu.

Bütün hâlinde bir ürkeklik, bir zavallılık; yoksulluğun, sefaletin, musibetin hazin çizgileriyle sarılmış bir perişanlık vardı. Genç değildi, tamamıyla ihtiyar da değildi; galiba bir anaydı ki buradan gelip hasta çocuğuna, belki genç bir kıza, şimdi yastığının üzerinde terden saçları şakaklarına yapışmış küçük başını dakikadan dakikaya kapıya çevirerek onu bekleyen hasta yavrusuna şifa dilenmeye geliyordu.

Ben de onun karşısında, hasta çocuğuma biraz daha kuvvet vererek, bir müddet daha bende kalmasına yardım edecek ilacı bekliyordum. Ve o anayla bu baba, karşı karşıya birbirine bir şey söylemeden, eczanenin, güya buradan bir parça teselli ve sıhhat bekleyen uzak hastaların uykusuna hürmet ediyor denecek sükûn içinde, ara sıra müşterilerin çekingen

sesleri, camekândan camekâna gidip gelen kalfaların ihtiyatlı adımları arasında anlaşıp dinliyorlar, göz sohbetleriyle dertlerini döküyorlar gibiydi.

Burada, ümitlerinin ruhu dolaşan bütün hastaların ıstırabıyla daha ziyade derinleşiyor zannedilen sükûtun içinde, bazı dakikalar oluyordu ki duvarda saatin nabızları, ötede sobanın nefesleri işitiliyor, birden içeride mermerin üzerine düşen bir şişe kapak büyük bir afet tesiriyle sinirleri sarsıyordu.

Siz burada beklerken, uzakta, yatağının içinde hastanızın nabızlarını düşünmek, sanki mesafeleri yarıp hayalen onu sarmak ihtiyacını duyuyorsunuz, sobada ateşin harıltılarından zihninize sıkıntı veren bir fikir iliştiriyor, zihninizde bir soruyla “Acaba ateş kaç dereceye çıktı? Otuz dokuz, kırk...”

Ve birden geri dönmek isteyen bir hamleyle bütün benliğimiz boş bir ümidin, hayalin gerçekleşmesine asılıp kalıyor. Oh! Gidip bir de görseniz, otuz yediye inmiş, o, yatağında oturarak kavrulan dudaklarında çoktan görülmemiş bir tebesüm yeniden belirmeye başlamış bir hayatın emellerini parlatmaya çalışarak sizi bekliyor. Ona koşuyorsunuz siz, beklenmeyen saadeti bahsettiği için onu mükâfata layık görerek ruhunuzun olanca taşkınlığıyla, “Yavrum, benim mini mini yavrucuğum,” diyorsunuz ve böylece sizde kalmaya kararını müjdeleyen yavrunuzu, yavrunuzun o zayıf, cılız, bir kuş vücudu hissini veren hasta göğsünü kollarınızın arasına alarak soluk yanaklarını öpüyorsunuz.

Karşımda hastasının ilaçlarını bekleyen bu ana, hayalimin saadet rüyasını sezmişcesine dalgın bir gözle bana bakıyor sanki, “Ah! Evet, öyle olsa bir de gidip baksam ki,” diye başlayarak hayalime bir ek yapıyordu.

Ben de ona bakarak, “Çok mu, çok mu hasta?” demek istedim. Gözlerinin içinde derin bir acıyla cevap veriyor gibiydi, “Değil diyorlar. Fakat işte bakınız, ben nasıl yoruldu!

Uğraşmaktan, böyle yağmurlar yağarken çamurların içinde eczanelere koşmaktan ne kadar yoruldu! Kalbimde öyle bir korkuyla, öyle müthiş bir korkuyla, hekimlerden eczacılara koşa koşa öyle üzgünüm ki işte şurada yavaşça iskemleden kaymak, hemen yığılıp bir daha kalkmamak istiyorum.”

İskemlesinin üzerinde, öyle kolu kanadı kırılmış bir hâli vardı ki eski siyah elbisesinin içinde vücudu yavaş yavaş gevşeyerek, sanki eriyerek kendisini salıverecek gibiydi. Birden, “Hanım! Hazır!” dediler. Derhâl fırladı. O bıkkın vücudunda bir taze kuvvet kaynadı. Ayağa kalkarak şcmsiyc-sini iskemlesinin üzerine koydu, daha üstüne atkısını bıraktı, arkasını çevirerek göğsünden bir mendil çıkardı. Mendilinin ucunda bir kıvrık vardı, bunu açtı, içinde az yer tutsun diye büküm büküm katlanmış tek bir lira vardı; bunu çıkardı ve ilerleyerek veznenin önüne bıraktı.

Veznedar lirayı aldı, açtı, evirdi çevirdi, dudak büktü ve tekrar kadına uzatarak, “Bir başkasını veriniz,” dedi.

O zaman onun, ayaklarının üzerinde sallandığını fark ettim. Çehresi birden sapsarı olmuştu. Veznedarla arasında üç beş kelime geçti. Liranın bir yırtığı, bir noksanı varmış. Şu hâlde...

Öyle perişan, birden ayağının altında bir boşluk açılıyor-muşçasına etrafında tutunacak bir yer arayan gözlerle, öyle yıkılmıştı ki bu tek liranın kabul edilmemesine çare bulunamayacak bir musibet gözüyle baktığına şüphe olunamazdı. İradesizce, elimi uzatarak lirayı aldım, veznedarın hakkı vardı, “Ben değiştireyim,” dedim. Bu fakir ananın ihtimal son lirasını, kim bilir nasıl ihtiyaçlara karşılık saklanılırken niha-yet eczaneye getirilen bu tek lirayı alıp yerine yepyeni, gıcır gıcır bir lirayı veznenin önüne bıraktım.

O, teşekkür etmedi, yalnız bana baktı; o kadar...

Bu yıpranmış, buruşmuş, yırtılmış, yapıştırılmış, bir numarası kaybolmuş eski bir liraydı ve uzun, çapraşık macera-

ların tarihi sanki üzerine gölgeler salmıştı. Memleket hayatının türlü vadilerinde, bataklıklarında, bazen düz yollardan geçerek, çoğunlukla yerler altında saklı geçitlerden dolaşarak, kâh dosdoğru adımlarla kâh karışık eğimlerle uzun bir ömür efsaneleri yaşamış kirli bir kâğıt...

Onu böyle elimde tutarken bütün hayatının hikâyesini okuyorum zannındaydım. Bir kâğıt parçası için uzun bir ömür... Senelerin tesadüfleri onu nerelere götürmüş, nasıl ellerden geçirmiş, ona ne hevesler tatmin ettirmiş ne ihtiyaçların karşılanma vazifesini vermişti! Nadiren saflığa ve temizliğe hizmet ederek, genellikle türlü hain maksada, kirli fikirlere vasıta olarak şu elden bu ele, bu cepten o cebe taşınan; bazen bir köşede unutulmuş, belki uzun uzun bir tarafta büzülüp sinerek bekleyen bazen birden hayatın akışına atılarak bir günde on sahaya uğrayıp dolaşan bu buruşuk şeyin simasında kim bilir ne derin ihtiraslar gizlenmişti. Sırasına göre ağlamış yahut güleç, gamlı yahut neşeli, bir gün şurada sevinip bahtiyar olurken ertesi gün ötede derin bir acının kasılmasıyla buruşarak bazen haftalarca süren bir emek zincirinin kahrına mükâfat, genellikle bir dakikalık bir hevesin aşağılığına alet, ruhunda bütün insanlığın elemeleriyle zevkleri çalkalanan, bir izdiham içinde yoksulluğun ve servetin kudurmuş kavgası arasında boğuşan bu kâğıt parçası ne müthiş bir cehennem kasidesiydi. Onu evvela, senelerce evvel, yepyeni parlak renkleriyle el değmemişliğinin şaşaasıyla, kendisini bekleyen kaderden habersiz, geleceğinin tarihini oluşturan sayfaların muammalarına lakayıt, hülyayla dolu bir dünyaya çıkıyor gördüm. Bir el onu kendisiyle beraber meydana gelen bütün diğer parlak ve temiz hemşireleriyle bir rüzgârın tesadüf kasırgalarına salıvermişti. Bir gün iki parmağın arasına sıkıştı ve o dakikadan başlayarak yuvarlana yuvarlana, dolaşa dolaşa, her geçidinde çehresinin temizliğinden bir nebze bırakarak bazen gözyaşlarıyla yıkanıp temizlenmeye çalışırken çoğu kirli parmağın arasında daha ziyade pörsüyerek, yükselmeye çalıştıkça düşerek müthiş bir

talihin düşkünü ve esiri, kendisini birinin pençesinden diğerinin arzulu dişlerine ata ata gitmişti.

Böyle, parmaklarımın arasında onu tutarken soruyordum, “Kim bilir ne fakirlerin ekmeğini, ne biçare çocukların saadetini ne masum genç kızların küçük bir süsünü verdin?

Kim bilir ne zor bir emeğin ücreti, ne elim bir yükün bedeli ne uzun bir çalışma saatinin neticesi oldun? Sen, sen ki para denilen zalim kuvvetin kirli bir örneğisin; kim bilir sinende nasıl hıyanetler besledin, ne şeytani hilelerle ne saf kalplerin aldatma vasıtası oldun. Sonra, sana feda edilen iffetler, yolunun üzerinde çamurlara bulanmış vicdanlar, bir gülüşüne satılan namuslar... Sana gizlice uzanan ellerin, bir küçük iltifatına ruhunu veren gözlerin arasında böyle dolaşmış döndükçe kim bilir etrafında nasıl kin ve öfkeden, haz ve güvenden, üzüntü ve kahırdan, sevinç ve neşeden haleler çizerek geçip gittin? Ve nihayet işte, bu uzun savaş silsilesinden sonra malul, sakat, harpte bir kolunu kaybetmiş eski bir cengâver yıkıklığıyla zinde hayatının devresini hasta bir kıza ilaç vererek kapadıktan sonra, şimdi bir tarafa atılıp unutulacaksınız. Belki gene tesadüf adımlarının önünde başka bir yol çizecek, tekrar bir sakat hayat yaşamaya başlayacaksınız. Artık saklana saklana, kesik kolunu göstermekten çekinerek, karanlıklarda gezerek, kıyı kıyı giderek, görünmeden iş görerek, hep loş sahalarda dolaşarak, yüzünü kaplayan buruşuklukların arasında çirkin bir alay gülüşüyle, insanlığı lanetleyen bir şeytanlık ruhuyla sırta sırta tekrar bir ömür süreceksin.”

Ve artık bu sakat şeyi cebime koymak istemeyerek avucumun içinde büsbütün boğup öldürmek için sıktım, sıktım.

Kadın, liranın üstünü aldı. O da bu kısıntı maden parçalarını avucunun içinde sıktı, şişelerini aldı, gidip iskemleden atkısını, şemsiyesini topladı, kapıdan çıkarken başını çevirip bana tekrar baktı. Yalnız o kadar... Fakat zannettim ki bu bakışında, “Allah hastana şifa versin, efendi!” demek isteyen bir dua vardı.

BİR CİNNET SAHNESİ

Hekim ve filozof Fleury'nin¹ *Deliliğin Toplumsal Sebepleri* adlı eseri vesilesiyle kısmen fenne, daha çok görülmüş şeyler ve hatıralara istinaden birkaç arkadaş, saatlerden beri, gözlerde derin ve gizli bir endişenin gölgesi, dudaklarda lakayıt görünmeye çalışan bir gülümsemenin çizgisi ve söylerken kalben kendi kendimizden şüphe eden bir korkuyla görüşüyorduk. Bir aralık artık herkes bir hatıra, bir hikâye anlattıktan sonra, o dakikaya kadar söylemekten ziyade dinlemek durumunda kalan içimizden biri dedi ki, "Müsaade ederseniz ben de bir gözlemimi anlatacağım, ondan sonra da bu sıkıntılı bahsi kapayalım."

Bu dostun hikâyesini mümkün mertebe doğru olarak kaydediyorum. Dedi ki:

"Yirmi sene oluyor, akrabalarından bir hastayı yoklamak üzere ara sıra Şişli'de şifahaneye² giderdim. Müesseseye hususi tavsiye edilmiş olması sayesinde ziyaretlerimin her birinden gayet dikkate şayan gözlem ve izlenimlerle ayrıldım. Bunların içinde, ruhumda şu dinleyeceğiniz sahneden daha merak verecek bir hatıra bulamıyorum.

Bir gün bana dediler ki, 'Hastanıza banyo ettiriyorlar. Mutlaka görmek istiyorsanız belki bir saatten fazla bekleyeceksiniz.'

¹ Maurice de Fleury, Fransız doktor, araştırmacı. (y.h.n)

² Hastaların tedavi edildiği yer; döneminde akıl hastanesi anlamında kullanılan sözcük. (y.h.n)

Boş dönmektense beklemeyi tercih ettim, bana bir bekleme odasının kapısını açtılar. Burası boş değildi. Küçük bir tereddütten sonra beni de oraya almakta beis görmediler. ‘Daha iyi, yalnız kalmamış olursunuz ve bekleme zamanını oyalayacak bir vesile bulursunuz,’ dediler.

Burada iki kişi vardı: Ayakta, uzun saçlı, kır sakallı, iyi giyinmiş, memur sınıfına mensup olduğu anlaşılan bir efendiyle elinde bir defter, bir mektep defteri, masa kenarında bir iskemleye çekinir bir vaziyette oturmuş, sarı, zayıf, ancak on altı yaşında bir çocuk. Baba oğul oldukları hemen anlaşılıyordu. Aralarında, başlarının biçiminde, gözlerinin resminde ve renginde, bütün varlıklarının etrafını kuşatan havanın aynı unsurlardan olduğuna şahitlik eden umumi ifadesinde öyle bir benzerlik vardı ki onları derhâl aynı kalıbın numuneleri olarak gösteriyordu.

Galiba baba, oğluna hararet ve heyecanla dolu bir öğüt vermekteydi. Onda, ben girince duran bir nutuk şelalesinin henüz buharlaşmaya vakit bulamamış zerreleri titriyor gibiydi. Onlar da gecikecek bir hastayı ziyaret edebilmek için burada bekliyor olmalıydılar. Gözlerimle oturulacak noktayı belirleyip bir adım atmaya vakit bulmadan yaşlıca zat, baba, elini bana salladı ve bakışımı parmağına dolayarak kendisine çevirmek istiyormuşçasına bir işaretle beni bakmaya mecbur ettikten sonra, sır dolu bir manayla sanki burada uyandırılmaktan çekinilecek hastalar yahut yerlerinden kımıldatılacak olursa kaza meydana gelecek gölgeler varmışçasına büyük bir sükût ve sakınma tavsiye eden bir beden diliyle şehadet parmağını dudaklarının üstüne koydu, bana hissettirilmek istenen saygılı sükûttan en evvel kendi pay almış hissini vererek kendinden geçer bir hâlde gözlerini süze süze kapadı, ‘Sus!’ demek istedi. Sonra, birden bu, meçhul ayinin kutsallığından beni peşin olarak haberdar eden ihtiyat tedbiri bitince silkinip uyanırcasına seri bir hareketle yine şehadet parmağını, odanın diğer tarafına, oğlunun karşısında bir noktaya uzattı, ‘Oraya oturunuz ve sesinizi çıkarmayınız,’ demek istedi.

Beklenmeyen olaylarda düşünmeye, tedbire vakit bırakmadan kas ve sinirlerin kendi kendine verilen kararları, yapılmış hareketleri vardır. Ben bu saniyede derhâl, düşünmeden alınan emirlere uyan bir sürüklenmeyle sustum ve hemen bir çekinme ve kaçınma hissine boyun eğen ayaklarımın ucuna basa basa gösterilen yere kadar ilerleyerek, iskemleyi gıcırdatmamaya özen gösteren bir ihtiyatla oturdum.

O zaman, baba artık susarak ve hareketsiz kalarak merasimi bozmayacağıma güvenmek isteyen bir bakışla bir kere bana bakıp içi rahatladıktan sonra oğluna döndü, tek bir kelimenin içine bütün zorbalık emrinin kesinlik ve şiddetini koyan bir sesle, ‘Dinliyor musun?’ dedi. Çocuk korkak bir vaziyetle başını sallayarak, ‘Evet,’ demek istedi ve derhâl gözlerini deftere indirdi.

Bu dakikada, bu adamın sanki ciğerlerini dolduran hava bir an içinde şişti, şişti, onun bütün varlığı genişledi, kabardı, yükseldi, başının üstünde saçlarından bir rüzgârın nefesi püskürdü, omuzlarında birer büyük kanadın uçması yankılandı. Bir eli havalara ancak bir fatihin yiğitlik kılıcıyla savrulabilen bir hışım ve gazap şimşegi çizerken diğer eliyle geçmiş şaşaalı tarihini hor gören bir manayla böğrüne dayadı. Gözlerini topraklara indirmeyerek gür, iri bir sesle kükredi.

Bu, gaip bir düşmana, kin ve intikam ateşleriyle uğuldayarak tutuşan, sanki her cümlesi bir alev sütunu şeklinde kara düşmanlık bulutlarının yoğun tabakalarını yırtarak, etrafa kıvılcımlar saçarak, hırsından taşıp fışkırarak yükselen bir hitabeydi.

Bu adam bir şair miydi, bir yazar mıydı yoksa bir faciada vazifesini ezberleyen bir oyuncu muydu? Yahut bunların hiçbiri değil de sadece bir...

Zihnen kelimeyi telaffuz edemeyince sanki o kelimeyi hatırdan geçirmek onun manasını yaratmak ve icat etmek demek olacakmışçasına irkilerek soruyu tamamlamıyor, he-

lecan ve dehşet içinde dinliyordum, dinliyor ve anlamaya çalışıyordum. Anlıyordum ki bu, meçhul bir tarihî devrin yalnız hayalde mevcut bir diyarında meydana gelmiş bir zulüm ve kahr trajedisiydi. Bu adam bir zindanın karanlık duvarları arasından galip bir kumandana lanetlerini yollayan mağlup bir hükümdardı ki etrafında yükselen kalın ve karanlık duvarların arasından onları yıkıp devirecek sebepleri şimdiden görüyor, şimdiden onların enkazı üstünde yükselerek kılıcını topraklara saplıyor, zulmün kasırgalarıyla harap ve perişan olan o yerlerde bir taze hayatın taze dalgalarını kaynatıyor, havalara savuruyor, sefalet ve sıkıntı karanlıklarının sinesinden kurtuluş ve saadet güneşleri icat ediyor ve sonra etrafında yeniden can bulan bu âlemin tantanasıyla gözleri kamaşıp onun ayakları altına düşerek yüzünü çamurlara bulayan hasmına bakıyor, onu küçümseyen ve hor gören yüksek bir bakışla duruyor, sanki kılıcını onun sırtına batırıyor, ‘Bak bir parmak daha batsa yok olacaksın fakat bana bu zevk ve zaferi verdiği mükâfat olarak hayatını sana bağışlıyorum,’ diyordu.

Onun her cümleye eşlik eden, her mananın kuvvetini genişleten ve çoğaltan ve gizli düşüncelerini açan bir hareketi, bir vaziyeti vardı; vücudunun hemen her parçasında, gözlerinin bazen havalara, bazen ufuklara, ara sıra hayalî dinleyicilere düşen nazarlarında, yüzünün dakikadan dakikaya buruşan, gerilen, çatılan, süzülen kırışmalarında, kollarının kesip atan yahut diriltip yükselten hareketlerinde abartılı bir ifade vardı.

Bazen hafızasının zayıflığını hissederci, o zaman aktörlük sanatından bir an için sıyrılıyor, ezber dersini iyi anlatamayan bir mektep çocuğu perişanlığıyla elini alına vurarak oğluna, ‘Dur! Dur! Bir saniye,’ diyordu ve hatırlayamazsa derhâl bulunamayacak cümlelerin yerine başka bir cümle icat ederek oğlunun, ‘Burada öyle değil,’ diye bakan gözlerine cebinden uzun bir kurşun kalcı çıkarıp göstererek, ‘İlave

et,' emrini veriyordu. Çocuk yazıp bitirinceye kadar sabırla ve için için aşağısını tekrar ederek bekliyor, sonra bitince kurşun kalemını alıp tam bir dikkatle cebine yerleştiriyor, göğsünü ilikliyor ve bir aradan sonra tekrar savrulan rüzgâr sağanağı gibi ansızın yükselen bir nağmeyle şişkin taşkın sesini ve hâlini buluyordu.

Tamamıyla dikkat kesilmiştim ve bu hitabede izdihamlı bir telaş içinde, sanki apansız kazaya uğramış bir geminin şuraya buraya koşuşan, birbirini itip kakan yolcuları gibi çarpışan fikirleri makul bir silsile içinde takip etmek, onların seyrini, karşılıklı hareketini bilmek; gelip beynime çarpan her biri başka bir taraftan, telaşlı bir buluttan damlamış düzensiz yağmur damlaları şeklinde beklenmeyen yerlerden düşüp beni şaşırtan bu cümleleri bir akış düzenine sokabilmek için uğraşıyordum. Parça parça anlaşılan ve ayrı ayrı alınınca yüksek, derin hatta eşsiz, umulmaz fikirler, hayaller içeren bu şeylerin yan yana gelmesinden öyle bir çarpıklık, öyle bir dolaşıklık meydana geliyordu ki her kısmı başka bir düğümle karışmış bir yumakta takip edilecek ipliği bulamayan göz bulanıklığıyla, fikirde tamamen silinmeye hazır bir dağınık duman hâli doğuyordu.

Gözlerimin önünde, için için şimşeklerle kaynaşan bir kara bulut kümesi var gibiydi ki vakit vakit şurasından burasından beklenmedik noktalarda, düzenden mahrum aralarla tutuşuyor, parlıyor, bir saniye içinde gözü bir tarafa çekerken birdenbire delinemez, içine girilemez karanlıklara dalıyor, bütün görüş dairesi, yoğun ve ebedî bir karanlığa batıp kalmış diye düşünülürken tekrar başka bir taraftan müthiş ve peş peşe alevlerle ufku tamamen kızıl bir gün tufanına boyuyordu.

Bir dakika oluyordu ki bu adam elini kaldırıp havada düşmanın ciğerini kavırıyor zannını veren bir hareketle yumruğunu sıkınca güya bir tasın içinden avucuyla cıva almaya çalışıyor gibiydi ve o zaman bileğinden, parmaklarından,

kollarından zıplayarak, sıçrayarak, fırlayıp, tekerlenip, boşanıp yuvarlanarak, fikirler, damla damla, hopyaya hopyaya, döşeme tahtalarının üstünde serilip kalıyordu. Bazen de birdenbire başımın üzerinde bir tespihin ipi kopmuş, taneler kulaklarıma, yüzüme, gözüme çarparak omuzlarımdan, göğsümden, sırtımdan kayarak hiçbirisi tutulup elde duramayarak akıyor, kaçıyor; her tarafımdan, benimle alay edercesine sürünüp uzaklara, ta öte tarafa, gözleri hep defterinin acele acele çevrilen yapraklarına dikilmiş, gittikçe daha sararan, gittikçe daha zayıf görünen biçare çocuğun iskemlesinin altında kayboluyor zannındaydım.

Kendi kendime onun için, babasının bu manevi sefaletine şahit olan bu biçare çocuğun acısı için, ciğerlerimi sıkıran bir ısırtıp içinde, ‘Vah bedbaht yavrucak,’ diyordum, ‘Hiç olmazsa senden bu acıklı manzarayı saklamalı değil miydiler?’

Sonra kim bilir ne zorlu aile sebeplerinin bu taze zihni şu uçurumun kenarına getirdiğini düşünerek daha başka bir korkuyla titriyordum. Nihayet bir an oldu ki hitabe bitti; o zaman, yorgun, alnının terini silerek geniş bir nefes aldı, her tarafı kırılmışçasına bitkin, kendisini sedire attı. Fazla bir kelime telaffuza kuvveti kalmamış, denebilirdi. Elini sallayarak, ‘Defteri bana ver,’ manasını ifade etti. Çocuk fırlayarak defteri kapadıktan sonra ona teslim etti, ‘Artık gidebilirsin,’ diye bir işaretle baba izin verdi, oğul elini uzatarak âdeta zorla elini aldı, bir kere öptü, sonra doyamayarak bir daha öptü. Bir uzun dakika baba oğul birbirine baktı. Çocuk bekledi ki onun gözlerinde kendisine gerçeğin hatırasını iade edecek bir alev parlasın ve babalık hissini uyandıran bir hamlesiyle onu çekip öpsün. Heyhat! Bu dakikada onda, bütün hassasiyeti harcanan emekten sonra iş göremez olmuş bir katılık hâli vardı. Çocuk, ümitsiz, öylece ayrılıyordu. Sonra birdenbire buna razı olmayarak eğildi, yüzünü babasının boynuna, sakalının altına soktu; uzun uzun kokladı ve nihayet doğrularak hiçbir tarafa bakmadan fırladı, çıktı.

Ben de durmadım, duramadım, yavaşça kalktım, koridora çıktım. O zaman çocuğu orada, bir tahta sedirin üstünde, başını duvara dayamış, gözleri kapalı, şimdi sarı simasının üstünde bir ateş dalgasıyla dinleniyor gördüm. Hayır, dinlenmiyordu; gözlerinden seri yaşlar, birbirini kovalayarak, bol bol, sık sık akıp gidiyordu.”

Hikâye buraya gelince hep bitti zannettik ve hiçbirimizde söz söylemeye imkân bırakmayan bir üzüntü dudakları kilitlemiş gibiydi.

Anlatıcı, bir saniye sonra yavaşça eğildi ve daha ağır bir sesle devam etti:

“Yirmi sene sonra, daha geçenlerde bir dostun köşkünde kameriyede oturuyorduk. Bir aralık yanımızda, alçak çitin öte tarafını oluşturan komşu bahçesinde bir ses, bana yabancı gelmeyen bir edayla bir ses işittim. Ev sahibiyle sohbet devam ederek bu sesi elimde olmadan dinledim. Yalnız ses değil, söylenen şeyler de bana yabancı değildi. Nihayet zihnimin içinde çakan bir şimşekle yirmi sene evvel Şişli’nin şifahanesinde görülen cinnet sahnesi hatırıma geldi. Zapt olunamamış bir hareketle ayağa kalkarak öte tarafa, komşu bahçesine baktım...”

Bu noktada içimizden biri kendini tutamayarak, “Biçare adam, hâlâ yaşıyor muymuş?” diye sordu.

Anlatıcı arkadaşın daha ağır sesi cevap verdi, “Hayır, o çoktan ölmüştü,” dedi, “Bu sefer yirmi sene evvelin çocuğu delirmişti ve babasını dinleye dinleye ezberinde kalan şeyleri söylüyordu.”

RAZİYE KADIN

Temaşalık'ta iki odayla bir çatı arasından, önünde boydan boya giden bir balkondan oluşan bir evi vardı. Fakat İzmir'in yamaçlarından akarak, Kadifekale'sinin eteklerinden boşanarak denize kadar dökülen mahalleleri hemen tamamıyla göz altında tutan bu evinde, evinin bir kule vazifesini gören balkonunda Raziye Kadın nadiren otururdu.

İki minderle dört iskemleden, birkaç yorganla şilteden bir de şuradan buradan verilmiş, henüz kullanılmaya fırsat bulunamamış eskilerle dolu servi sandıktan ibaret eşyasını evvela Allah'a sonra komşularına emanet eder, iri anahtarıyla kilidi iki defa çevirdikten sonra arkasında cüppesi, başında ta dizlerine kadar dökülen beyaz hasseden¹ örtüsü, yüzünde kıldan peçesi, şehre inerdi.

Komşulara veda ederken onların, “Uğurlar olsun! Bizi hatırdan çıkarma,” deyişlerinde hem alaya, hem hasede benzer bir mana olurdu. Bunun tercümesi, “E... Raziye Kadın demişler ona! Kibar konaklarında, zengin evlerinde alışmış yavrum! Burada beyaz peynirle, bir salkım üzümle vakit geçirecek değil a!” türünden bir şeydi.

Raziye Kadın'ın ömrü o kadar dağınık da değildi. Yalnız bir ailenin farklı evlerine devam eder ve evvela hangisinden başlayacaksa İzmir'de gece yatısına misafirliğe gitmek pek âdet olmadığından, cübbesini çıkarmaktan, peçesini çözmekten çekiniyor görünmekle işe başlardı. O zaman evin hanımı,

¹ Bir tür pamuklu kumaş

“A Raziye Kadın, başını açsana! Senin yerin uzak, bu yaşında o yokuşları nasıl çıkarsın?” der.

Raziye Kadın kendi kendine, “Acaba bu teklifi kabul edeyim mi? Daha başka mühim işlerim yok mu?” diye düşünüyormuşçasına bir saniye gözlerini kapayarak resmen bir naz ve tereddüt gösterişi yaptıktan sonra, “Doğru kızcağızım, bilmem, dizlerimde bir kesiklik var. Hava da pek sıcak, yahut mevsime göre pek soğuk,” der ve sırasına göre hem yaza hem kışa yakışan bu sebebi öne sürdükten sonra örtüsünü, peçesini, cübbesini pek alışkın bir hareketle çıkarıp onun bu dakikasını gülümseyerek ayakta bekleyen kızlardan birisine uzatırdı. “Al yavrum Gülter, bak iyi bir yere koy da giderken aranmayalım, olmaz mı kızcağızım?” derdi.

Onun, böyle en gençlerden en yaşlılara kadar genel bir hitabı vardı: Kızcağızım! Bu gençlerin gönlünü aldığı gibi, ellisine henüz tamamıyla yaklaşmamış olan şu nispeten geçkince kadının ağzından bu kelimeyi işitmek yaşlılar için de hususi bir haz, kendilerini daha küçük, daha genç yapan bir hayal tatlılığı verirdi.

O zaman Raziye Kadın başlardı:

“Bilmem, ikinci oldu mu? Evden çıkarken abdest almıştım. Namaz vaktini geçirmesem. Saat kaç oldu acaba? Bu sizin duvar saatinin yazılarını da bir türlü gözlerim seçmez ki. Hoş, seçse de zaten pek iyi anlamam ki! Bir türlü şu saatleri layıkıyla öğrenemedim.”

Saatleri layıkıyla öğrenemediğinden bahsederdi, galiba günlere de pek akıl erdiremezdi. Onun için hemen şöyle bir uğranılıvermişçesine girilen evden günler gelir geçer, o çıkmakta gecikir dururdu. Nihayet bir gün, hanımın önüne hazırlanmış olarak çıkardı, “A... Şaşırıvermişim gayri kızcağızım! Dört gün oluvermiş,” derdi, hâlbuki hakikatte misafirliği bir haftayı geçmiş bulunurdu.

“Neden acele ettin Raziye Kadın?” sitemine, “A, nasıl olur kızcağızım! Ben saygıdan ayrılamam doğrusu! Küçük yaşımdan beri öyle gördüm, öyle alıştım, siz hanımlarımdan örnek aldım,” derdi. Bir saniye durduktan sonra ilave ederdi:

“Zaten teyzene de uğramalı, kızcağızım. Raziye Kadın şehre inmiş de bana gelmemiş diye artık kabına sığmaz. Hele sende kaldıktan sonra ona gidilmezse, anlarsın a, kızcağızım.”

Böylece yeğenle teyze arasına, bir kıskançlık tohumu ekerken hatıra bir şey gelmesin ihtiyatıyla hemen, “A, Allah eksik etmesin, pek asil bir hanımefendidir. Senden iyi olmasın, beş vakitte hepinize ayrı ayrı dua ederim,” der ve etekledikten² sonra uğurlayan kızların hepsine ayrı ayrı iltifat ve arada bir “Seni unutmadım,” manasıyla gizli bir göz işareti dağıtarak çıkar giderdi.

Böylece yeğenden teyzeye, anadan kıza, gelinden görümceye fakat hemen hep aynı ailenin farklı kapılarına uğrar; en sonra etraftan alınacak havadisi, toplanacak bilgiyi iyice biriktirdikten sonra, en dolgun sermayeyle ailenin en büyük hanımına, Hanımnine’nin konağına gider ve sanki uzun bir memuriyet seferinin yorgunluklarını burada geniş bir dinlenme devresinde geçirirdi.

Hanımnine, onun bu usulüne birçok tecrübelerle vâkıf ve kendisine diğer evlerin vakalarından, dedikodularından en bol ölçüde haber alma imkânını verdiği için bundan memnun olmakla beraber görünüşte azarlardı:

“Aferin Raziye Kadın! Gene nerelere saplandın kaldın? Gene en sona biz kaldık, öyle mi?”

O hemen eğilir, etekler, oracıkta Hanımnine’nin ayakları altına serilmiş Gördes seccadesinin³ üstüne diz çökerek kendisini savunmaya başlardı:

2 Birinin eteğini saygı göstermek amacıyla öpmek veya öper gibi yapmak anlamında kullanılan ifadedir. (y.h.n)

3 Türklere özgü “çifl düğüm” denilen teknikle dokunan halı. (y.h.n)

“Kızcağızım, hep beni böyle haşlarsın, ben oralara resmen giderim, benim asıl evim, Allah ömürler versin, burasıdır, sizin konağınızdır. Zaten senin kapında yetişmiş bir fakirim, ben burayı başka yerlere mi benzetirim?”

Ve ne olur ne olmaz, belki yerin kulağı vardır diye ilave ederdi:

“Eh, ne olsa onlar da efendizadeler⁴ bulunmuş. Sen, bir ağaçsın kızcağızım, onlar da dalların budakların, elbette onların hatırı sayılacak, o gene senin hatırın demek...”

O zaman kendisini, sanki mühim bir kabahatinden affettirmek için acele eder, karşıdan kahve getirerek gelen Melekper’e gözünün ucuyla, “Bu gece yatsıdan sonra odama gel, sana Hala Hanım’ın arabacısından anlatacak şeyler getirdim,” manasını yollayarak dedikodusuna başlardı.

Bu, bir dedikodu tarzında değildi. Abdest, namaz, oruç hikâyelerine karışarak nasılsa ağızından kaçan, isteyerek söylenmiş havadis zannını vermeyen şeylerdi. Onun konuşmaları yer yer gözleri delik deşik bostan kuyusu dolabına benzetilebilirdi. Sırayla kuyudan çıkarılmış suları dereye boşaltan kovaların arasında deliklerinden şar şar yolda su akan bozuk kovalar vardı. Asıl istenilen havadis, o evden bu eve nakledecek dedikodu işte böyle yolda kendi kendine istenmeden boşanan sözlerdeydi. Böylece söyler, söyler, ikinci namazıyla akşam namazının arasını doldurduktan sonra, yemekten yatsı vaktine kadar da devam eder, nihayet bir aralık fırlayarak kalkmak isterdi. Sabırla, sükûtle asıl söylenenlerden ziyade sanki söylenmek istemeksizin aralıkta sızan şeylerden hisse kapar bir dinleyişle Hanımına itiraz ederdi:

“Nasıl, nasıl, Pervin’i Korucu Hüseyin’e mi verecekler? İkisini de gene bağda alıkoyacaklar desene.”

Raziye Kadın biraz da ayakta devam ettikten sonra, “A, kızcağızım, uykudan bayılıyorum. Abdestim varken yatsıyı

4 Efendi oğlu, kızı

da kılayım da uyuyayım. Bunun yarını da var,” der, etekle-
yerek elinde şamdan önüne düşen Melekper’i takip ederdi.

Bir gece, yalın ayak gece gömleğiyle yatağımdan sıvışa-
rak genç yaşımın yenilemez merakıyla ben de onları takip
ettim. Onu, ta bahçenin su hazinesinin yanında bir taş merdi-
venle çıkılan ayrı bir bölükte yatırırlardı.

Onlar odaya girip kapıyı kapadıktan sonra, Melekper’in
hemen çıkmayacağından emin olan bir hisle, orada kulağımlı
yapıştırarak dinledim. Bu bir gizli konuşmaydı ki anlamak
mümkün değildi. Ben Melekper’e halanın arabacısından
bahsedildiğine emindim. Bu, evde az çok meşhur bir sevda
hikâyesiydi ki kızın çıraklık zamanına bırakılarak büyükler
tarafından hoş görülüyordu.

Bir aralık gizli konuşma da durdu. Acaba Raziye Kadın
yatsıyı kılıyor olmasın, diye düşündüm. Biraz sonra ince bir
sesin nağmesini duydum. İlahi okuyor diye düşündüm. Bir
dakika sonra, ses ve nağmelenen güfte açıkça anlaşıldı:

Çekmecemin tahtası

Bugün bayram haftası

Yârim hamamdan çıkmış

Nedir bunun tafrası

Raziye Kadın türkü söylüyordu! Bu öyle şaşılacak bir
şeydi ki az kaldı hayretten bağıracaktım. Benden evvel, içe-
ride Melekper coşarak haykırdı, “Adam, ömürsün be, Raziye
Kadın!”

Hayalimde öyle zannettim ki Melekper’in kolu Raziye
Kadın’ın boynuna dolanıyor, bu coşkun kız onu şapır şapır
öpüyor.

DÖRT YAPRAK

Bir mektubun ortasından elime dört yaprak geçti. Öyle zannediyorum ki bu kopuk kâğıtların düzgün ve güzel sözlerinde, acı ve derin bir yürek faciası var. Bunları yayımlamakla meçhul sahiplerinin kimliklerini ifşa etmiş olmuyorum. Onun için bir günah işlememiş olduğuma inanıyorum.

İşte böyle, birdenbire ayaklarının altından odanın döşemeleri alınivermiş, silinivermiş, derinlikleri ölçülmeyen bir boşluğun üstünde, dakikadan dakikaya baş aşağı yuvarlanmaya hazır askıda bir vücut hissindeyim. Bu hissin niteliğinde ne var? Bir tehlikeden korkmak değil, etrafında tutunabilecek bir selamet çaresi bulamamaktan ümitsizliğe düşmek değil, hayır, ne korku ne ümitsizlik. Hatta gözlerimi kapayarak düşünüyorum; kalbimde gizlenmiş, benden bile kendini saklamak isteyen ne varsa onu araştırmak, görmek için hassasiyetimin en koyu karanlıklarına kadar iniyorum. Ruhumda acı denebilecek acı bir hisse bile rastlamıyorum. Yalnız bir hissin apaçık görünüşü altında bütün teferruat siliniyor: Boşluk... Evet, yalnız bunu duyuyorum. Etrafımda ne varsa hepsini, her şeyi, bana ait olanları, beni sevenleri, insanlar ve eşya arasında bütün sevdiklerimi, hepsini silip süpüren, estiği yerde hiçbir zerre bırakmayarak önünde ne mevcutsa tamamıyla alıp süren ve gittikçe mesafeleri ölçülemeyecek, her yandan boş ufukları genişleten bir yokluk rüzgârı içindeyim.

Demek, bütün hayatı, varlığı, bence var olmak, yaşamak sırrının izahı ancak senmişsin, yalnız sen...

Diyeceksin ki, “O hâlde niçin kendi elinle hayatından beni, varlığında bu derece yer tutan bir şeyi koparıp atmakta ısrar ediyorsun?”

Ne kadar isterdim ki bunu sen, ben izah etmeden, kendiliğinden, doğal olarak anlayasın. Oh! Zaten anlasaydın, bu netice hiç meydana gelmeyecekti. Bir hafta evvele kadar neyse, ben nasıl aldatıcı ve sarhoş edici bir rüyanın altından dokunmuş bulutlarına bürünerek kendinden geçmiş ve bahtiyar, sen çekinme ve sakınma hissinin, yalnız benden bulaşan seveda ateşinin sersem edici nefeslerine yer bırakan hükmü altında, meydana gelmesi meçhul bir kutsal suyla şen ve mesuttuysak hep öyle olacaktı. Eğer evet, hep öylece, ben ilk feci tecrübeden sonra artık hayatının saadet sebeplerini bir daha evlilik imkânında aramamaya karar vermiş otuz yaşında bir kız, sen henüz mektebini bitirecek imtihanlarını geçiren on sekiz yaşında bir çocuk durumunda kalsaydık... Lakin birdenbire sen, sanki mektepten hayata çıkarken aynı zamanda çocukluk kisvesinden sıyrılıp çıkan, sırtında yeni oluşmuş kanatlarının uçma ihtiyacını tatmin etmek isteyen bir adam... Nasıl tabir etmek lazım? Sen birdenbire kadınlık hakkından vazgeçmeye türbe teşkil eden bir hava içinde erkeklik zaferinin çılgınlığını fırlatan bir galip olmak istedin. Ve o anda her şey, hayır, en doğrusu, bence her şeyi kendisine çekip toplayan rüya silinmiş oldu, sanki bir nefes esti ve bütün gözlerimin içinde ince ipek ipliklerden dokunmuş, üzerine hayalî bir güneşin altın tozu dökülmüş dünyayı silip götürdü.

Şimdi, şu dakikada bunu sana yazarken düşünmek, bütün bu garip maceranın nasıl başladığını, nasıl yürüyüp -heyhat!- neye vardığını, açıkça görüp anlamak istiyorum.

Gecenin bu saatinde uyanık olduğumdan kimsenin haberi olmasın diye odamda, mumun titrek ışığı altında, kendi açığa vurduklarını gene kendi örtmek istercesine acele ve telaşla gölgelere bürünen elimin bile gürültü yapmaktan korkan, âdetta ruhumdan çaldığı esrar servetini kaçırmaktan sakınan bir

hırsız hâli var. Yanımda sobanın için için yanan, bazen çekingen hamlelerle kafesinden halının üstüne dökülürken birden ürküp geri çekilerek sönen, sanki beni kendi hâlime bırakarak oyalamak emeliyle sinen ateşi... Ötede, penceremin buğulu camları arasından köyün karanlık, somurtkan, ıslak sükûtu... Ta uzaklarda bulutlardan dökülen bu sonsuz yağmurlarla, içinde türlü mahiyeti belirsiz tehlikeler gizlenen koyu geceden şikâyetçi bir köpeğin dakikadan dakikaya aralıklarla uluyuşu... Sonra, kendi kendimi ayıklamaktan, şu yazdıklarım akıldan ziyade parmaklardan gelen bir hareket... Köşkün saçağından, muhakkak bozuk bir oluktan, bir yağmur damlası ki ta penceremin kenarında, hiç şaşırmayarak hep aynı yere iri ve ağır vuruşlarla gelip düşüyor. Bazen sık, bazen insana “Oh! Artık durdu.” dedirtecek kadar uzunca bir duraklamayla kesilmiş görünürken tekrar başlayarak sinirleri kudurtan bir inatla devam ediyor. Tıp! Tıp! Olanca azmime, onu duymamak, işitmemek, hatta beklemeyerek yalnız kendimle meşgul olarak şu dakikada varlığıma hâkim olan hisleri dinlemek için olanca kararına rağmen onun bana musallat olan zalim bir takibi var. Öyle zannediyorum ki o olmasa, kendimi, kendimizi, seni ve beni daha iyi anlamak mümkün olacak.

Otuz ve on sekiz... Aramızda tam on iki senelik bir fark; beni ihtiyar bir kız, seni henüz küçük bir çocuk yapan bir fark... Bir fark ki ta beni senin beşiğin üstüne eğilmiş, uzun saçlarının bir lülesiyle dudaklarını gıdıklayarak güldürmeye çalışan, birkaç sene sonra gelin olacak bir kız, hemen hemen bir genç kızken gösteriyor. Öyle de olmadı mıydı? Sana birinci defa olarak, onu -ne acı hatıra- bana nişanlı sıfatıyla haber verdikleri zaman, pek iyi hatırlıyorum, bahçedeydik. O, seni okşamak istemiş, bileğinden yakalamıştı. Ve sen, birdenbire hiç umulmayan, hele senden hiç beklenmeyen bir vahşilikle birden elini ısırmış, onu seni salıvermeye mecbur etmiştin. O zaman altı yaşında ancak vardın. Demek, ta o zaman bile... Zaten ona âdeta bir düşman kesilmiştin, hatta şimdi her vakitten ziyade bana mahiyetini anlatan bir açıklık

içinde görüyorum. Bir gün bana vadedilmiş saadet semasının içinde onun ölüm haberi uğursuz bir yıldırım şeklinde düşünce, senin gözlerinin içinde tatmin edilmiş bir kıskançlığın alevi parlamıştı.

Bundan sonra arada uzun bir çekip gitme arası var, seneler bana şifa vermeyen uzun zincirini dolaştırı dolaştırı sürükledi, götürdü. Bir gün gene bu iki yan yana köşkte buluştuk. Sen artık bir mektep efendisiydin fakat haftada bir eve geldikçe daima kendi bahçesinde teneffüs edecek hava bulamayarak komşu bahçesine geçen, topunu hep oraya düşüren, kitap okunacak gölgeyi orada arayanı, karıştırılacak dolapları, kırılacak kalemleri orada bulan bir çocuktun.

Ne iyi, ne güzel senelerdi! Sen hiçbir vakit kendisinden çekinilmeyecek, yatak odasına kadar girmesine müsaade olunacak bir çocuk kalmalıydın; hatta az çok farkla sen öyle kaldın. Ben de araya büyük bir yaş mesafesiyle konmuş siperin arkasında, büyük kız kardeş sıfatından örülmüş çelik bir kıyafet altındaydım.

Son senelere kadar...

Bir müddet ne sen ne ben meydana gelen değişimi anlamış değildik. Ben gittikçe seninle daha meşgul olan hissin altında büyük kız kardeş sıfatına daha asılıyor, hatta mesafeyi biraz fazla uzatmaya çalışan gerekli bir ihtimamla bu sığara karşılık bir annelik vaziyeti alıyordum. Sana, “Çocuğum,” diye şefkat taşkınlıklarına, hatta bazen “Oğlum,” hitabında tatmin imkânını arayan ruh ihtiyaçlarına mağlup oldukça başımı döndüren, bütün varlığımı rüyada bir sonsuz uçuruma düşüyormuşçasına eriten mestliklere dalıyordum. Ne bahtiyardım, ne bahtiyar! Bu bana kâfiydi, hayatta saadet hissesi olarak yalnız bununla kanaat edecektim.

Sen artık gittikçe gösterişe lüzum gören, laubaliliğinde değişiklik yapmaya münasip gözlerle bakan tartılmış bir samimiyetle bana hülyalarını, emellerini, küçük dertlerini, na-

diren derslerini, düşüncelerini, bir arkadaşla cereyan etmiş kavgayı, sokakta atlatılmış bir kazayı anlatırken esasında birer hiçten ibaret olan bu şeyleri dinlemekte, senin hayatına bu suretle ortaklık etmiş olmakta bence öyle doyulamayan, kanılamayan bir haz vardı ki bunu ertesi haftaya kadar, evet, tekrar sen gelip de karşıma oturarak altı günlük hayat ve hayallere dair tekrar anlatmaya başlayıncaya kadar zihnen devam ettirirdim. Hep öyle, gezerken hatta uyurken, çocuğuyla meşgul bir anne hissiyle bir hafta bununla yaşar ve bahtiyar olurum. İnanır mısın? Beklerdim ki bir gün bana, sen diğer bir sırrı, diğer bir hadiseyi hepsinden daha mühim bir vakayı da emanet edesin. Nihayet bir genç adam sıfatıyla, biraz sıkılğan, biraz utangaç, karışık ihtiyatlardan dolaşan bir söyleşme arasında, ben biraz eşerek, sen biraz gözlerini çevirerek, asıl genç adam sırrını söyleyesin. Mesela bana henüz alınmış renkli bir kâğıdın, şekillerini layıkıyla *kullanamamış* beceriksiz bir yazısını gösteresin. Buna karşılık hiç beklenmeyen, hiç gerçekleşmemesi gereken bir hadise oldu.

Bu son cümlemin birinci kısmı yanlış. Evet, hiç gerçekleşmemesi gereken bir hadise fakat hiç beklenmeyen değil. Bir müddetten beri, yuvasında yaklaşan bir fırtınanın ilk nefeslerini duyarak korkan gözlerle gökleri yoklayan bir kuş gibi biçare saadetimin de böyle korkak gözleri senden bir şeyin geleceğine kâniydi. Ve emindi ki o hadise meydana gelince yuva sarsılacak, içinde o kadar çekince ve ihtiyatla beslenen saadet yere düşecek, çamurlara bulanacak ve boğulacak.

Tam bir açıklıkla düşünemiyorum, hatta bunları sana yazmak için icat olunmuş sebeplerin bile metanetinden tamamıyla emin olamayan bir tereddütle devam edip etmemekte bile tam bir karar alamıyorum.

Hep o pencereimin kenarına damlayan iri ve ağır yağmur damlasının “tıp, tıp” diye vuran sesleri ta ruhumun derinliklerinde, delen, burgulayan bir eziyetle beni hislerimi ayıkla-mak kabiliyetinden uzaklaştırıyor.

Dün bıraktığın kâğıtta ne diyorsun? Artık birbirimizi görmemek, hiç olmazsa bir müddet, uzun bir müddet, görmemek kararına karşı son imtihanın ardından kendini bir sürgün yerine atacağından bahsediyorsun.

Sen kâğıdı bırakıp dönerken ben onu okumaya vakit bulmuştum. Sonra yavaşça, pencerenin kenarından, iki perde arasından sana baktım, o dakikada “Hayır yahut evet,” demeliydi. Diyemedim. Bunlardan birini demek üzere sana bu satırları yazmaya başlamıştım, görüyorum ki gene ikisinden birini söylemek mümkün değil. Hatta ne lüzumu var? Bunu burada bırakmak ve her şeyi kadere terk etmek daha makul değil mi?

BİR BAŞLANGICIN SONU

Galiba o zaman sekiz yaşlarındaydı fakat bu yaşa mahsus şen tebessümlerden, çocukların alnını süsleyen neşe dalgalarından arınmış; bütün simasında çatık, sanki bir kimseyle kavga etmiş de evden dargın çıkmış zannolunan bir hâli vardı. Sonra yaşıyla hiç uygun olmayan öyle ağırbaşlı ve oturaklı bir duruşu, önünde açılacak hayatı şimdiden düşünüyor denemek gözlerinin öyle durgun bir bakışı vardı ki onu üzerinde ağır bir hayat yükü taşıyan bir aile validesi kadar yaşlanmış, yorulmuş farz ettirirdi. Ona ilk dikkat edişimde bu hissi verdi ve ne zaman tesadüfler tekrarlansa hep ona bakarken düşüncelerimin önüne bu his düşerdi. O mektebine, ben işime giderken haftada üç beş kere tesadüf etmek kesin gibiydi. Şişli'nin yan sokaklarından birinden çıkar, galiba uzaklarda bir mektebe giderdi. Ben tramvayla geçerken kalbim, baba kalbim, bilmem nasıl dakik bir hisle gıcıklanır ve bu uzun sokağın kaldırımlarından küçük ayaklarıyla sekerek, omuzlarından kayışlarla bağlanmış çantasıyla, fakirane, annesinin eskilerinden bozularak yapılmış elbiselerine razı yürüyüşünü görürken yüreğimde bir burkuluş duyardım; bunda babalık şefkatinin bir sızlayışı bulunurdu.

Sokağın bir tarafında, kalabalığın içinde silinerek, çantasına sığamayan cetveli elinde, ince bacaklarıyla, daracık gövdesiyle, mini mini başıyla, iki yaprak arasına gömülebilecek zannolunan bütün o ufak ve naçiz vücuduyla tramvayı beklerdi ve kendine öyle bir yol açışı, içeride öyle bir yer bulmak için sokuluşu vardı ki o, hayatla cenkleşmeye, kaderin çelikten pençesini kıvrarak parmaklarının yırtmaya hazırlan-

mış çengelleriyle kendi nasibini koparmaya karar verdiğine işaret eder gibiydi. O zaman ona bakar ve bilinemez nasıl bir cazibeyle, nasıl düşüncelerin ve korkuların birbirine eklenmesiyle, bu çocukta uğraşmaya, didinmeye, bedbaht doğmuş ve bedbaht yaşamaya mahkûm olmuş bütün çocuklar için kalbimde bir ağlama hissi düğümlenerek acırdım. O, bana daima bu acımak duygusunu verirdi.

Başını hiç çevirmez, kimseye bakmaz, tramvay yerine kadar yürürken önüne yüklü bir hamal, bir bozuk kaldırım tesadüf ettikçe telaşa düşmeyerek yolunun üzerinde her türlü engele rast gelmenin muhakkak olduğunu zaten bilen bir hâliyle yavaşça yarım daire çizer, ne kasapla kavga eden bir müşterinin gürültüsüne, ne beride kırılmış tekerleğiyle bir tarafa yaslanan öküz arabasına bakmayarak bütün bu etrafında kaynaşan hayatın yabancısı, yalnız kendi işiyle, kendi yüreğinin dertleriyle meşgul bulanık bir göl mavisini andıran gözlerinin içinde o gece ezberlenmiş bir hesap kuralı yanında bir tarih parçası çarpışarak, ne yazın güneşi, ne kışın soluğu onu ilerletmekten men edemeyerek yürür, dosdoğru mümkün olduğu kadar yolunu yaya kat etmek için âdeta koşardı.

Ben gerçekten onu bu uzun yolun farklı noktalarında gö-rürdüm. Soluk mevsimlerde, fena havalarda, bir karlı rüzgâr darbesinin önüne düşmüş, yelkenleri parçalanmış kazazede bir sandal perişanlığıyla, kıyafetleri çırpınır, siyah önlüğünün etekleri savrulurdu. Bu ince dalın direnci rüzgârların hücumuna karşı iflâs edince, hele şiddetli yağmurların altında kalınca ancak o zaman ayaklarının üstünde döner, elinde cetveliyle savrulan eteklerini zapt etmeye çalışır, çantasıyla arkasını rüzgâra vererek nereye kadar yürüyebilmişse oradan tramvaya binerdi.

Kaç kereler onu bir sokağın başında şapkasının altında saçlarının ıslak telleri alnına yapışmış, elinde küçük ve eski şemsiyesiyle tamamen yağmurdan korunamayarak etekleri, çorapları ıslanmış, bir ikinci mevkiiinin geçmesini bekler

görmüştüm. Acele etmeyerek fakat kendisine emniyetle yol açarak bir yandan şemsiyesini kapayıp bir yandan arabaya tırmanışına da rastladım. İçeriye girince ayakta büzülecek bir köşe bulmakta gecikmezdi, ben de genellikle üzere böyle bir köşeye sinmiş olurdum, onun için karşılıklı birer köşede bulunmak, hatta yan yana olmak, kışın fena yağışlı günlerinde sıkça gerçekleşen tesadüflerin bir lütfuydu.

Köşesini bulunca özenle şemsiyesini dayar, bir omuzundan çantasının kayışını çıkararak yükünden kurtulur, onu yere bırakır, siyah eldivenlerde mahpus parmaklarıyla önlüğünün cebinden parasını bularak uzatır, akşam dönüşünde gene yağmurun müsaadesizliğine tesadüf edilecek olursa tekrar başvurmak üzere kalan sermayesini cebinin dibinde yokladıktan sonra oturulabilecek bir yer bulmaktan ümitsiz, yaslanarak dinlenmeye çalışırdı.

Onu sıkmadan bakarak yan gözle süzerdim. Bu çocuk benim için içli bir kitap gibiydi. Fakirliğin, sefaletin bir kitabı ki henüz başlayan bir acı hikâye demekti. Bu hikâye böyle acı devam edecek miydi? Ne kadar isterdim ki bir tesadüfün lütuf parmağı dokunsun ve onu mesut bir akışa doğru çevirsin.

Bu hikâyenin başlangıcını, bütün teferruatını hayalimin içinde görüyordum: Onun bütün varlığından öyle bir zavalılık yayılırdı ki biyografisini, hayatının ayrıntılarını keşfetmek için, bir yer bulup da nihayet oturunca bir karış yukarıda sallanan yıpranmış, mahzun kunduralarıyla lastiklerinden, çamurları süzülüp aktıkça ağır ve siyah bir gözyaşı döküyor zannolunan o biçare yorgun şeylerden başlayarak kenarları yıpranmış çantasına, mürekkep lekeleriyle yer yer parlayan siyah önlüğüne, parmaklarının pembe uçları görünen delik yün eldivenlerine kadar her şeyi birer ipucu meydana getirmiş olurdu. Öyle ki bu hayatın esas hatlarını birçok ayrıntısıyla zihnimde çizmiş, bu çocuk için öyle değilse bile öyle olmaya yakın bir hayat uydurmuştum.

Ayakta olsun, oturmuş olsun, yavaşça çantasının kapağını açar, kitaplarının, defterlerinin arasından bir tanesini seçip ayırarak tekrar çantasını kapadıktan sonra bunu açar, gözleri bazen onda bazen belirsiz bir noktada dersini süzerdi.

Seri bir bakışla kitabına, hafızasından kaçan bir vahşi kelimeye, bir cümle parçasına bakarak hatırasını tazeledikten sonra kitabını göğsüne kapar ve elbette görmeyerek, galiba benim bakışımın cazibesine kapılarak, gözlerini bana diker, ince dudaklarının ufak bir titreyişle dersini tekrar ederdi. Birdenbire dudağının bir burkuluşu, gözlerinde o bulanık mavinin bir dalgalanışı olurdu; hafızasının gene bir isyanına tesadüf ederek hatırlamak için gözlerini süzer, süzer, tamamıyla kapardı, sonra birden ya başarılı bir silkinişle gözlerini tekrar bana dikerek devam eder yahut asabi bir gücenmeyle, âdeta düşmanca bir hırpalayışla kitabını kaldırarak dargın dargın o hafızasından kaçan şeyi arardı.

Bana hiçbir zaman tebessüm bile etmedi. Bu çocuk gülmek bilmiyordu, galiba kendi felsefesince gülmemek için sebepler bulmuştu fakat gözlerinde daima derin bir şefkatin sıcak temasıyla ısınmaktan kaynaklanan bir iç huzuru benim ısrarcı bakışımdan onu ürkütmüyordu da.

Ben onun hikâyesi için tasavvur ettiğim başlangıca şu şekli vermiştim: O öyle biçare bir yavru kuştı ki yuvasında hiçbir güneş gülmemişti. Sabahleyin erkence, hatta ondan daha evvel evden çıkıp akşam karanlığında dönen bir baba, küçük evin bitmek tükenmek bilmeyen hizmetlerini tek başına gören, fırsat buldukça eski bir kıyafetinden kızına bir elbise çıkarmaya çalışan bir anne... O, ikisinin arasında bir saadet olmaktan ziyade kendisini mahkûm etmeye mecbur oldukları mahrumiyetler sebebiyle bilakis bir acı; sofrada şikâyetsizlikleriyle, sessizlikleriyle daha ziyade yüreklerini üzen bir elem, hayatlarını her vakit zehirleyen bir acıma vesilesi...

Sabahleyin anne, kapıda onun çantasını bağlarken, “Ye-meğin içinde,” diyor; bir kâğıt parçasına sarılmış iki köfteyle bir kalınca dilim ekmek, belki iki elma, bir lop yumurta, bir avuç kuru üzüm... Sonra, ana ve kız, biri daha fazla vere-memekten, öteki çantasının içine konan bu şeylerden bezgin, soğuk birer dudak temasıyla öpüşüyorlar.

Anne sokağı dönünceye kadar çocuğu gözleriyle takip ediyor, o, köşeyi dönmeden evvel başını bir kere daha çevir-miyor bile, dosdoğru yürüyor. Onun; evine, babasına, anne-sine hatta kendisine bu kadar mahrum, bu kadar bedbaht ol-dukları için âdeta kini var. Bunu onun gözlerinde görüyorum, o hiç gülmeyen, hiçbir sevinç dalgasıyla parlamayan bulanık gözlerinde.

O, bende, kavrulmuş, yanmış bir tomurcuk etkisi oluş-tururdu. Bu tomurcuğun artık hiç açılmayacak zannedilen yaşamasında bir zaman olacak mıydı ki onda taze renklerinin saadeti tebessüm eden bir çiçek, bahtiyar, şen, yaşamaktan zevk alan bir hayat çıksın?

Onun şu hikâyesine böyle bir başlangıç düşündükten son-ra bir de gelecek uydurmak isterdim ve hikâyesinin arkasına şöyle devam ederdim: On, on iki, on altı, seneleri hemen ila-ve ederdim, onu güzelleştirerek bütün renksizliklerini süsle-yerek ince, latif bir genç kız hâline kordum ve birden bunun üstünde tutuşan bir ışıkla bulanık mavi gözlerine ümit ve kuvvet veren güneşlerden, sevda güneşlerinden serperdim. O hayalimin kızını nişanlısıyla beraber kol kola, baş başa gö-rürdüm. Hayal gücümün bir hamlesiyle seneleri aşınca onu bahtiyar bir ailenin validesi olarak bulurdum.

Bu defa kocasıyla beraber, gene kol kola, mesut, daima mesut, her gün bir gün evvelkinden daha mesut, baş başa yürürler görürdüm ve artık önlerinde altın saçlarının lüleleri omuzlarına dökülmüş bir çift çocukları, bir oğlan bir kız bu-lunurdu. Bunlara birer isim bile verirdim. Mesela Niran ile

Nuri. Bu isimleri kolaylaştırarak çağırırlardı: Oğlana Nunu, kıza Nini derlerdi. Baba kızına, “Nini önüne bak,” diyecek, anne oğlunu, “Nunu! Düşersin,” ihtarıyla uyaracaktı. Ben onlara daha birçok seneler sonra, böyle mesut ve şen tesadüf ettikçe kendi kendime, “Oh! Ne iyi!” diyecektim, “Benim küçük mektepli kız, o gülmek bilmeyen çocuk şimdi gülmek öğrenmiş.” Bu saadetin meydana gelmesinde kendi nefsimi de etkili sayarak, bu mesut neticeyi hayal etmiş olmakla onun gerçekleşmesini kolaylaştırmış gibi kendimi tebrik edecektim.

Hayat, hikâyenin sonunu böyle yapmadı. Bakınız, nasıl?

Birçok seneler geçmişti; o hatıram ne kadar zaman olmuştu ki tamamıyla silinmişti. Bir gün yaşlıca bir hasta dostumu ziyaret için onu yatırdıkları hastaneye gitmiştim. Yatağının kenarında oturuyordum, görüşüyorduk.

O, hastalığın verdiği titizlikle her şeyden, doktordan, hastaneden, ilaçlardan, yemeklerden, sonra yatağında iyi oturmadığından söylenerek şurada arkasından kayan yastıklardan şikâyet etti. Her şey sızlanmaya ve şikâyete bir vesile oluyordu. Ağlamak için sebep icat eden çocuklara mahsus huysuzlukla bu ihtiyar hasta da daha sayılacak şikâyet sebepleri arıyordu.

Bir aralık bana, “Zile basar mısınız?” dedi.

Zile bastım, bir dakika sonra gençlikten uzaklaşmış bir hasta bakıcı girdi, bir gölge hafifliğiyle yürüyerek.

Dostum, kızgın bir sesle, “Şu yastıkları düzeltseniz,” dedi.

Sesinde öyle insaftan uzak bir dargın eda vardı ki ben âdeta bir üzüntü duyarak gözlerimi hasta bakıcının yüzüne kaldırdım. Azara benzeyen bu sözü nasıl karşıladığını görmek istiyordum. O, tatlı bir tebessümle yaklaşmıştı. Bütün simasında büyük bir nefis feragatinin rahatlığı parlıyordu.

Birden zihnimde bir hatıranın şimşekleri çaktı ve gözlerimin içinde küçük mektepli kızı buldum. O, elbette beni tanımayarak vazifesiyle meşguldü. Hep o tatlı tebessümüyle yastıkları düzeltiyordu. Gözleri hep o bulanık mavi gözlerdi. Yalnız bu sefer, bu gözlerde ilk defa olarak yeni bir başkalık vardı: Onlar derin bir kalp istirahatinin huzurlu tebessümüyle dalgalanıyordu.

Az kaldı, iskemleden kalkıp onun koluna yapışacaktım ve “Zavallı çocuğum! Ben senin hikâyeni böyle mi devam ettirmiş, bu neticeye mi ulaştırmıştım? Hani ya senin Nunu ile Nini?” diyecektim. O, yavaşça, gene bir gölge hafifliğiyle kayarak sanki zihnimden geçen soruya “Benim Nunu ile Nini, işte bu gördüğünüz hastalar!” cevabını vererek hep gözlerinde o tebessümle çekildi. Mademki artık gülüyordu, demek öyle başlayan hikâyesinin böyle bir son bulmasından bahtiyardı.

KÜÇÜK HAMAL

Ona Galata'dan İstanbul'a geçerken tesadüf ettim. Yağmurla kar arasında ancak hissedilen, ince bir sıcakken yağan bir kış günüydü; ara sıra güneşin ışıkları şimşek rengine benzer bir parıltıyla görünüp kayboluyordu. Köprüyü geçerken o sol tarafın yaya kısmını takip ederek, kalabalığın içinde gâh ilişip kalarak kâh aceleci ve telaşlı adımlarla perişan ve ıslak kıyafetine yol açarak ilerliyordu.

Evvela anlamadım; sonra fark ettim ki elinde güzel şemsiyesiyle, başında kibar şapkasıyla, arkasında uzun kışlık paltosuyla bir madamın arkasından gidiyor. Kuzeyin sarı bir kadınının, İngiliz yahut Slav, haşin ve ağırbaşlı bir kadının peşini takip ediyordu. Aralarında bilinemez neden, bir anlaşmazlık vardı. Bir iş mi görmüş, bir yük mü taşımıştı? Galiba ücretini alamamıştı; vakanın ifadesine yetişemeyen lisanıyla küçük kalbinin şikâyetlerini tercümeyle kanamayarak ellerini etraftan yardım isteyen perişan vaziyetiyle bazen sendeleyerek bazen böyle koştuktan yorgun beş saniye dinlenerek seğirtiyordu. Birden, ruhumun derinliklerinde sızlayan bir şeyle bu küçük hamala, bu ağlayarak koşan kanımın yavrusuna dikkat ettim ve ben de biraz daha sıklaşan adımlarla bu sahneyi takibe başladım. Onun başında püskülsüz eski bir fesi, fesinin üzerinde renksiz soluk yemenisi vardı. Köprünün üzerini dolduran Kürt çocuklarından değildi. Henüz ya Ankara'dan ya Kastamonu'dan gelmiş, bu kış Üsküdar hanlarını dolduran Anadolu'nun göçmenlerinden fakir bir çocuktü. Üzerindeki her şey, sarıyla kırmızı yollu yırtık mintan, eski bezden şalvarı, parça parça yırtılmış bir şal eskisine benzer

kuşağı, bir ayağında parmaklarını yarısına kadar dışarıda bırakan çarıkları, bütün bu hor ve sefil kıyafet onun İstanbul'a yabancılığına şahitlik ediyordu.

Yüzünü gördüm. Güzeldi, ancak on yaşlarında çocuk saflığıyla simasında hemen kalbi büyüleyecek bir boşluk vardı. Yüzünden, gözünden akan yaşlarla, salyalarla, şakaklarına yapışan ıslak kumral saçlarından damlayan yağmurlarla bulanmış siması, sefaletine rağmen pak ve kuvvetli bir kanın al parıltısıyla kıpkırmızıydı. Ablak zinde bir çehresi, zeki ve kararlı gözleri; usanmayarak, ara sıra küçük beklemelerden sonra kendisini bularak ilerleyen metin ve güçlü adımları vardı. Ve hep öyle ağlayarak anlaşılmayan, dinlenmeyen lisanına türlü şikâyetler koyarak, yüzünden, gözünden akan yaşlara, ellerinin, kollarının medet arayan işaretleriyle, yağmurun altında lakayıt halkın arasında, itilip kakılarak fakat daima yol bularak, daima şuradan buradan kayıp bir iz edinenek iri sarı kadının arkasından koşuyor, sakınılan bilir kaç paralık hakkını bağıırıyordu.

Köprünün bütün hamalları ona uzaktan gülüyordu. Halk lakayıt ve aldırmadan geçip gidiyor ve madam kibirli, uzun paltosunun içinde mesut ve rahat yürüyordu.

Karşıdan arabalar, üzerlerinde uşaklarıyla bu uzanan çocuk ellerini görmeyerek kalabalığı yarıp geçiyorlardı.

Köprünün öbür ucunda, Ziraat Bankasının çekilecek kurasının büyük ikramiyesini bağırarak Musevi tellal çocuğa sordu; o bekleyerek, bir ilgiden cesaret alarak belki bir kuvvet, bir yardım bulmak ümidiyle derdini anlattı. Öyle ağlayarak söylüyor, ağzında sözler ve ibareler öyle belirsiz şikâyet sedalarıyla boğulup karışıyordu ki galiba bir şey anlayamadı. Tellal gene gür sesiyle halkın arzulu kulaklarına, kazanılacak ikramiyenin gönül aldatıcı miktarını attı.

O, kalabalığın içinde şimdi ilerleyen, epeyce uzaklaşan kadını görmeye çalışarak hep o yakınmasıyla koştu. Bahçe-

kapı'ya dönerken Bulgar manav merak etti. Orada da durdu, ona da anlatmaya, yüreğinin derdini bu köşecikte, elmalarını silip kurulayan manava da sızlayarak anlattı. Manav da pek iyi anlamayarak fakat bu ağlayan çocuğun gasp edilmiş bir hakkı olduğuna kalben bir güvenle kanarak başını salladı, gene elmalarına döndü.

O, buradan da ayrıldı, artık tamamıyla kaybetmekten korkarak koşuyordu. Ben bazen önde bulunuyor, bazen de arkada kalıyordum. Gümrük kapısının önünde yetişti, tekrar fazla bir coşkuyla taşan şikâyetini duyurmak istedi. Onun böyle her şikâyet hamlesi aldırışsız bir kibrin kenarına gelip çarparak cevap alamıyordu. İleride köşeyi bükülürken, döner kebab mangalına ertesi sabah için kömür yerleştiren Ermeni aşçı çocuğa sordu; ona da söyledi, böyle her ilgili soruya tesadüf ettikçe daha ziyade taşan üzüntüsüyle elemişi ona da izah etti. Gene yürüdü; sebinin önünde sakız leblebicisi Rum'un da sorusuna cevap verdi, kırmızı yumruğunu uzatıp ilerde giden kadını göstererek anlattı. İşte böyle yağmurun altında ıslanarak, çamurların içinde yuvarlanarak küçük hakkını istemek için koştuğunu söyledi. Leblebicinin de mantığı onu anlıyordu. O da dudaklarını uzatıp üzüntüsünü beyan etti. Fakat ne yapabilir, ne diyebilirdi? Ocağını karıştırarak leblebilerin arasından çıkan bacasını tüttürdü.

O, gene koştu; artık ümidi azalıyor, bacakları yoruluyor, adımları ağırlaşıyordu. Güzergâhında yardım bulamayan İstanbul'un bu garip avarisi, Anadolu'nun bu fakir çocuğu artık bağırmaya, haykırmaya da lüzum görmeyerek sade, içten bir ıstırapla sızlıyordu. Yemenisi çözüldü, onu bağlayarak gene ilerledi; kuşağı sarktı, daha iyi dolamaya çalışarak gene yürüdü; gittikçe sökülen çarığından şimdi parmakları tamamıyla çıkıyordu; durup onu düzeltmeye uğraşarak gene koştu. Artık istasyona geliyorduk. Kadın merdivenleri çıkarken Fıstıkçı Acem de derdini sordu. Ona da iki kelime fırlattı. Ve vakti yoktu, kadın içeri giriyordu; artık ona yetişmek müm-

kün olmayacaktı. Bu binanın büyük cephesi onu ürkütmüştü, merdivenlerden çıkamıyordu, son bir feryat ve ağlama taşmasıyla bir defa daha bağırdı.

O zaman sarı kadın hışımla döndü. Tehdit eder bir vaziyetle şemsiyesini savurarak gösterdi ve birden dönerek onu orada, bedbaht ve perişan, hakkının üzerinden geçen bu küçümseyen adımların altında sanki ezilmiş bir yıkım içinde bırakarak içeri girdi, kayboldu. O zaman küçük hamal, büyük bir ümitsizliğin acısı altında oracığa, boza satan Arnavut'un yanına çökerek başını iki elinin içine aldı. Daha samimi bir inlemeyle rıhunun daha derin yerlerinden gelen yaşlarla yeniden ve bu sefer başka bir acıyla ağlamaya başladı. Onun bu boynu bükük matem tablosu beni sarsmıştı.

Ne yapmalı, diyordum. Çıkarıp kırk para beş kuruş vermek yeterli mi? Kalbimde acı bir burkuluşla bütün haysiyet ve merhamet hislerime tahammül edemiyordum. Gidip onu kaldırmak, "Ne oldu, bakayım oğlum? Bir de bana söyle. Hiçbir fayda için değil, sadece icap ederse beraber ağlamak için bir de ben de dinleyeyim," demek istiyordum. Fakat dinlenecek ne vardı? Daha ilave edilecek bir şey kalmış mıydı?

Birden orada nasıl ortaya çıktığını anlayamadığım bir asker ilerledi. Ağlayan bu Türk çocuğunu elinden tutup kaldırdı. Yavaş sesle sordu. O da başka türlü bir dikkatle söyleyen sese başka türlü bir sesle cevap verdi. Anlaştılar, dinleştiler sonra asker uzun uzun sanki bir ders verdi. Cebinden çıkarıp eline bir şey tutuşturdu. Daha sonra kendi elindeki mendiliyle çocuğun yüzünü, gözünü sildi. Mendili de vererek, "Al, fakat bir daha ağlamayacaksın," dedi.

Türk çocuğu birden sanki kendisini diriltten bir nefesle canlanarak Arnavut'a, Acem'e gülümsedi ve koşarak gitti. Hayalen onu takip ettim. Güzergâhında Leblebici Rum'a, Kebapçı Ermeni'ye, Manav Bulgar'a, Tellal Musevi'ye gülererek selamlar verdiğini gördüm.

Bir Çevirme Denemesi

Kitabın yayıncısı tarafından bir çift söz: Aşağıdaki hikâyeyi yazar, görülecek olan mektupla Bay Yunus Nadi'ye göndermiş ve hikâyeye yayımlandıktan sonra Halit Fahri Ozansoy,¹ buna dair Uyanış'ta² bir makale yazmıştı. Bunları beraber koymaya lüzum gördük:

S. L.³

Bay Yunus Nadi'ye,

Üç sene kadar oluyor, bir gün dilde Öz Türkçeye doğru akış için düşüncelerimizi söyleşiyorduk. Her ikimiz de böyle bir devrime varmak için yürümelidir, dedik. Bir aralık siz gülümseyerek, bir şaka olmak üzere, "Sizler eski yazdıklarınızı yeni dile çevireceksiniz demek oluyor," sözleriyle beni düşündürdünüz. O kadar düşündürdünüz ki o gece evde, en önce yazdığım uzunca bir küçük hikâyeyi buldum. Bunun üzerinden otuz beş yıl geçmişti ve o günden sonra da küçük hikâyelerimi toplayan kesin basımlardan birine giremeyecek gözden ırak kalmıştı. Bunu okuyunca gördüm ki baştan aşağı o çağın süsleriyle dolu. Bu, o yığınlarla boyalarından soyulursa ne olur, diye kendi kendime sordum. İşte böylelikle size gönderdiğim şu yazı doğdu. Doğdu demek doğru değil, kılığını değiştirdi. Ne yapısına ne biçimine dokundum, ancak süslerini değiştirdim ve gördüm ki fena değil, daha iyi oluyor. Bu denemeyi üç yıl önce yapmamış olsaydım da bugünün dil devrimine uygun bir Öz Türkçeyle yapsaydım daha açık oluyordu. Bu yolda denemeler yapılırsa ne iyi olur! Bununla anlaşılıyor ki bir yazının temelinde ve yapısında bir güzellik varsa o, boyaların değişmesiyle kaybolmuyor, yeter ki boya çiğ düşmeyecek gibi uygun olsun. Saygılar...

H(alid). Z(iya).

1 Şair, yazar. 1926-1943 yılları arasında *Servet-i Fünûn* dergisi yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır. (y.h.n)

2 Latin harflerinin kabulünden sonra *Servet-i Fünûn* dergisi bu isimle çıkarılmaya devam eder. (y.h.n)

3 Suhulet Kütüphanesi ve matbaasının sahibi Semih Lütfi'den bahsedilmektedir. (y.h.n)

Edebiyat Âleminde Açık Türkçeye Çevirmeler

Bay Halid Ziya Uşaklıgil, bu hafta otuz beş yıllık bir hikâyesinin dilini değiştirip üçüzlü Acemce terkiplerini çözerek ortaya yeniye benzer bir yazı çıkardı ve bunu bu işte bir örnek olarak attı:

Üstada, "Hanen var olsun," dedim.

*Hakikaten doğru bir iştir bu! Türk dilinin, millî edebiyatı ve lisan hareketi başlayalıdan beri aşağı yukarı yirmi sene-
dir nasıl az çok sadeliğe ve açıklığa doğru gittiğini biliyoruz.
Bilhassa bugün, inkılaptan sonra, bütün sahalarda olduğu
gibi dil sahasında da Atatürk'ün aydınlatmasıyla tamamen
Öz Türkçeye gidiş hareketinin nasıl doğup ilerlediğini gören
mesut bir neslin havası içinde yaşıyoruz.*

*Bugün Öz Türkçe bu mutlu yolda yeni bir hızla ilerliyor,
bir güçlük aşarak ışıklı bir durak daha kazanıyor. Her du-
rakta pırıl pırıl yıldızlar gibi Türk dilinin en güzel, en içli, en
unutulmuş elmas kelimeleri var. Bunları yığın yığın topluyor
ve tekrar yolumuzda ilerlemeye başlıyoruz. Bütün yazıcılar,
okuyucular, bütün yürekleri ve kafaları ışıklı yurttaşlar bu
hareketin içinde seferber olan yolculardır. Atatürk'ün ulusa
işaret ettiği bu yeni dil savaşı yolunda da bütün bir inkılap
nesli çalışıyor. Gençler ve orta yaşlılar bu büyük işte el ele
vermişlerdir ve arkadan ilim dağarcıklarıyla ak saçlı sayın
bilginler gelmektedir.*

*Bu suretle bir taraftan güzel Türkçe, bütün enginliği ve
zenginliğiyle ortaya çıkarken Arap ve Acem kelimeleriyle
tamlamaları mazinin karanlıklarına gömülüyor, diğer taraf-
tan da eski eserler, hatta en iyileri ve en yüksekleri, şimdiki
nesil için yavaş yavaş anlaşılmasa bir muamma hâline geliyor.
İşte benim yazımla dokunmak istediğim nokta, bilhassa, bu
eski eserler meselesidir. Halid Ziya Uşaklıgil'in eski bir yazı-
sını bugünün çocukları için anlaşılır bir şekle sokan yeni tec-*

rübesini de işte bunun için içimden alkışlamışımıdır. Üstadın bu başladığı işi daha geniş bir sahadan devam ettirmesini de gönülden dileyenlerdenim. Mesela, her şeyden evvel Mavi ve Siyah romanını bu şekilde hatta daha fazla açık bir Türkçe ile Osmanlıca metninden tercüme etmesi ne kadar iyi olurdu! Çünkü o eser roman edebiyatımız içinde çok parlak bir örnektir, bir devir romanıdır, geçmiş bir Türk hayatının aynası, eski İstanbul'un merceği gibi bir şeydir. Teknikten ziyade yerlilik bu eseri ölmez etmiştir. Fakat bu ölmezlik, bugün, bizim gibi, ancak o metni okuyup anlayabilenler içindir. Çocuklarımız içinse şimdiden birçok sayfası yabancı kelimeler, tabirler ve tamlamalarla doludur. Bunları çözmek, bu emsalsiz romanın dilini berraklaştırmak, ufkunu kaplayan bulutları sıyırmak gene o yüksek eseri yaratan sanatçının bir vazifesi olmalıdır ve ancak onun vazifesi... Halid Ziya Uşaklıgil bu hakikati kendi neslinin diğer yazıcılarından evvel kavramış görünüyor. Şiirde imkânı olmayan bu açık Türkçeye aktarma işi görülüyor ki düzyazıda pekâlâ mümkünmüş. O hâlde diğer kıymetli eserlerin henüz sağ olan sanatçıları da bu işi kendilerine ülkü edinebilirler demektir. Nitekim Samipaşazade Sezai de Sergüzeşt romanını aynı suretle şimdiden gene kendi kalemiyle Osmanlıcadan Türkçeye çevirmelidir. Bu suretle yaratıcıları da sağ olan bir kısım kıymetli eserlerimiz ileride bir muamma olarak görünmekten ve bunun neticesinde unutulmaktan kurtulmuş olurlar. Bu da her şeyden evvel Türk edebiyatı tarihine büyük bir hizmet sayılabilir.

Umalım ve bekleyelim.

H. F. Ozansoy

SON TABLO

Bir su yüzeyi üzerinde titreyerek ve kaçışarak, dalgalanarak ve akarak yansıyan ışık çizgileri gibi vakit vakit hatırasında uyanan o belirsiz simayı yakalayabilmek -karşısında eksik hatlarıyla, bitirilememiş fırça darbeleriyle üzerinden senelerin tahrip selleri geçmiş bir mezar taşı şeklinde duran beyaz beze, o daima kaçan çehreyi resmedebilmek- için işte ne zamandan beri uğraşıyordu.

Şimdi üç sene oluyordu ki ömrünün o tek çiçeğini birdenbire ölümün buzlu nefesi soldurmuş, bunca yıllık uğraşmaların, yorulmaların o biricik mükâfatını, bir gün bir kaza darbesi, şimdi ortasında mahzun bir gençlik gülüşü manasıyla cılız dalı üzerinde sallanarak gülümsemeye çalışan bir gülle mezara gömmüştü.

Bazen Çamlıca Tepesi'nden Ada'nın, Kadıköy'ün, Fener'in manzaralarını, yaşayan birer tablo şeklinde, bütün güzelliklerinin heybetiyle gözlerine seren penceresinin kenarına oturur, aralarında tek tük siyah teller kalabilen uzun beyaz saçlarının altında hayatının üzüntüsüne bir mezar gamıyla duran başını iki ellerinin arasına alır; boş, ölü bir bakışla uzun uzun gözlerini ayıramayarak bir vakitler beraber seyrettikleri bu tabloyu bitmez tükenmez bir dalgınlıkla, saatlerce süzer, bütün geçmiş zamanın hatıralarını birer birer zihninde uyanıyor görürdü.

Bir zaman meşhur bir ressam olmak emeli, bütün gençlik arzularının etrafında döndürdükleri bir cazibe noktasıydı; o vakit gür, güzel, uzun saçları, bu saçların etrafında takım

takım aşkları vardı. Varlığını altın bir çember içinde sararak dolaşan o sevda yıldızları içinde yalnız bir tanesi sönmemiş ve bütün o sevişme devrelerinin tutuşup sönen ışıklarına mesut bir son vermişti. Fakat hayatta, saadeti zalim bir inatla takip eden musibet pek az zaman içinde bu mesut aşkı bir matem hatırasına çevirmekte gecikmemiş, ona yalnız bu bitiveren saadetin hatıralarına bir öz olmak üzere küçük bir kız bırakmıştı.

Küçük bir kız ki mini mini ruhunun hassasiyetiyle, ne zaman babasını iki damla gözyaşıyla hayatının matemine bir hüsrân selamı gönderirken görürse koşar, dizlerine tırmanır, yüzüne kadar yükselir, tombul, pembe kollarıyla boynuna sarılır; hayretle, merhametle açılan iri mavi gözlerini gözlerine diker, “Baba, ne için ağlıyorsun baba?” derdi.

O zaman bu küçük mahluktan, bu sıcak muhabbet kaynağından gelen ısıtıcı bir havayla sanki bir sabah güneşinde eriyen çiğ damlaları gibi o gözyaşları kurur, gözlerinde bir neşe parıltısıyla, boynuna sarmak için yetişemeyen, eklemlelerinde hoş çukurcuklar oyulan, o tombul, âdeta kemiksiz kolları hırsıyla yakalar, öper, öperdi.

Biricik saadeti ondan ibaretti. Yalnız onun için yaşar, yalnız onu düşünürdü. Bütün bir hayatı, bu babayla kız el ele; biri şu açılmaya başlayan taze ömrü idare etmek için çalışarak, öteki şu kırık hayata destek olabilmek için uğraşarak devamlı bir yoldaşlıkla yaşadılar.

Aşk şarabının son damlasında öldüren bir zehir bulmuş olanlara mahsus bir yenilgiyle henüz otuz beş yaşındayken bütün sevmek kabiliyetlerini bir daha uyanmamak üzere görmüştü, dünyada sevebilecek yalnız bir vücuda sahipti: kızı.

Bütün varlığını ona esir etmişti, dünyayı ondan ve belki onu dünyadan esirgeyerek ta Çamlıca’da ailenin terk edilmiş bir köşkünde barınmış, kızına orada tabiatın yalnız güzelliklerinden oluşmuş bir âlem vücuda getirmişti.

Çamlıca, zaten görülmedik güzelliklere tutkun olan sanat-kâr zevkine en uygun bir sığınma köşesiydi. Burada köşkün geniş bir odasında, uzaklardan akşamların sislenen manzalarıyla denizlerin derinliklerinden çıkmış, oraya siyah ve korkunç bir dev heyetiyle çöküvermiş denebilen Adalar'ın karşısında kendisine mahsus bir çalışma, daha ziyade bir düşünme yuvası yapmıştı. Kızı dadısının bakımı altında, orada, halıların üzerinde, sehpların, tabloların, kutuların, bir ressam odasını dolduran yüzlerce karışık şeylerin arasında yuvarlanarak yahut elinde küçük makasıyla resimler oyarak büyümüşü.

Yavaş yavaş onda bir sanat meyli uyandığına dikkat ederdi, en evvel bu yetenekten küçük bir vaka vesilesiyle haberdar olmuştu. Bir sabah ta açıklara doğru gergin kanatlı iri bir beyaz kuş gibi süzülüp giden bir yelken sandalına bakarak sehpasının önüne geçmiş, birkaç gelişigüzel darbeyle bezin üzerine sabahın henüz uykuda görünen denizine uçuyor denecek bir beyazlık atıvermişti. O vakit ta yanı başında henüz yatağından çıkarak mavi gözlerinin hayran bir bakışıyla kızının, “Ne güzel, baba! Ne güzel,” dediğini işitmişti.

Henüz şu yedi sekiz yaşındaki çocuğun ta ruhundan, benliğinin derinlerinden kopan bu çığlık, bu güzellik duygusu üzerine bütün sanat uğraşmalarına bir mükâfat sevinci duyarak kızına dönmüştü. O sabahın güzel deniz hâliyle bunun bez üzerindeki yansıısından duyduğu zevkle mavi gözlerinde bir neşe parlayarak, bu tabloyla o manzarayı ortak bir bakışla kuşatıyor, tabiattaki şiirle taklidindeki ruhu birbirinden ayırmak istemeyerek ikisine de ayrı ayrı baka baka, hep o takdir cümlesini, “Oh! Ne güzel! Ne güzel,” nakaratını tekrar ede ede bütün o mini mini canını gönderiyordu.

Babası için bu mühim bir keşif oldu. Bugünden başlayarak bu kırk yaşını aşan babayla o henüz on yaşına girmemiş kız arasında bir sanat arkadaşlığı başlamış, bu iki ruh arasına başka bir samimiyet girmiş oldu. Biri küçülerek öteki büyü-

dü, nihayet seneler geçtikçe bir his buluşması noktası oluştu; öyle ki ikisi de birbirini daha iyi anlamaya, duymaya, tabiat ve eşyayı aynı gözlerle görmeye ve bunun için birbirini daha derinden sevmeye başladılar.

O tamamıyla mesuttu, onun için kızı varlığından şüphe edilemeyen, cismen, maddeten mevcut bir saadet hükmündeydi; o da babasına verdiği saadette kendisini bahtiyar buluyordu.

Ah! Bu mesut ve rahat hayat! Senelerce bu babasının hayatını bir hülya beşiğinde sallayarak uyutan bu neşe devresi!

İşte şimdi şurada penceresinin kenarına oturmuş, donuk ve dalmış gözleri, önünde denize doğru akıp giden yeşilliklerin dalgasına dikilerek o günlerin mesut hatıraları arasında yaşamaya çalışıyordu.

Gözleri hemen her köşede bir hatıra bularak bu manzara-
raları dolaşırdı: Bir gün, bir pazartesi günü, ikisi de Fener'e
gitmek için bir heves duymuşlardı. Zaten daima beraber ya-
şamış insanlar arasında yavaş yavaş oluşan aynı hislerin ve
emellerin beraber uyanışıyla doğan heves aynıyla ötekinde
de doğmuş bulunurdu. O gün bu Fener meselesi çıkınca hatta
evvela arzusunun hangisi tarafından meydana çıkarıldığı bile
belirlenememişti; ikisi de aynı zamanda söylemiş oldular. O
gün bütün çocukluk sevinci, kapalı bir odadan bahar havası-
na çıkarılmış bir kuş neşesiyle taşmıştı. Onun çılgın sevinci
babasına da sirayet ediyor, garip bir yaş silinmesiyle bu ba-
bayı kızı kadar çocuk yapıyordu.

Arabadan inip kendilerini ağaçlar arasında, deniz kena-
rında gördükleri vakit ikisi de bahçenin o gün tamamıyla
tenha hâlimden cesaret alarak arabacının hayretle gülümse-
yen gözleri önünde koşuşmuşlar, birbirini kovalamışlardı. Ne
sevinç! Ne kahkaha! Çocuk yorgunluktan, çarpıntıdan söyle-
yemeyerek, yanakları ateşle tutuşarak, gülmekten kırılarak,
"Tuttum! Tuttum," diye bağırдықça o da gülmekten nefsi

menedemiyor; aksine ona çocukluk oyunlarında da arkadaş olabildiğine seviniyordu.

Zaten onu büsbütün bahtiyar edebilmek için bazen hayatının otuz senesini zihninde siler, on yaşına dönerdi. Dünyada herkesten kıskandığı için hemen hiçbir kimseyle görüşmesine razı değildi. Başka biriyle ufak bir ahbablık, diğer biri hakkında kalbinde doğabilecek küçük bir bağlılık, kendi muhabbet hukukuna karşı bir tecavüz sayılırdı. Onu âdeta bencilce severdi. Onun için arkadaşsızlıktan şikâyet edebilmesi, bundan dolayı kendisi hakkında -kim bilir?- kime benzer bir his doğması ihtimalini düşünerek çocuklaşmaya çalışır; bir baba, bir anne, bir dadı, bir hoca sıfatlarıyla ona eşlik ettikten sonra ara sıra bir de o yaşta bir kardeş sıfatını alabilmek için oyunlar icat ederdi.

Yemekten bir saat sonra âdet etmişlerdi; evvela ders verir, okuturdu, ondan sonra biraz dinlenirlerdi. Mahsus bir oyun kitabı edinmişti; eğlencenin zevkini kaçırmamak için ondan saklayarak benden gizlice oyunlar ezberler, her akşam bir ikisini yapardı. Bir akşam kibritlerle, başka bir akşam bir iplik parçasıyla yahut kâğıttan kesilmiş iki halkayla oyunlar bulur; evvela bunlardan birini yaparak tamamıyla merakını çektikten sonra, “Sen de yap bakayım,” derdi. O vakit çocuk bazen kendisini başarıyor zannederek sabırsızlığından sinirlenir, kesik kesik çılgınlıklarla bazen daha ziyade uğraşmaya kuvvet bulamayarak büyük bezginlikle kâh gülerек kâh kızarak çalışır, üzülür, sıkılır fakat her hâlde eğlenir; nihayet, “Artık yapamayacağım,” der, hileyi göstermesi için babasına yalvarır, fakat tam göstereceği sırada, “Buldum! Buldum,” diyerek yeni bir başarı ümidiyle tekrar başlar, gene üzüntüye düşer, nihayet hileyi öğrenir, bir kere de kendisi tecrübe eder, o vakit şirretliğe başlar, “Beni bıraksaydınız ne yapacaktım, zaten ben böyle yapıyordum da siz aldattınız,” diye küskünlükler çıkarırdı.

Yavaş yavaş on iki yaşlarına gelince bu oyunların zevki kaçmaya başlamıştı. O zaman daha başka şeyler icat etmek

istedi. Hatta bir gün saklambaç oynamaya kadar bile varmışlardı. Sonra bunu her vakit tekrar edilecek kadar ciddiyete uygun bir oyun bulmadığı için eğlencelerin çeşidini değiştirmeye lüzum görmüştü.

O zaman bir kızı eğlendirebilecek şeylerin hepsini tedarik etti: dikiş çekmeceleri, gergefler, kanaviçeler, ipek ve yün takımları... Bir resim odasında bir de kadın işleri köşesi vücuda getirdi. Fakat bunların hevesi pek az zaman sürüyor, bir örgü yarım kalıyor, seneler geçtikçe bir baba kızına, artık çocukluktan çıkmaya başlayan bu genç kıza, yetemez oluyordu.

O vakte kadar saf, parlak, lekesiz ve pürüzsüz olan saadetne küçük bir bulut düşmüş oldu: Ya bundan sonra kızının muhabbeti kendisinden uzaklaşır, ya bu hayat ortaklığının arasına yabancı bir his karışırsa... Bu korku, bu kemirici kurt, yüreğini derin bir noktastan sızlatmaya başlıyordu. Kızını olanca ruhuyla sanata dökmek, bu açılmaya hazır kalbin hissiyatını endişe verecek maceralara akmaktan alıkoymak için tek bir emel olmak üzere resmi koymak istedi.

Bu tarihten sonra bütün fikri bu noktaya saplandı ve iş saatlerinde de onu yanından ayırmamaya başladı.

Bir gün, “Senin resmini yapayım,” dedi. Kızı, babasının her arzusuna seviniyorcasına eşlik ederdi, “Hakikaten! Ne için şimdiye kadar yapmadınız baba?” diye cevap verdi. Düşündüler, nasıl bir kıyafetle resmini yapmak gerekeceğini görüştüler. Bir aralık babası, “Seni Boşnak kızı yapayım mı? Mavi, gözlerine ne kadar yaraşır,” dedi.

O kıyafeti anlattı; işlemeli mintanları, gömlekleri, başlığı açıkladı, “Ah! Ne güzel olacaksın,” diyordu. O sıralarda on dört yaşındaydı. Çocukluktan alınmış birkaç resmiyle babasının eğlence olarak çiziverdiği dört beş taslaktan başka henüz bir resmi yoktu. Boşnak kızı kıyafetiyle, “Amma ben boyda olacak, baba,” koca bir tabloda resminin yapılması lezzetinin peşin hülyasıyla âdeta çıldırdı. O kıyafet elde edi-

linceye kadar kendisini zapt edemiyor, telaşından bir yerde duramıyordu. Nihayet bir gün işe başlandı. O gün tam bir saat babasının karşısında durmaya tahammül etti, ikinci gün o saat içinde belki on kere, “Baba, yoruldu,” dedi. Üçüncü gün bir baş ağrısı bahane edildi, dördüncü gün, “Baba, bir iki gün tatil edelim de senin tablolarından birinin suretini çıkarayım,” dedi, daha sonra, bir iki çalışma tecrübesi de yarım kalarak Boşnak kızı odanın bir tarafında belirsiz bir çehre hâlinde unutuldu gitti.

O elbiseyi ilk günü delice bir sevinçle giyip de babasının karşısına oturduğu vakit ne kadar güzel, ne kadar güzeldi!

İşte, işte ihtiyar ressam, şimdi gözlerini kapayınca o on dört yaşının bütün neşe ve saadetiyle parlayan çehreyi, tatlı bir melek tebessümüyle gülümseyen mavi gözleri, pullu başlığının altından dalgalana dalgalana işlemeli ipek gömleğinin üzerine dökülen saçlarının altın çağlayanını görüyor; işte, işte o nazlı hayal, o melek siması henüz gözlerini dolduruyor, orada yaşıyor, gülüyor, tebessümler saçan gözleriyle, “Baba, seni ne kadar seviyorum!” diyor. İşte, işte... Fakat heyhat! Bir saniye sonra bütün bu gülen hayalinin üstüne kalın bir siyah perde düşüyor.

Bu neticeyi hiç aklına getirmemişti. Bir gün Adalar’a gitmişler, akşama kadar çamlıkta gezdikten sonra mehtapta Haydarpaşa’ya gelmişler, orada beklettikleri arabayla Çamlıca’ya dönmüşlerdi. Bu gezintiye önce razı olmamak istemişti fakat ret cevabı verdiği zaman kızı öyle mahzun bir tavırla başını eğmişti ki yalnız bu hâlinde, “Yazık, baba! Beni yalnız kendi muhabbetine esir etmek için yaşıyorsun da bir küçük arzumu reddediyorsun,” serzenişini okur gibi olmuştu.

Bir müddetten beri kızının her hâlinde kendisine karşı bir eleştiri kokusu duyduğu zannındaydı. Elbette bu bir zandı fakat bununla saadetine zarar geliyor, kızını bedbaht yaşatmak korkusuyla titriyordu.

Artık her şeye lakayt davrandığını, bütün icat olunan eğlencelerden sıkıldığını, resme bile mecburi bir iş gibi üşenerek isteksizlikle rağbet ettiğini anlıyordu.

Ret cevabı verir vermez bir vakitten beri düşüncelerini kurcalayan bu hâller bir an içinde zihnine hücum etti, “Mademki istiyorsun, gidelim,” dedi. Bu kabulüne o derece sevinmediğini görünce şaşıtı, “Niçin reddettiğim zaman üzüldü de şimdi kabul ettiğim vakit sevinmedi?” diyordu. O zaman kalbinde hüküm süren korku daha açık bir sesle, “Kızını artık mesut edemiyorsun,” dedi.

İstediği gezintiyi yaptılar. Bugünün yarısıyla gecenin bir kısmını işgal eden bu gezinti esnasında kız, o uzaklara kadar düşünceyi sürükleyip götüren denizle, Adalar’a, İstanbul’a, Anadolu kıyılarına donuk ışıklarını yollayan aya dalgın dalgın bakmaktan başka bir şey yapmadı. O gün ufukların meçhul bir noktasında bir musibetin fırsat bekleyen gözü açılmış, çirkin bir bakışla kendisine dikilmişçesine bütün dolaştıkları yerlerde bir sıkıntı, arkalarından bakan bir düşman gözünün hain takibi var gibiydi.

Gece köşke geldikleri vakit kız yorgun bir tavırla babasını öptü, kendisini öptürdü. “Baba, başım dönüyor, hemen yatacağım,” dedi.

Yakın zamanda gerçekleşecek fena vakaların önüne düşen bir hisle çocuğun bu sözü onda aşırı bir ehemmiyet aldı, ta kalbinin derin bir noktasında bir korkuyla titredi, bugün saatlerce kendisine musallat olan sıkıntının açıklaması bu sözlerde saklanmış zannetti.

Ve bu geceden başlayarak bütün hayatının serveti bu kızıdan ibaret olan o babayla onu elinden almak isteyen müthiş şeyin arasında uzun, takatlerini kıran, varlığını kıvrandıran bir savaş başladı.

Çocuğun gözlerinde babasının kahrını anlamıyor gibi bir hayret manası vardı, bir akşam uzun bir nöbetten sonra ba-

basının hazin yaşları kurumamış gözlerine bakarak hepsini anlamış göründü. Tıpkı çocukken babasını teselli eden sesiyle, “Baba, neden ağlıyorsun sanki?” dedi. Ertesi sabah mutlaka iyi olmaya karar vermiş bir azimle yataktan kalktı. Soluk dudaklarında serseri bir tebessüm dolaşarak, “Bak, bugün iyiyim,” dedi. Artık babasını aldatmak için kuvvet bulmaya çalışıyor, yatağından kalkıyor, geziyordu; hatta bir gün onu büsbütün inandırmak için fırçalarını aldı, birkaç darbeye yarım kalmış bir küçük tabloyu bitirmek istedi. Diğer bir gün babası odadan çıkınca sürüne sürüne gitti, soyundu, Boşnak elbisesini giydi; şimdi süzgül, soluk çehresine başka hazin bir şiirle daha çok yaraşan bu kıyafet içinde babasının karşısına çıktı, gülerek, “Baba, o resmi bitirelim artık,” dedi.

O aldanıyor, kalbinde susmak istemeyen bir sesi boğmak için uğraşıyordu. Nihayet bir gün bu hasta kızın sarf ettiği bütün o kudretini aşan çabalar, azminin geri kalanını da ezdi; şiddetli bir hummadan sonra dudakları kısılmış, dişleri kitlenmiş, gözleri dikilmiş, parmakları kıvrılmış bulundu. O vakit ihtiyar baba, demirden bir elin tırnaklarıyla şakaklarını deldiğini, beynini sıkı sıkı ezdiğini duydu; ta ruhunun bir yangınla kavrulan derinliklerinden çılgın bir kahkaha koptu, boğuk bir velveleyle boğazına kadar geldi ve orada tıkanmış. Hâlâ üç seneden beri başını mengenesinin içinde sıkı o demir elden, boğazını tıkayıp bir türlü kopamayan o kahkaha-dan kurtulmuyor.

O mavi gözlerinin son bakışı, ne acı bir ifadeyle kendisine, “Ah! Babacığım! Yalnız kalıyorsun, tek başına, yapyalnız, bensiz nasıl yaşayabileceksin?” demişti. Yalnız! Evet, dünyada artık hiçbir nasibi olmayan bir hayatın sonuna kadar yapyalnız... Bu yalnızlığın bütün dehşeti omuzlarına çöktü, ayağının altında dünya parçalanmış, varlığı dipsiz bir çukurun içine yuvarlanmış gibiydi.

Bir ses ona, “İnanma! Bunlar bütün yalan. Mümkün mü? Senin bir tane kızın, hayatla bir tek bağın var, o büsbütün

mahvolsun, mümkün değil. Fena bir rüya içindesin, biraz silkin, bu kâbusun içinden çık, onu şuracıkta yanında bulacaksın, işitmiyor musun? Baksana baba,” diyen sesi işitiyor, daima işitiyordu. Fakat o beynini sıkan demir el, şu boğazını tıkayan düğüm, işte bunlar o kâbustan çıkmaya mâni oluyordu. Nihayet bir zaman geldi ki kendi kendisine şüphe etmeye başladı. Gece birdenbire kalkar, odaları dolaşır, kızının öylece terk edilen yatağına gider, uzun uzun bakar. Bazen “Dışarıya çıkmış olacak, şimdi gelir.” der, oraya ayak ucuna oturur, karanlıkta beklerdi.

Bazen hakikate dönerek ağlamak isterdi. O vakit çıkar, daima kendisine yakın bulunması için oralarda seçtiği mezarlığa gider, onun taze kabrinin kenarına otururdu. Burada kendisini daha az yalnız bulurdu. Bu kabir, kızıyla bir buluşma yeri, bir kavuşma köşesi gibiydi. Bazen kendisini kaybederek birdenbire lakırdı söylüyor farz ederdi. Bir gün hastayken onun yatağının yanındaymış zannıyla “Bugün daha iyisin, değil mi kızım?” derken mezarlığın sükûtu içinde korku vererek yankılanan bu sestten kendisi de ürkmüştü.

Ne oluyor ya Rabbi, ne oluyor?

Bir sabah, yüreğinde bir ateş acısıyla yatağından fırladı. Kendi kendisine, “Onu görmek istiyorum. Ah! Bir kerecik daha... Yalnız bir kere,” diyordu. O vakit bütün çocukluk resimlerini, ara sıra alınmış taslakları döktü. Boşnak kızı kıyafetiyle kalan tabloyu çıkardı. Onu son hâliyle, o süzgün simasıyla görmek istiyordu. Elleriyle şakaklarını sıkarak zihninde yarı silik işlenmiş belirsiz simayı zapta, karşısındaki resimlerle yüzleşmeye çalışarak durdu, gözlerini kapadı, onu görüyor gibi oluyordu. Kaçırmaktan korkarak ellerini pencereden dışarı baktı; işte şuracıkta, ufkun şu tarafında uçuyordu. Ah! Bu sima... Şu anda kendisine teselli vermek için gülümsüyor zannolunan bu sima... Onu bir kere tespit edebilse...

O yarım kalmış tabloya atıldı. Ancak beş on çizgiyle oracıkta işaret edilmiş olan Boşnak kızını demin başının içinden

uçarak ufuklara gömülen simayla tamamlamak için çalıştı. Fakat heyhat...

İşte o günden beri zihninde bu sabit fikir, kendisini çalışma odasında, şu Boşnak kızı yarım tablosunun karşısında esir etmişti. Yalnız mezara gitmek, kızına, “Bugün biraz daha iyi misin?” demek için çıkardı.

Artık kendisinden rkmyordu. Bu hayalin içinde yaşamaktan garip, vahşi bir lezzet duyarak yavaş yavaş hayatın hakikatinden çıkmış, günden güne kızının bu mezarda yaşamakta olduğuna inanmaya başlamıştı.

Üç sene... Tam üç seneden beri bu mücadelenin daima mağlubu olarak, daima fırçalarını üzüntüyle atarak o yarım tablonun karşısında çalıştı. Mevcut resimlerden, taslaklardan o simayı çıkarabilmek için üç sene mütemadiyen sanatıyla, hatırasıyla savaştı. Bu müthiş harp esnasında, o simayı tespit edebilmeyi mezarda yaşadığına itimadı olan kızını kendisine iade edecek yegâne vasıta addediyordu. Bu resmi meydana getirebilecek olursa bütün geçmiş saadetinin geri döneceğine, o hasta kızın bütün gençlik şaşaasıyla topraklarını silke- rek tekrar hayata çıkacağına inanmıştı. Lakin o savaşlara rağ- men çocuğunun siması, bir su yüzeyi üzerinde kırışarak akıp kaybolan çizgiler gibi fırçasının ucundan kaçıp siliniyordu.

amlıca Tepesi’nden boş ve l gözlerle etrafı seyreder- ken oralarda kızının hayalini geziyor zanneder, bu sisler ara- sında belirirken silinen hayali Boşnak kızı kıyafetine sokmak ister, bazen kendi kendisine, “Buldum,” diye haykırarak tab- loya koşar fakat o bez parçası, bozuk ve silik bir kabir taşı gibi lekeleriyle, kirleriyle, silinmiş ve bozulmuş parçalarıyla hep öyle yarım ve belirsiz kalırdı.

Bir gece gene çalışma odasında, bir bulut arkasından do- nuk işığını gönderen ayın sarı lekesine bakarak düşünüyor- du. Başının içinde hâlâ o demir el, boğazında hâlâ o düğüm vardı. Bu üç senelik cinnete benzeyen matem onun benliğini

büsbütün dağıtmış, bir zehir, damla damla varlığını kemirmiş, yiye yiye bitirmişti. Bu gece, penceresinin yanında uzun bir dalgınlıktan sonra bir hummanın ateşleri içinde tutuşarak kalktı. Soyunmaya, yatağına girmeye kuvvet bulamadı; dizleri titriyor, gözleri buğulanıyordu. Oraya, düşer gibi bir sedire atıldı.

Galiba uyuyordu.

Bir ses açık, apaçık bir ses işitti. Ta kulağına onun sesi “Baba!” diyordu. “Baba! Ben geldim!”

O vakit uyandı.

Galiba uyandı. Açık kalmış penceresinden, şimdi o bulut parçasından sıyrılan ayın hafif ışığı giriyordu. O zaman ışık çizgisi içinde onu, kızını, Boşnak elbisesiyle, süzgün hasta simasıyla o eski yerinde oturuyor gördü. Gülerek, “Baba, o resmi bitirelim,” diyordu.

Ah! Evet, o resim...

Fırçalarına koştu, tabloyu penceresinin kenarına çekti. Şimdi şakakları hummanın ateşiyle yanıyor, ellerinden alevler çıkıyordu. Orada, aydan akan ziya hattı içinde gülümseyen kızının zayıf ve boynu bükük simasına bakarak çalıştı. Baştan ayağa kadar ateşler içinde yanan vücudu yorulmaz bir işleklikle bütün kudret ve kuvvetini bularak işledi. Bu yarı karanlık içinde elleri garip bir hisle renkleri bularak, gözleri mucize türünden bir görmek hissiyle yaptığını seçerek ateşten tutuşa tutuşa, bütün sinirleri titreye titreye işliyor, durmadan çalışıyordu.

Bir darbe daha, bitiyor, işte bitti.

O zaman geniş bir rahatlama nefesiyle bu üç senelik savaşın zafer neşesiyle elleri, o ellerinden alevler çıkan elleri pencerenin perdesine yapıştı. Olanca kuvvetiyle çekti, perde takımıyla yere düştü, ayın bütün sarı ışığı odaya boşandı.

Başını çevirdi, sedire baktı, orada kimse yoktu; döndü tabloya baktı, kızı oradaydı. Süzgün ve soluk simasıyla, mavi hüzünlü gözlerle kendisine bakıyordu. O zaman bu tablonun üzerinde o çehre titredi, canlandı, bezden ayrılarak bir cisim oldu, gülerek dudaklarını babasına uzattı. Birdenbire o üç seneden beri beynini sıkan demir elin, boğazını tıkayan düğümün sıkıntısından kendisini kurtarmış buldu. O da dudaklarını uzattı, baba kız uzun ve ciğerleri koparan bir buseyle ayın donuk ışığı içinde öpüştüler.

Ertesi sabah hizmetçiler, ihtiyar ressamı bozulmuş bir Boşnak kızı resminin sehpası altında dudaklarında kana benzer bir kırmızı lekeyle boylu boyuna yere düşmüş buldular.

KADIN ŞİKÂyeti

Théodore de Banville'den¹ çevirme

Ünlü âlim Payes'in karısı Irena, her türlü gizli işlerini bilen bir arkadaşına anlatıyordu:

Ahmak! Ahmak! Evet, bana ahmak dedi. Ben onunla evlendiğim zaman, bundan on üç sene evvel, ancak on yedi yaşındaydım, o da yirmi ikisinde vardı. İşte tam on üç sene var ki ben bu adamdan nefret ediyorum. Asıl ona düşmanlık etmeme sebep, onun her şeyde insanı kudurtacak kadar tam bir olgunluk sahibi olmasıydı. Âdeta onun bu olgunluğu beni zalim bir alay gibi üzüyor. Herhangi bir meselede bir yanlış düşüncesini bulmayı başaramadım. Hiçbir zaman yorulduğunu, işinin çokluğundan sızlandığını görmedim. Daima şaka eder, daima şendir, henüz hamamdan çıkmışçasına sinirleri daima sükûn içindedir. Kusursuz bir âşık, kusursuz bir koca sıfatıyla beni balolara, tiyatrolara, her istediğim yere götürmek için kucaklayıp okşamak, bir çocuk avutuyorcasına eğlendirmek için, benden çok daha iyi elbise konularına girişmek için, en mühim işlerini bırakmaya daima hazırdır. Her işi benden daha güzel yapar, öyle ki elimden her şeyi aldı. Hatırına gelir ya, ben ne kadar güzeldim, bir resim kadar... Lakin şimdi gençliğim, güzelliğim soluyor, şakaklarım çöküyor. Hâlbuki kocamın, o dev gibi herifin çehresi, gür saçlarının altında günden güne daha bir parlaklık, daha bir güzellik kazanıyor. Bir misafirliğe gidecek olsak, her yerde yaptığı gibi, kendisini hiç derecesine indirir, beni göze çarptıracak, beni parlak

¹ 1823-1891 yılları arasında yaşamış Fransız şair, yazar. (y.h.n)

gösterecek surette davranır; hâlbuki herkes onu beğenir, bir evet yahut bir hayır dese herkes hayran kalır. Bana gelince, bin türlü özenle hazırladığım türlü türlü tuhaf şeyleri alışılmış hâllerle anlattığım zamanlar, âdeta sadaka türünden bir lütuf olmak üzere ancak gülümsüyorlar.

Evdeki hâlimiz daha fena! Elbette her kadın gibi benim de hayatımdan şikâyet etmek, kendimi bedbaht göstermek bir hakkımdır, değil mi? Buna da vesile bırakmıyor. Zengin olmamakla beraber eline geçen bütün parayı elbiseme, harçlığıma sarf eder, üç gün sonra para istesem hiç itiraz etmez, gene verir. Artık nefisini helâk edecek kadar uğraşır, didinir, yazılarını satın alan kitapçıları memnun etmeye çalışır; bana hediyeler, mücevherler, bir kadının canının çekeceği türlü türlü ufak tefekler getirir. Bu adamı kızdırmak için vesile ararım, bulamam. Hatta geçen gün fen âleminde o derece merak uyandıran tecrübelerini yapmak için işlediği odasını, reçel kavanozlarını koymak üzere bana bırakmasını istedim. Hemen razı oldu; o kıymetli aletlerini başka bir yere taşıdı, fazla olarak benim bu garip arzumu pek yerinde buldu. Başka bir kavga vesilesi aradım; kendisinde birçok elmasla işlenmiş madalyalar vardır. Bu kadar mücevheri kendi nefsi için alıkoymasının bir ayıp olduğunu söyledim. O zaman o bir çekmece dolusu şeyleri aldı, hiç zorlamayarak kuvvetli parmaklarının arasında birer birer kırdı ve hepsini birden benim çekmeceme boşalttı. Artık bunun üzerine kafamı duvarlara çarpacak kadar hiddetlenmeye hakkım yok muydu?

Lakin asıl düşmanlığıma bir başka sebep var ki o da oğlumu benden çalmış olmasıdır. Evet, onu öyle bir hâle koydu ki tamamıyla kendisine benzetti. Artık çocukta benim soyuma çekecek hiçbir şey kalmadı. Ben oğluma şairane bir isim takmak isterdim, o tuttu, Bernard ismini koydu. Ben isterdim ki zarif, ince, kıvrıkcık saçlı, bir bebek kadar güzel, mektepte başarı kazanır, piyanoda vals çalar bir çocuğum olsun. Ah, kardeş... Oğlum daha yürümeye başlar başlamaz onun için

bizim evin küçük bahçesine bir jimnastik takımı yerleştirdi. Oğlumu gülleler kaldırır bir pehlivan, havalarda ipten ipe uçar bir cambaz hâline getirdi. şimdi henüz on iki yaşında, bu sıfatıyla masrafını koruyacak kadar para kazanabileceğinde şüphe etmiyorum. Çocuğu mektebe vermedi, kendisi okutmaya başladı. Hatta inanır mısın, Yunanca bile öğrendi. Öyle ki şimdi oğlum benim dünyada öğrenmeme imkân olmayan bir lisanı öğrenmiş oldu. Ona ciddi musiki dersleri de verdi. şimdi çocuk Mozart'ın² yahut Berlioz'un³ bir eserini su gibi okuyor, ancak onu bir musiki aletini kullanıyor görmek zevkinden mahrum kaldım. Babası bunun boş bir emek olduğuna inanmış. Nihayet çocuğu eski lisanları okur, edebiyatta ve matematikte bilgiç, fakat bir güzel sanatların birinde asla hissesi olmayan vahşi bir hâle getirdi. Artık o sanki benim oğlum değilmiş! Hatta bu hâliyle çocuğu sevebildiğimde bile şüphe içindeyim. Kocama gelince, söyledim ya, ondan açıkça nefret ediyorum. Fazla olarak hoşuma da gidiyor, buna da ayrıca kızıyorum. Bu derece mükemmel bir kocanın hoşa gitmemesi mümkün müdür?

Benim için bu ortaklık hayatında galip gelmek, hüküm yürütmek, onu kendime tabi mevkiye koymak için hiçbir çare yok zira aramızda ne mesele çıksa daima bana hak veriyor. Böylelikle nihayet öfkenin son haddine geldim, bir kadının öç çıkarmak için elde bir çaresi olduğunu hatırladım; o bir daha tamiri mümkün olmayacak günahı işlemeye, anlıyorsun ya, kocama arkadaşlarından ve en iyi dostlarından olan André'yle hıyanet etmeye karar verdim. Gayet ustalıkla düzenlediğim bir usul neticesinde bir gün, kocamın bu sevgili dostu beni odamda yarı çıplak bir hâlde buldu. Tam bu sırada da kocam göründü. André'yi tuttuğu gibi bir tüy değerinde kaldırarak götürüp merdiven başına bıraktı. Sonra

2 Wolfgang Amadeus Mozart, 1756-1791 yılları arasında yaşamış ünlü müzisyen, besteci. (y.h.n)

3 Hector Berlioz, 1803-1869 yılları arasında yaşamış ünlü Fransız besteci ve müzik eleştirmeni. (y.h.n)

hemen yanıma gelerek beni kollarının arasına aldı ve benden katiyen bir şüphesi olmadığını temin etti. Lakin ben kendime bu savaşta yenilmiş gözüyle bakmadım. Artık kocasına galip bir kadın olamayınca kocasına hain bir kadın olmaya, ne olursa olsun, karar verdiğim için aşk âleminde başarıları sayılamayacak kadar olan ve bütün Paris kadınlarını hayran bırakan o meşhur René'ye göz koydum. Lâkin zengin sarraf karlılarıyla kibar kadınların üstüne düşe düşe şımarttıkları bu adamın sevdiği kadınlar arasında ben bir istisna olmak istedim. Evvela bu yeni âşığa sırf duygusal olarak bir sevişme tarzı tayin ettim. O da galiba kendince birtakım gizli maksatlara hizmet ederek bu tarza uydu. Bir yaz gecesi Saint Louis Adası'nda, Anjou rıhtımında تنها bir tarafta şairane bir surette geziyorduk. Rene benim istediğim gibi beni çiçeklere benzeterek, eldivenimin ucuna dokunsa bir orduyla çarpışmaktan fazla korku duyduğundan dem vurarak aşkından bahsediyordu. İşte kardeşim, bu defa gene birdenbire kocam meydana çıkıvermesin mi? Evet, nasıl oldu bilmem, sanki bir kaldırım taşının altından fıskırdı. Anjou rıhtımından kimse geçmez, kocamın beni takip etmiş olması da hatıra gelmez. Zira ben daima arkamı kollamakta olduğum için o dev gibi adamı, bir dikili taş nasıl görülürse öyle görmüş olurdum. Her ne hâlse! İşte, oracıkta meydana çıktı. Bir saniye içinde René'yi yerden kaldırdı, oradan geçen bir arabanın içine attı. Arabacıya da zavallının sokağını, evini söyledi, herifin eline de bir lira sıkıştırdı araba olanca hızıyla oradan ayrıldı. Son aşkım güzel bir sanatçı için oldu. Bu sarışın, pembe tenli, bir mücevher kutusundan çıkmış kadar zarif genç, musikide bütün meslektaşlarına taş çıkaran meşhur Sylvain'dır. Ben ona bir çiçek vermiştim, onu cüzdanında saklar ve piyanosunun önüne oturunca başlamadan evvel onu çıkarıp gizlice öperdi. Bir müsamerede o çalarken beni düşündüğünden emin olarak kendisini gözlerimle âdeta yiyordum. O da kendisini kaybetmiş, âdeta baygın bir hâlde ve sanki fikrî bir cinayet işlemeye saplanmış gibi bir hâldc son derece zor parçalar çalı-

yordu. Pişano mağlup, meşhur, sanki şaşırnış, yorgunluktan solumaya başlamış, âdeta ıstırabımdan feryat ediyor; dişler kıvrılarak, titreyerek bu işkenceden kurtulmak istiyorcasına kaçmaya, uşmaya, kaybolmaya alıyor; beyaz ve siyah mızraplar birbirine dolanarak delice bir raksa tutulmuş azgın hayvanlar gibi sıçırıyor, dinleyenler de beyinlerinin içinde bir alay delinin karışık bir koşuşmayla billurdan bir merdivenden inip çıkmakta olduklarını zannediıyorlardı. Nağmeler ta yüreklerinden yaralanmış martuların şaşırnış uçuşları gibi yuvarlanıyorlardı.

Sanatçı ayağa kalkınca gururundan sarhoş gibiydi, bulutlar üzerinde yürüyor zannolunurdu. Hazır bulunanlar onu hayranlıklar içinde alkışlıyorlardı. Lakin herkesin hayreti burada kesilmiş olmadı; zira o zamana kadar hiç görülmemiş, hiç hatıra gelmemiş bir hadise oldu. Pişanonun başına kocamın geçtiğini gördük. O, biraz önce sanatçının çaldığı parçaya yeniden başladı ve bunda türlü değişiklikler yaparak onu genişlettikçe genişletti, birden parçanın kuvveti son dereceye yükseldi, bu belki yüz kere daha büyümüş oldu. Sanatçının stn geldiği zor yerlerin şiddetini daha fazla artırıarak bunu âdeta bir oyuncak durumuna indirdi. Bunu görünce gözlerimin akına kadar kızdığımı anlıyordum. Bu hâl ancak bir iki dakika sürmüştü fakat bu kısa zaman sanatçıyı mevkiinden indirmeye, onu bir hiç derecesinde bırakmaya yetmiş oldu. O biçare utanarak, duvarlara sürünerek, kırılmış oyuncağını götüren bir ocuk hâliyle öteden beriden işitilen glmelerden kulakları yırtılarak kaçıp gitti.

Evimize döndüğümüzde onu artık bir daha unutamayacağı bir hakaretle kırmaya karar vermiştim, yüzüne karşı haykırarak, “Alçak,” diyecektim. Evet, yüzüne karşı... Lakin lme bir oyun gözüyle bakan, yalnız kadınlarla çocukları değil hatta boğulmak tehlikesinde kalan köpekleri bile kurtarmak için suya atılan bir adama nasıl “Alçak,” denebilirdi? O; yangınlardan insan kurtarır, azmış hayvanları tutarak taş gibi ol-

dukaları yere mihlar, vaktiyle doktorluk ettiğini unutmayarak bulaşıcı hastalıklara tutulan fakirlerin gidip yatağında bekler, onlara bakar, teselliler verir, aralarında yaşar, hastalıkla dolu havalarını yutmaktan yılmaz. Bütün bu şeylere rağmen ben gene ona, “Alçak,” diye haykırmak istiyordum.

Nihayet ağzımdan bir hakaret tufanı boşandı. Artık insaf ne demektir unutmuş, nefsimi tamamıyla hiddetime bırakmıştım. Dudaklarımın arasından, bir mercan fidanı içinden sıçrayan çamurlara bulanmış kurbağalar gibi bu iğrenç sözler döküldükçe yüreğimde derin bir lezzet duyuyordum. O, benim bu taşkınlığıma karşı, dizlerimin dibine çöktü ve gülerek onları öpmeye başladı. Ben artık çıldırmış gibiydim, bu hâl-le, “Ya, öyle mi?” diyordum. “Bu, benim sözlerime ehemmiyet verilmediğine işaret eder. Demek ben histen mahrum bir vücut, sanki bir hayvan, daha fena, bir zevk aletinden başka bir şey değilim. Fakat ben, kendime ehemmiyet verdim diye de kadirim.”

Bu sözleri söylerken, orada, bir masanın üzerinde bulunan ufak bir cerrah neşteri gözüme ilişti, onu kavradım ve üzerine hücum ederek olanca kuvvetimle vurdum. Yalnız kolunu yaralayabilmişim. Üstünden elbisesini attı ve asla sükûnunu kaybetmeyerek yarasını, tam bir maharetle sarıp sarmaladı. Ben onun kanlarını görmekle beraber, ona hiddetimi yene-miyordum, hep öyle köpürerek bağırıyordum, “Şimdi artık memnun olunuz,” diyordum; “Beni hükûmete haber verebi-lirsiniz, idam ettirerek sevinebilirsiniz.”

Ne dersin kardeşim? Bu hain adam, buna karşı beni tat-lı bir bakışla kuşattıktan sonra gülümsemeye başlayan kara gözlerini bana dikti ve bir çocuğa söylüyormuşçasına yavaş bir sesle, “Sevgili karıcığım, sen sadece bir ahmaksın,” dedi.

MAVİ KELEBEKLER

André Theuriet'den¹ çevirme

Ancak on altı yaşındaydım, uzun bir büyüme sıtması arasında güçlükle çocukluktan gençliğe geçiyordum. O hâlim şimdi gözlerimin önündedir: Çayır örümceği gibi koldan ve bacadan ibaret cılız bir delikanlı... Lüzumundan fazla büyümüştüm. Bu, o nispette büyümemiş olan ve uzamayarak kısa kalan paçalarım, kollarımdan, düdük gibi sesimden, çehremi aşağı tarafından sarı rengini göstermeye başlayan taze bir sakalın dağınık kıllarından da belliydi. Biraz gelişmem için kırlarda dolaşıp gezmeyi tavsiye etmişlerdi, ben de sabah erkenden çocukluk arkadaşım, savcı muavininin oğlu Gustave ile ormanlara giderdim. O; şişkin yanaklı, cüsseli, faal, ciddi, babasından miras olarak böceklere merak sardırılmış, gayet bünyesi sağlam bir gençti. Yeşil iplikten ağını, mantarla kaplanmış böcek kutusunu almadan evden çıkmazdı. Yavaş yavaş beni de kelebek avının zevklerine alıştırmıştı. Hep akşamları babasının kelebek dergilerini gözden geçirerek arzularını körüklerdi. Asla canlı olarak görmediğimiz o güzel, türlü türlü dalgalı kanatlarla mavi kelebeklerden hiç olmazsa bir tanecik yakalayabilmek, başlıca hülyamızdı. Gökkuşağı erguvanı denilen bu kelebek, bizim diyarda pek nadir tesadüf edilen cinslerden biridir. Avlaması gayet zordur. Son derece ürkek ve az konak olduğu gibi hiç beklenmeyen bir zamanda öyle uçuşları vardır ki âdeta avcıyla eğleniyor gibidir. Onu yakalayabilmek için hem pek çok usta olmak hem de pek sabretmek lazımdır.

¹ 1833-1907 yılları arasında yaşamış Fransız şair ve romancı. (y.h.n)

Haziranın sıcak sabahlarında ne çok karanlık ne de çok aydınlık bir orman geçidinde pusuya konmalı ve yemleme makamında yere mümkün mertebe taze at gübresi serptikten sonra büyük bir sabırla şu hoppa mavi kelebeğin geçmesini beklemeli. Gariptir ki bu neşeli, ipek kanatlı, kibar tavırlı kelebeğin zevkleri acınacak derece bayağıdır. Gül kokuları onu lakayıt bıraktığı hâlde nerede pis şeyler varsa yeme isteği onlarla açılır.

Bir sabah şu kelebekler ankasından birisini yakalayabilmek azmiyle arkadaşımınla ben ormana gittik.

Gustave küçük bir sepet içinde büyük bir ihtiyatla, babasının ahırından sabahleyin topladığı yemlemeyi getirmişti. Ta ormanın içine vardığımızda gölgeli, serin ve nazik pembe yüksük otlarının aralarından fışkırdığı çayırılıkta bir yol seçtik, mavi kelebekleri alay alay çekeceğine inandığımız o kıymetli at gübresinden yolun ötesine berisine serpiştirmiştik. Her ikimiz de bir ak gürgenin dibine oturarak ve susarak, gözlerimizi ileriye dikmiş, yeşil iplik ağ ile yüreklerimiz çarparak bekliyorduk.

Hava pek uygundu. Parlak bir güneş, birbirine dolaşmış ağaç dallarını delerek çayırın üzerine altından işlemeler serpiyordu. Yemlememizin kokusunu oldukça uzağa kadar götürebilecek hafif bir rüzgâr vardı. Bununla beraber o derece arzuyla beklediğimiz kelebek bir türlü görünmeye karar veremiyordu. Birtakım adi beyaz kelebekler, bazen de mavi fakat küçük kelebekler lakayıt kanatlarıyla o kadar uzaktan özene bezene getirdiğimiz yemlemelere sürünüyorlardı. Arkadaşım diyordu ki, “Gübreler yolda gelirken kurumuş olacak. O hilekâr mavi kelebekler bunun taze bir mal olmadığını keşfetmişlerdir.”

O kadar utangaç ve çekingen olmayan bu genç, bana daha kolay bir çare tarifine başlamak üzereyken birden kolunu yaladım. Ak gürgen dallarından kurulmuş yeşil kubbeyi göstererek, “İşte, bir tanesi,” dedim.

Hakikaten, bir güneş çizgisi arasında o mavi kelebeklerden biri, kubbenin altında, bir peri gibi görünmüştü. Kanatlarını gererek yatay bir uçuşla ve nazlı nazlı salınırken biz de onun, güneşle esmerden maviye geçerek türlü değişiklikler gösteren elbisesine hayran hayran bakıyorduk.

Yere yaklaşmak üzereydi, sabredemeyerek fırladım, ağımlı attım. Fakat havadan başka bir şey tutamadım. Onu kaçırmıştım. O da benimle eğleniyorcasına kanat çırpıyordu. Hiddetle arkasına düştüm, gene kaçırdım. Nihayet ulaşması mümkün olmayan mesafelere giderek yaprak kümelerinin arasında büsbütün kayboldu.

Gustave hiddetle, “Beceriksiz,” diyordu, “Mavi kelebeği kovalamaya kalkışmamalı. Bunu bilmez değilsin. Senin yaptığın onu korkuttu, bir daha buralara uğramayacak.”

Onun dediği gibi oldu, kelebek bir daha gelmedi. Biz de yarım saat bekledikten sonra havanın, sıcaklığın tesiriyle karnımızın acıktığını hissettik.

Arkadaşım dedi ki, “Haydi amca oğlumun köyüne gidelim. Bilirsin ya, o ekmekçidir, iyice karnımızı doyurur.”

Ormandan çıktığımız zaman gözlerimizin önünde beliren neşeyle, aydınlıkla dolu manzarayı hâlâ görüyor gibiyim. Çayırıların, kenevir fidanlarının, kırmızı kirazlarla donanmış ağaçların arasında köyün beyaz evleri, çayın yeşil suları bizi davet ediyor gibiydi. Sağ tarafta, köprünün yanında değirmenin güneşle parıldayan su damlalarının yaldızladığı kanatları dönüyor, sol tarafta ceviz ağaçları arasında koyu kırmızı kiremitlerle örtülmüş çatıların üzerinden mavi dumanlar çıkıyordu. Ördekler birbirinin arkasından çayın akışını takip ediyorlar, vakit vakit şen nağmelerle bağıyorlar, öteden horozlar düdüğü gibi sesleriyle cevap veriyorlardı. Çayırarda tırpanların hışıltısı, meyve bahçelerinde çocukların mutlu sesleri vardı.

Ekmekçi evinin yanına geldiğimizde iştah kabartan bir taze ekmek kokusuyla karşılaştık. Bize kapıyı açan, ekmek-

çinin karısı oldu. Güneşin parlak ışığından çıkar çıkmaz gözlerim kamaşmış olduğundan kepenkleri kapalı, perdeleri inik loş mutfağın eşyasını ilk önce bir sis arasından gördüm.

Ekmekçi kadın, arkadaşşıma, “Ne iyi ettiniz de tam vak-tinde geldiniz,” dedi. “Kocam fırını kızdırıyor, size bir çörek yapayım.”

Güzel bir sesi vardı, bende hoş bir tesir uyandırdı. Yavaş yavaş karanlığa alışan gözlerle incelemeye başladım. Ancak yirmisini aşmış, beyaz, taze, tombul, kıvrıcık gür kumral saçlıydı. Hele içinde bir şeyler gülen gözlerinin mora yakın mavi rengi, bana kaçırdığım mavi kelebeğı hatırlatıyordu.

Bu sıcak mevsime göre ve sanatına yakışık alacak surette beyaz ve mavi çizgili ince bir kumaştan elbisesi vardı. Ger-danı büzmelerle sıkılmış bir gömleğın kısa kolları, bir tanesi-nin üzerinde küçük siyah bir ben görünen kollarını dirsekle-rine kadar açık bırakıyordu. Mutfağın bir köşesinde, rafların yanında, çöreklerin ilk hazırlıkları, saz bir sepet içinde ince elenmiş un, asma yapraklarına sarılmış tereyağı, kırmızı ve yeşil çiniden bir çanak içinde dövölmüş yumurta, yüksük bü-yüklüğünde tane tane kesilmiş sucuk görölüyordu.

Gustave fırında, amcasının oğlu ekmekçiyle görüşmeye git-tiğı sırada genç kadın da vadettiğı çöreğı hazırlamaya koyuldu.

Loş, serin, güzel mutfakta onunla yapyalnız kalmıştım. Kapalı kepenkler ve beyaz kırmızı damalı perdeler arasından güneş süzölerek tulumbanın yanında teneke kovanın üze-rine konmuş olan bakır leğeni altın beneklerle yaldızlıyor-du. Gene bu baygın güneş ışığı odanın mermer döşemesini pembe bir renkle ışıldatarak genç kadının dağınık saçları ve beyaz gerdanı üzerinde sönüyordu. Arkası bana dönük oldu-ğundan dediğim gibi bir gömlek altında latif kavisleri beliren düşükçe omuzlarını, narin endamını, yuvarlak uyluklarını, vücudunun bütün serbest ve zarif hareketlerini seyrediyor-dum. O da hamurunu yoğurmakla meşguldü. Tepsinin üstün-

de kümelediği unu ılık suyla suluyordu. Tozdan oluşan bir küçük bulut, başının etrafında bir taç şeklinde yükseliyordu. Vakit vakit benimle lakırtı etmek için dönüyordu. Yarı tebesümle açık duran dudakları arasından küçük dişlerini, unla hafifçe tozlanmış kirpiklerini fark ediyordum.

Benim lüzumundan fazla uzamış cılız vücudumu ve solukça genç çehremi merhamet ve muhabbetle karışık bir hisle kontrol ediyor gibiydi. Ben de sakallarının henüz çıkmaya başladığını anlayan çocuklara mahsus yavanlıkla şu iştah uyandıran güzel, genç köylü kadının üzerinde bir tesir uyandırdığımı sanıyordum. Yavaş yavaş gençliğin ilk fidanları goncalar vermeye başlayarak ve mektepte yasak edilmiş kitaplardan kalma hatıralar uyanarak duygularım heyecan hâline geliyordu. Jean-Jacques Rousseau'nun² biyografisinden bazı parçalar beni çokça etkilemişti; kiraz vakasına benzer bir şeye rastlama arzusunu uyanıyor gördüm. Niçin bana tatlı bir bakışla meylini gösterecek bir kadına ben de rastlamayayım? Niçin, mesela şu ekmekçi kadın öyle bir kadın olmasın? Kocasını herhâlde kaba, çirkin, terbiye görmemiş biridir; ondan bıkmış olmalıdır. Zaten gülümseyen gözleri de tabiatının sert olmadığını göstermiyor mu? Kitaplarımda okumuştum ki iş bir kere cesaret etmekten ibarettir. Allah'a şükür, fırsat da pek elverişliydi. Ekmekçi kadının elleri hamurunu yoğurmakla meşgul olduğundan...

Bunun üzerine ayaklarımın ucuna basarak, yüreğim şiddetle çarparak ayağa kalktım ve hemen oburcasına dudaklarımı çıplak kollardan birine, ta o benim bulunduğu yere konurdum.

Birden şaşırarak döndü ve mavi gözlerinin hemen tutuşmasından anladım ki eğer elleri hamura yapışık olmasaydı bana mükemmel bir sille atacaktı. Lakin benim yalvaran simamı görünce hâlime acıdı. Zaten kadınlar bizde uyandırdıkları beğeni hissini, hatta cüretle ifade edilse bile, mazur gö-

2 1712-1778 yılları arasında yaşamış Fransız filozof, yazar. (y.h.n)

rürler. Gülümsedi ve burnuma hamur bulaştıran bir fiskeyle yetinerek, “Kendine gel çocuğum,” diye mırıldandı.

Bu söz ağzından çıkar çıkmaz da arkadaşısıyla amca oğlu içeri girdiler. Ekmekçi boş bir sesle, “Fırın kızdı. Çöreği salalım,” diye bağırdı.

Bu adam da karısının yaşında, iri, endamı düzgün, geniş omuzlu bir kahramandı. Çıplak sinirli kolları, üzerlerini örten un tabakası altında mermerden yapma gibi görünüyordu. Gür ve siyah saçları alnını örtüyordu. Kara gözlü, temiz ve açık yüzlü, kıvrıkcık sakallı bir kabadayı olan bu adamın karşısında mahcup hâlimi saklamak hem de burnumun ucunu lekeleyen günah işaretini silmek için başımı çevirdiğim zaman bir dolabın camında cılız vücudumun, daracık gövdemin, soluk ve süzük gülünç çehremin aksini gördüm. Zihnimde ekmekçi kadının kocasıyla benim sıska vücudumun arasında bir mukayese kurdum ki bu hiç de lehime çıkmıyordu. Şu güçlü kuvvetli delikanlının yanında ben genç bir meşenin dibinde bir kamış gibiydim. Bunu kendi kendime itiraf etmesem bile ekmekçi kadının kocasına bakan sevgiyle dolu gözleri hakikati tamamıyla anlatıyordu. Derhâl benim âşikçe düşüneceğim ormanda yaprakların arasında uçup kaybolan parlak kanatlı kelebek gibi, bir daha geri dönmemek üzere uçup gitti. On dakika evvelki gibi karnı acıkmış çocuk hâline döndüm, artık gözümde pişmekte olan çörekten başka bir şey yoktu. O, fırından çıktığı zaman yağlı, pembe kabarcıklarla süslü, iştah uyandıran bir şekilde ağız sulandıracak derecede kızarmış, sucuk kokusu yayarak son derece leziz bir şeye benziyordu. Bardaklarımızda çıtırdayan şarapla onu bir güzelce yedik.

İşte, Jean-Jacques Rousseau tarzında ilk aşk maceramın sonu böyle oldu. Şimdi uzun seneler geçti. Lakin bazen hatıralarımı kaydettiğim defterimin buna ait yapraklarını karıştırırken hep mavi kelebeğin menevişli³ kanatlarını andıran bu ekmekçi kadının mavi gözlerini bana gülümsüyor görürüm.

3 Renk dalgalanması biçiminde görülen parlaklık, hare

GEÇMİŞİN ARASINDA

On iki yaşına kadar, hayatımın izlenimler dünyasını zihnimde çizerken bütün o zamana ait âlemi Fatih'ten Kıztaşı'na, Zeyrek'ten Şehzadebaşı'na uzanan bir hatla sınırlı görürüm. Bunun merkezi bir taraftan Sepetçiler'e, diğer taraftan Saraçhane'ye dönen sokağın köşesindeydi. Gözlerimi kapayarak çocukluğumun en derin siyahlıklarına, en uzak bucaklarına hatıramı aktardıkça karanlık gecelerde aşırı bir dikkatle görülüyor zannedilen ışıltılar belirsizliğiyle mahiyeti anlaşılmaya vakit kalmadan uyanıp sönen parıltılar arasından başka muhitler, başka ufuklar hissetmek yanılgısındayım. Fakat o muntika içinde hatıra ve duygularımın açık bir tablosunu görüyorum. Diyebilirim ki kendimi, o zamanın benini, adım adım bütün ayrıntılarıyla takip edebiliyorum; gözlerimin içinde onun hiç olmazsa altı senelik ömrünü böyle dönen tablolar şeklinde çevirip yaşattıkça sevilen bir küçük kardeşi büyütüyormuşçasına ruhumda mesut bir gülüşün sarhoşluğunu duyarım.

Hayatı beklenmemiş dalgalardan aşırarak, onun umulmayan sahillerin kayalarına çarpan rüzgârlarından biriyle bizim küçük gemimize de o bahtiyar ömrün sakın akışı içinde bir gürültülü sefer yazılmıştı. On beş sene uzaklarda didinmek, çırpınmak gerekmişti fakat ne zaman İstanbul'a gelmek mümkün olursa mutlaka oraya bir ziyaret günü ayırır; kimseye haber vermeden, yapyalnız, her defasında biraz daha yorgun, biraz daha kırık fakat o eski benliğime, onun hatıralara, arkadaşlığına, daha fazla bir ihtiyaç ve bağlılıkla gelir, esrarla dolu bir dinin gizli tesellisini veren bir ayinde

duyulması gereken şifa verici bir kendinden geçmeyle uzun uzun buralarda dolaşırdım. Bu ziyaretlerin arasına üçer beşer senenin fakat bana uzun bir hayat kadar dolgun görünen senelerin araları girerdi ve her defa geldikçe her şeyi yerli yerinde, dükkânları, hep içinde görülmeye alışılmış olan simalarla, evleri pencerelerinin hep ve daima hissedilip öğrenilmiş manalarıyla fakat kendimi biraz daha uzaklaşmış, bu duygu dünyasına biraz daha yabancılaşmış bulurdum ve garip bir küçülüşle daha basık, daha alçak, daha dar yapan bir şeyle, ihtiyarladıkça eriyip ufalan nineleri hatıra getiren bir kavruluşla, bu mahalleler, bu sokaklar, o evlerle dükkânlar, üzerlerinden geçen senelerin nefeslerine varlıklarından birer tabakasını kemirtmiş daha küçük, daha dar, hatta daha karanlık, daha sönük olmuş gibiydi.

Değişmiş şekil ve hâlimle, hiç kimse tarafından tanınmadan, keşfedilmek mümkün olan dükkanlardan dikkatli bir mesafeyle uzak durarak, bazen uyandırılacak bir hatıra, kaçıcı bir dakikada resmi zihnime kazınmış bir manzara yahut birdenbire bir yerden geçerken garip bir açıklıkla tutuşup uyanıveren bir tablo için yer yer gecikerek saatlerce dolaşırdım ve böyle ya Şehzade Karakolunun karşısında küçük aktar dükkanından kurşun asker alırken, ya ta Saraçhane Caddesi'nde muhallebicide tavukgöğsü yerken yahut arkamdan soluyarak yetişmeye çalışan Ahmet Ağa'yla -Nerelerdedir acaba?- Fatih Askerî Rüştüyesi'ne gitmek üzere, ellerim kül rengi paltomun ceplerinde daima aceleci ve telaşlı adımlarla ayakkabıcıların köşesini dönerken kendimi görürdüm. Böyle, öldükten sonra tekrar hayatının geçmiş zamanını yaşamak lezzetiyle bana ebedîlik hissi tattıran bir varlık içinde, güya eski benle yan yana, kol kola, ben ona sokulup dudaklarımı temas ettirerek, o gönül alıcı ve teselli verici okşayışla bana neşe vermek isteyerek beraber yaşırdık. Nihayet böyle yüzlerce hatıranın arasından dönüp geçtikten sonra en son aşama olarak, sanki artık sokakta oynamaktan yorulmuş da eve dönen bir çift kardeş kararıyla gelir, bir köşesinde hâlâ o sebzeciyle diğer köşesin-

de hâlâ o manavla çıkmaz sokağın dibinde, önünü kapatan panjurdan yükseltinin arkasında, evimizin, “Artık yoruldu-nuz, içeriye gelin,” diyen şefkatli davetini hissederdik.

O zaman acı bir vefasızlıkla onun benden ayrıldığına, mini mini elinin avucumun içinden akıp kayarak akıcı bir fırlarla koşa koşa kaçtığına, onun önünde havadan bir perde şeklinde açılıp kapanan fakat heyhat, bana demirden bir im-kânsızlık manasıyla kapalı duran kapıdan atlayıp geçtiğine şahit olurdum.

Bu dakikadan itibaren aramızda bütün senelerin mesafe-sini acı bir lisanla anlatan bir kapının somurtkan, dargın, onu benden ayırıp aldıktan sonra beni ret ve inkâr eden küskün siması dikilirdi; kendisini bırakıp gitmiş olmama hâlâ affedil-mez bir hıyanet gözüyle bakan bir sitem ifadesi hissederdim ki beni alıkoyardı. Sonra yavaşça, ceza görmüş çocuğunun hüznüne dayanamayan bir ananın sahte ağırbaşlılığı altında saklanmaya lüzum gören yumuşaklığıyla, sanki ezkaza az açık kalan aralığından hayalimin geçmesine müsaade ederdi.

O vakit bahçenin kumla döşenmiş geniş yolunu tatlı bir yokuş takip ederek evin mermer sahanlığına doğru yükse-liyor görürdüm. Sağ tarafta iki yüksek beyaz salkımın hafif hafif yolun gölgelerini yelpazelediğini ve vakit vakit kuru-muş çiçeklerini serptiğini gözlemlerdim. Sol tarafta asıl bü-yük bahçenin duvarı gittikçe alçalarak uzanır ve birden, tatlı bir kıvrılışla evin cephesine paralel bir yön takip ederdi. Ya-vaş yavaş, evin içindekilere varlığını sezdirmemeye çalışan bir hırsız dikkatiyle, hayalimin bir çekingen sokuluşu köşeyi döner; bahçenin taş merdivenlerini çıkar, Malta taşlarıyla dö-şenmiş, bir tarafında tulumbasıyla üzerinde sarmaşık güller dolu demir çatısıyla kameriyede bir müddet durur, etrafına bakardı. Bu dakikada, eski ben tekrar meydana çıkardı ve bu defa varlığı yüzlerce temasla bölünerek, çok sayıda parça-dan oluşan bir aynada yansıyan bir şekil çoğalmasıyla fakat her biri başka bir hatırayı yaşayarak, başka bir manzarayı

canlandırarak, başka bir tabloya hayat vererek, tekrar gözlerimin önünde dirilirdi. Onu, aynı zamanda, bahçenin diğer tarafında mutfağın önünde setin üzerine oturmuş, mektep dönüşü iri bir ekmek parçasıyla lop yumurta yiyor; beride elinde koca bir değnek, hayalî arkadaşlarını kovalamak için Bahçıvan Mihal'ın o kadar özenle yetiştirdiği lavanta kenarları çiğniyor; mermer sahanlığın üstünde çömelmiş, kurşun askerlerden iki savaşçı orduyu karşı karşıya getiriyor yahut evin bahçesine bitişik fakat kapısı sokakta, diğer bir bahçede bulunan tavuklarına yem atmak için ara duvarlarına dayanmış, merdivene tırmanıyor görürdüm.

Tavuklar...

Onun, mektep arkadaşlarından başka, evinde, mahallesinde beraber oynayacak arkadaştan mahrum çocukluğunun, horozuyla tavukları yegâne arkadaşlarıydı. Mektepten gelir gelmez eve girer, çantasını atar, ekmeğiyle katığını acele yer, sonra sokağa çıkarak diğer kapıdan kümes bahçesine geçerdi. İşte hâlâ gözlerimin içinde onun başlıca horozlarıyla tavuklarını görüyorum. Bilhassa Karlıköy'den hediye gönderilmiş beyaz tepeli şık ve zarif bir horoz vardı ki gözlerini örten tepesinin uzun tüyleri arasında, yem zamanlarında, kibar edası daima tavuklarının oburluğuna oyuncak olurdu. Bunu sabah akşam bir tarafa ayırır, ona mektepten uzun saçlı bir arkadaşının ismini vererek, "Mükerrem Bey, bu tarafa buyurunuz, sofranızı böyle kurduk," derdi.

Tavuklarına da genellikle bir isim verirdi; onların yürüyüşünden, hâlinde, tavrından, bilinemez, anlaşılamaz bir sonuç çıkarma silsilesiyle birtakım benzerlik noktaları bulmuş; tanınmış, görülmüş kadınların, kızların isimlerini yakıştırmıştı. Bir tanesinin ismi Zeynep Hanım'dı. Bu; evin dikişlerini diken, şişmanca, yuvarlakça, yuvarlak çehreli, iri ve yeşil gözlü, ağır ağır yürür, yavaş yavaş işler, güzel sesli bir edayla konuşan bir kadındı ve bu Zeynep Hanım'la diğer Zeynep Hanım'ın arasında onun çocuk hayali tamamıyla birbirine

benzeyen çizgiler bulmuştu. Gene bu yolda bir hayal prizmasının arasından bulunan renklerle boyanarak tavuklarından birçoğunun dışarda birer eşi bulunan hususi şahsiyeti vardı: Bir Cemalfer Abla, bir Gülsüm Molla, bir Dildirip Kalfa, bir Hoca Nefise Hanım, bir Hafız Ziyneti Kadın vardı ve onun zihninde dışarının bu şahsiyetleriyle kümesin o şahsiyetleri öyle samimi bağlarla birleşmiş, eş olmuştu ki âdeta berikilere ötekilerin ikinci nüshaları gözüyle bakar yahut bunları onların ruhundan ayrılmış bir hususi cinsin yalnız kendisince malum birer büyütölmüş şekli kabul ederdi. Hatta bunlarla olan münasebeti, diğer sıradan tavuklarla, birer hususi kimliği, birer şahsi manası olmayanlarla olan ilişkisine benzer değildi. Bunlara söz söylerken, yem verirken, yumurta yapıp yapmadıklarını sorarken aynıyla o dışarda mevcut olan asıllarına hitap edercesine bir hatırlı almaya, bir mizaç yoklamaya lüzum görür; sesine, hâline bir resmiyetin itinalarını kordu.

Ben, çıkmaz sokağın ağzında durarak onu, gözlerimde bir tebessümün yayılan muhabbetiyle böyle tavuklarımların arasınday hayalen takip ederken birden yanımdan bir şekil geçer ve ilerleyerek evin kapısına kadar gider, buradan içeri girmeye çalışan bu yabancı hayal gözünü hissetmiş denebilecek bir gücenme manasıyla açıp girerdi.

O zaman sanki bir sihir âleminin manzaralarını ruhumda yaşatan güneş birden söner; o geçmiş ömür bütün safhalarıyla derhâl silinir; eski benle, o küçük sevgili kardeş arasında acele bir veda busesi alışverişine bile zaman kalmaz; birden evimizin değişen manasında: “Kimi arıyorsunuz? Yanılmış olacaksınız, sizi tanımıyorum,” demek isteyen sert bir soru belirirdi. Ta ruhumun derinliklerinde sanki bir mezarın matemini taşıyarak, ayaklarımı sürte sürte, sırtımı kabarta kabarta, artık etrafıma bakmak istemeyen inmiş gözlerle çocukluğumun beni tekrar kabul etmeyen muhitinden uzaklaştırdım.

Oraya gene gittim fakat şimdi o muhitin büyük bir kısmından, özellikle evimizden yangınların ateşleri, belediyenin kaz-

maları geçmişti. Şimdi orada geniş bir cadde, etrafımda yığınlarla yüklü, geleceğin evlerine hazırlanan bir saha vardı.

Bir kenarda durdum ve evimizin yerini kapıdan girince kumla dşeli ve hafif bir meyille yokuőlaőan bahçenin giriőini, beyaz salkım ağaçlarını, bahçenin setlerini, gllerle sarılmış kameriyeyi, kümes bahçesini ve hepsinin arasında kendimi aradım.

Heyhat! Şimdi bu hayatın tarihi, bütün őekilleriyle, manzaralarıyla, bütün tabloları ve safhalarıyla yanmış fakat henüz külleri savurulmamıő bir kitabın kıvranarak açılan sayfaları arasında okunamayan belirsiz yazıları gibiydi. İnatçı bir zorlamayla yeniden o hatıralar dünyasını yaşatmak ve onun ortasına kendimi koymak istedim; o küçük kardeşi gene öyle âdetâ elle tutulur, gözle görülür bir açıklıkla diriltmek, koő-turmak, güldürmek, oynatmak istedim; lakin ben ona hep hayalimin ölümden sonra dirilmeye çalışan nefeslerini üflerken o kıvrana kıvrana, dolana dolana yükselen bir yangın kasırgasının içinde şaşırmış bir beyaz güvercin uçuőuyla dumanlara boğularak kaçıp kaybolmakta devam etti.

Bugün, bir yangının ne demek olduğunu her vakitten fazla anlamış oldum.

FATMA'NIN EVİ

Yaz sonlarındaydı; senede üç beş kere uğranılan akraba evlerinden birine, Üsküdar sırtının yüksek ve تنها bir noktasında, harap bir hâlde bırakılmış olmasına rağmen hâlâ çok güneşin altında ölmez bir neşeyle canlı duran, bir eski köşke davet edilmiştim. Burada bir hafta misafir olacaktım. Beni kapıdan mini mini bir kız karşıladı. Ev sahipleri gülerek, “Sizin hizmetçiniz... Misafirliğinizden memnun kalasınız diye bunu hazır bulundurduk,” dediler.

Bu muhakkak bir şakaydı. Bu boyda, bu kıtada bir vücut için bu sıfat pek fazla bir şeydi. Onun şemsiyemi kavrayan eli o kadar küçüktü ki kabzayı zorlukla tutuyordu.

“Ne kadar iyi,” dedim. “Ben de çalışayım ki hizmetimin yükü ancak onun hacmine göre olsun,”

Sonra daha ciddi sordum, “Bu nereden çıktı?”

Derhâl simalarda şakanın hafif ifadesi silindi, ona karşılık elemle titreyen seslerin kesik ve kısa cümleleri bana küçük kızın hayat hikâyesini anlattı. Bu, dört satırla özetlenmesi mümkün bir facia...

Fatma'yı Karamürsel'den getirmişlerdi. Şehit olmuş bir baba, nerede kaldığından haber alınamayan bir ağabey, yamış bir ev, biri elde, biri kucakta diğer iki küçük kızla İstanbul'un meçhul bir harabesine sığınmış bir ana, bir de işte gözlerinin içinde hâlâ hayatın bu garip oyunundan hayretini silemeyen manasıyla şu, cılız, sönük, sarı, kavruk çocuk...

Hep sustuk. Bu dört satırlık hayat hikâyesinin bütün açıklığını, ruhun inleyen yorumlamaları içinde daha derinden dinlemek, onun acılığına kana kana doymak için bir müddet, sislenmiş gözlerle birbirimize bakışarak fakat bir kelime ilavesine gerek görmeyerek duruyorduk.

Fatma, elinde küçük bir tepsiyle tabağına dökmemeye çalışarak yapılan işin büyük ehemmiyetini kavrayan bir özenle kahvemi getiriyordu.

Alnından düz kesilmiş saçları, tepesinde al bir kurdeleyle bağlanmıştı. Ancak dizlerine kadar gelen kıpkırmızı, ince beyaz çizgilerle bir entarisi, temiz, etrafı dantellerle süslenmiş bir önlüğü, bacaklarında düzgün, yeni siyah çorapları, ayaklarında sarı sandalları¹ vardı. Ve bütün bu özenmeler arasında onun görücülere çıkan gelinlik bir hanım kız hâli vardı ki derhâl kendisini karşı koyulamayan bir sevimlilikle kucaklıyordu.

Tepsiyi bana uzatırken peltek bir telaffuzla ve ancak kendine has bir sesle, “Buyurunuz efendim,” diye ikram etti.

Onun için on iki yaşında demişlerdi fakat ancak sekizinde gibiydi. Biraz irice yuvarlak bir başı, siyah, küçük, yuvarlak, birer kuş üzümüne benzeyen gözleri, iki yumruğu bir avuç içinde hapsedilebilecek kadar mini mini elleri, sonra ancak beş karışlık bir boyu vardı.

Bu bedbaht vücudun hayata ne fena, ne zalim, nasıl mahrumiyetler ve sefaletler getiren kahredici bir zamanda gözleri açıldığına, o günden bugüne kadar onun için yaşamak denen hadisenin ne müthiş bir musibet olduğuna fikrimi yöneltince Fatma’nın bütün pörsümüş, solmuş bedeninin sefaleti, gözlerinin, “Bundan daha iyice bir dünya yok muydu?” hüsranlı araştırmalarla ağlayan elem manası, bütün görünüşünde bü-yümek için gereken hayat nefesini layıkıyla teneffüs edememiş, içinde daima yanan sinsi bir dert ateşiyle kavrulmuş bir

¹ Sandalet

cüce hâli veren bedensel kusuru izah edilmiş oluyordu. Bununla beraber onu söyletmek için başladım, “Fatma,” dedim. Gözlerini kaldırarak, “Efendim,” dedi. Sesinde öyle sessiz bir teslimiyet vardı ki devam edemedim. Sözü başka tarafa çevirdim, “Bekleme kızım, ben kahvemi geç içerim,” dedim.

Onu söyletmemek kararından dönmemeliydim. Akşam sofrasında tekrar bu meraka mağlup oldum. Ne için? Onu hayatının musibetine dair kendi lisanıyla söyletmek istiyordum, galiba...

Bir aralık, o bir omzuyla belirsizce kapıya dayanarak kim su isteyecek, kim ekmek isteyecek diye, ciddi gözleriyle beklerken ben yine başladım, “Fatma,” dedim.

“Efendim,” dedi. Bir ekmek sepetine, bir su sürahisine baktı.

“Senin baban var mıydı?”

“Vardı...”

“Ne oldu?”

“Şehit oldu...”

Şe’leri telaffuz edemiyordu: “Şehit” diyordu.

“Büyük kardeşin...”

“Vardı, ama...” Omuzlarını kaldırdı, dudaklarını büktü, “Bilmiyorum ne oldu,” demek istedi.

“Küçük kardeşlerin...”

“İki tane,” dedi ve bir elini kaldırarak yanlış anlaşılmasın diye iki parmağıyla işaret etti ve yutkunarak, “Annemin yanında,” diye ilave etti.

“Annen nerede?”

Gene omuzlarını kaldırarak gene dudaklarını büktü. Bütün bu sorulara, ilgisizmişçesine fakat üzgün görünmemek,

kendisini memnun farz ettirmek isteyen zoraki bir sükûnla cevap veriyordu. Son sorudan sonra, galiba bu ilgisiz görünür sükûna daha fazla devam edememekten korkarak, gözlerini benden çevirdi; odanın köşesine, uzak ve loş bir köşesine dikti. Hep susuluyordu. Odanın havasında bir sıkıntının helecanı çalkalanıyor gibiydi. Bardaklara uzanan ellerde, tabaklara dokunan çatallarda, hatta soluyan nefeslerde bir şamata yapmaktan çekinir bir dikkat vardı. Bir dakika durdum, o, hep loş köşeye dikilmiş gözleriyle duruyordu. Artık devam etmemek gerekirdi. Ne oldu, bilmem, son soru da dudaklarımdan çıktı, “Eviniz var mıydı Fatma?”

O zaman beklenmeyen bir hadise oldu. Fatma durdu, cevap vermedi, hep oraya, odanın o uzak ve karanlık köşesine bakıyordu; birdenbire müthiş bir korkuyla iki elini birden oraya uzattı, sanki ansızın oradan, o loş ve kuytu noktadan, korkunç bir alev fışkırmışçasına korkunç bir rüyanın derinliklerinden gelen bir sesle bir saniye sızladı. Sonra ellerini gözlerine kapayarak, “Yanıyor! Yanıyor,” diye haykırdı. Ve birden dönerek bu afet manzarasından kaçarak fırladı, çıktı, dışarıda hıçkıra hıçkıra ağlayan, uluyan, inleyen sesini işittik. Ve bu bir matem iniltisi şeklinde, bizi hep susarak önümüze bakmaya mecbur eden bir hâlle uzun bir zaman devam etti.

Birkaç gün sonraydı, kameriyede yelken bezinden açılır kapanır bir sandalyeyi son noktasına kadar yayarak, âdeta yatmış denecek bir vaziyette, Wilson teorilerinin² toplumların mutluluğuna etkilerine dair bir dergi okuyordum. Bir aralık arkadan, kameriyenin gerisinden bir mırıltı işittim.

Birkaç adım ötede küçük ve çekingen bir ses konuşuyordu. Kimdi? Doğrudum, menekşe gülleriyle karışık bir tafflan³ kümesinin arasından baktım. Biraz ötede Fatma, kumların üstüne oturmuş, bacaklarını uzatmış, bir şeyle meşguldü.

2 Wilson Prensipleri. ABD başkanı Woodrow Wilson’un 1918 yılında ABD Kongresi’nde, I. Dünya Savaşı’nın ardından kurulmasını istediği dünya düzenine dair yaptığı konuşmada bahsi geçen ilkelerdir. (y.h.n)

3 Süs bitkisi olarak bahçelerde yetiştirilen küçük bir ağaç, karayemiş ağacı. (y.h.n)

Ve aralıksız, kendi kendisine söyleniyordu. Ne diyordu? Fark edilmiyordu fakat her hitabında, sesinin her kıvrımında bir muhabbet, coşkun bir hararet vardı. Dikkat ettim ve anladım. Küçük küçük çakıllarla Fatma, kumun üstünde diziler yapıyor ve kendine göre bir ev inşa ediyordu.

Bu büyük köşke; onun yüksek çatısına, geniş balkonlarına ilgisiz, arkasını dönmüş, orada Fatma kendi evini, Karamürsel’de yanmış evini, mahrum, fakir, sefil fakat bahtiyar evini tekrar yaşatmaya çalışıyordu.

Bitirince düşündü. Bir şeyler eksikti, onları da tamamlamak lazımdı, yerinden kımıldanmayarak etrafına baktı, elini uzatarak dört yaprak seçti: Başka başka türden üç küçük ve bir büyük... Büyüğü öne koydu, küçükleri arkaya dizdi; sonra tavuk çağırırcasına, “Geh, geh, geh,” dedi ve isimlerini söyledi, “Sarı Kız, Kara Kız, Beyaz Kız... Geh, geh, geh! Sen de düş öne kırmızı oğlan...”

Bu kırmızı oğlan muhakkak o büyük yaprak babayiğit, ağırbaşlı, kibirli, baş daima yukarıda, kıpkırmızı bir horozdu. Galiba hep evin etrafında toplandılar. O zaman Fatma, mesut ve huzurlu, kumların üstüne uzandı ve bir elini başının altına koyarak, bir elini evine ve tavuklarıyla horozuna doğru uzatarak artık karşısında evi, tavukları ve horozu, neşeli güneşin çağlayanları altında nurlu bir uykuya daldı.

FENA BİR GECE

Henüz yirmi yaşındaydım. Hayatımın en büyük musibetlerinden biri ve birincisi, artık uğursuz gerçekliğinden şüphe edilemeyecek merhamet umulmayan bir kesinlikle beni ezmek üzereydi. Tabiplerin son başvurdıkları teselliyle İzmir'in Karşıyaka'sında, güneşle dolu ovanın ortasında bize tutturulmuş bir zarif köşkteydik. Annemin son ıstırap günlerine bir parça huzur havası vermeye çalışıyor zannedilen küçük fakat şen bahçenin kapısını her akşam açarken gözlerimin acele eden bir bakışı onun odasına yükselir, yeşil panjurların neşesi arasında onun solgun simasını arardı. İlk günler o da beni beklerdi ve ana oğul, birbirini bulmaktan doğan bir iç huzuruyla gülümserdik fakat bu tebessümün içinde biraz zaman sonra artık beraber olmamak, ben yalnız kalmak; o, beni yalnız bırakmak elemlerini duyarak gülümserken sızlardık. Son günlerde o, beni penceresinin arkasında bekleyemez olmuştu fakat ben gene hissederdim ki oradadır, penceresinden biraz ötede, yatağında gene beni bekleyen gözleriyle, gene dudaklarının bir dakika sonra bir tebessüme yer bırakacak büzülmesiyle ve bir helecanla yastığının üzerinde daha iyi işitebilmek için başı hafifçe dikilmiş beni bekler. Ve her gün neticenin gerçekleşmiş olmasından gittikçe daha fazla korkan müthiş bir azapla kıvrana kıvrana merdivenleri çıkardım.

Yağmurlu, kirli bir gündü; o gün sabahleyin onu pek fena bırakmış ve şehre siyah bir matem tesirinin altında inmiştim; o gün akşama kadar bütün rastlanan dostların acıyarak soran dikkatlerine, nemlenmeye hazır gözlerle karşılık vermiştim. Bütün bu kara günün saatlerini şehrin hayat didinmeleri

içinde, ağlamak, hemen bir yere çöküp yığılmak arzularını bastıra bastıra geçirmiştım ve öyle ertelenemeyecek işlerin zincirine dolanarak gecikmiştım ki ancak son vapura yetişmek mümkün olacaktı. Nihayet iskeleye koştım, yağmurun altında parmaklık kapıyı kilitlemekle meşgul memur hayretle yüzüme baktı, “Geç kaldınız,” dedi ve eliyle gösterdi: Son vapur, rıhtımın fenerine yaklaştı.

Müracaat edilecek bir çare yoktu. Şehirde kalmak gerekcekti. Şemsiyemin altında, bu siyah gecenin siyah yağmuru seri kamçılarıyla beni döverken yapılacak şeyleri düşünüyordum. Karar verdim: Rıhtımda, Kramer’e¹ kadar gidecektim, orada dostlarıma rastlamak mümkündü, biraz onlarla oturup yemek yiyecektim, sonra bir arabaya atlayarak, bütün rıhtımı geçerek, Bahribaba’yı, Karataş’ı, Karantina’yı aşarak Göztepe’ye kadar büyük babamın köşküne gidecektim. Bu geceyi bir misafirhanenin ruhu üşüten yalnızlığında, yabancı havasında geçirmek hatırıma gelmiyordu.

Kramer’de dostlarımı buldum. Onlar hep beni, birden simalarını kaplayan bir endişe bulutuyla karşıladılar. Galiba biraz benden, biraz da dışarıda ara sıra esen rüzgâr dalgalarının içinde şakırdarak, çırpınarak yağın yağmurdan doğan bir hüznün vardı ki onları sarıyor, söylenen cümlelere hastalıklı bir gevşeklik, kadehlere uzanan ellere bir ümitsizlik hâli veriyordu. Ve nasıl oldu, bilinemez, galiba bana ait duygulardan doğmuş bir fikir ortaklığıyla sohbet, hayatın ya fayda veremeyen uğraşışlarından ya birdenbire zalim elini uzatarak sizi alıkoyan, etrafınızdan birini alan ölümden, biçare beşer için elde kalan sahte tesellilerden, ümitten, varlık sahasının ötesinde keşfedilmek için aranan ufuklardan, perişan bahislere temas ede ede sürükleniyordu. Bir aralık ruhun sonsuzluğundan ölümlerle görüşmekten, nefeslerin çekiminden menkıbe ve rivayetler anlatılmaya başlandı. Mağrib-i Aksa² dervişle-

¹ İzmir, Kordon’da bulunan sanat ve eğlence merkezidir. (y.h.n)

² Fas

rinden, Hint fakirlerinden, İngiltere ve Amerika ruhlarından haberlerle sohbet tamamıyla, insanın asabından küçük küçük titremelerin soğukluklarını geçiren bahislere döküldü. Ve bu akşam herkeste acayip ve garipliğe inanmak isteyen bir eğilim, hayatla ölüm arasında sıkı bağlar tesis ediyor, yaşayanlarla ölenleri birbirinden tamamen ayırmak istemeyerek gecelerin gizli nefeslerinde ölümlerin ruhlarını dolaştırıyor, rüyalarda perdesi açılan gelecekler, uzaklardan hissedilen vakalar buluyordu. Bütün dostlarımla bu zemin üzerinde acayip hatıraları vardı. Ben de bunları dinlerken kalbimde hem bir ümitle kuvvet veren hem anlatılamaz bir korkunun soğuk titremelerini dolaştıran bir hisle çocukluk hatıralarımla içinden korkunç rüyaları, sonradan hakikate çevrilmiş olan keşifleri; hele bir gece, galiba on yaşlarındayken, gece birdenbire yatağın içinde uyanarak pencerenin dışarısında, bahçede geniş beyaz kolları uçuşarak savrulan hayalleri düşünüyordum. Bende de ruhlarla görüşmeye dair okunmuş eserlerden, karanlıklarda ruhların alınmış resimlerine dair rivayetlerden oluşan hatıralar vardı. Öyle ki bu gece ayrılırken hepimizde garip bir esrar merasiminden çıkanlara mahsus bir korku hissi titriyordu. Epeyce gecikmiştik. Zorlukla bir araba buldum ve köşeme büzülerek, kalbimde beni düşünmekten alıkoyan bir şeyle bu uzun gece yolculuğuna çıktım.

Evvela rıhtımın düz taşlarından geçtik, sonra saptık; yağmurun arkasında, buğulanmış camların arasından hükûmet konağının fenerlerini, kışlanın hafif bir ışıqla birer sarı levha şeklinde görünen pencerelerini fark ediyordum. Gözlerimi kapayarak, soğuk olmamakla beraber, bu daima düşen yağmurdan, bu karanlık geceden, zihnimde çalkalanan hikâyelerden üşüyerek köşede büzülmüş, uyuşuk bir donukluk içinde böyle gidiyordum; artık hastaneyi geçmiştik, Karataş'a geliyorduk, etrafımda bu siyah ve تنها sokakların yegâne hayatı, titrek fenerler, uzun aralıklarla geçiyordu. Ve gittikçe artan bir üşümekle ruhumda titreyen bir şeyle daha büzülüyor, bu uzun yolculuğun hüznünü duymamak için gözlerimi kapı-

yordum. Bazen artık gelmiş olmak ümidiyle davranıyordum; kolumu uzatarak camı siliyor ve nerede bulunduğumuzu etraftan kaçan siyah kütlelerden keşfe çalışarak bakıyordum. Düşünemeyen zihnimin içinde bir türlü toplanıp açıklık ve düzen kazanamayan fikirlerin arasında bu gece beni boş yere beklemiş olan hastayı görüyordum. O zaman ta ruhumun derinliklerine sanki bir ateş çivisi saplanarak beni kıvrandırdı. İki elimle göğsüme basmaya mecbur ederdi, açıkça yorumlamaya kuvvet bulunamayan bir korku, “Ya beklemediyse, ya artık beklemekten kurtulduysa,” demek isteyen sesiyle ara sıra beni sarsıyordu.

Yalnızlığımı daha az duymak için doğruldum, kibritimi çaktım, bir sigara yaktım, hiçbir şey düşünmemeye karar verdim. Artık bir an evvel bana yabancı olmayan bir evde, bana dost olan bir yatakta bulunmak ihtiyacı sabrımı tüketiyordu. Tekrar pencereden bakıp anlamak istedim ve öyle zannettim ki köşkten ancak bir iki dakikalık mesafede bulunan küçük Taşköprü’den geçiyoruz. Aldanmamıştım. İşte fener... Şemsiyemin sapıyla pencereye vurdum, araba durdu. Atladım, yağmur hep yağıyordu. Şemsiyemi açamayarak arabanın feneriyle görmeye çalışarak çantamın içinden ıslak ellerle para çıkardım, arabacının hesabını ödedim. O bana, “Sasfharisto beyimu, kalinihtasas,”³ dedi ve bu yağmurdan, bu siyah geceden bir an evvel kurtulmak için derhâl arabasını çevirerek hayvanlarını kamçıladi. Ben yavaş yavaş köşkün bahçe kapısına çıkarken o, hızla kaçıyordu.

Köşk ta tepedeydi, bahçe kapısından oraya kadar iki tarafı ağaçlarla örtülü uzun ve dik bir yokuştan çıkacaktım. Yavaş yavaş başımın üstünde şemsiyemden sular sızarak yorgun fakat artık emin ve rahat adımlarla çıkıyordum; çıktım, çıktım, bir aralık durdum, ağaçların üzerine şakır şakır yağın yağmurunu dinleyerek nefes aldım. Biraz sonra yatağımın içinde, düşünmekten, hatta rüya görmekten beni alıkoyacak derin bir

3 Yun. “Teşekkür ederim beyim, iyi akşamlar.” anlamına gelmektedir. (y.h.n)

uyku bulmak ümidiyle tekrar yürüdüm; nihayet işte köşkün merdiveni önündeydim. Şemsiyemi kapadım, bu uzun merdivenin basamaklarından yavaş yavaş çıktım. Köşkün bütün önü geniş bir taşlıktı. Oradaydım, başımı kaldırdım ve köşkün cephesini tamamıyla, kapanmış panjurlarıyla simsiyah buldum. Birden müthiş bir şüpheyle baştan aşağı titredim. Sanki bütün köşkün simasından bir ölüm soluğu dalgalanarak geçti ve bana çarptı. İki adım attım, köşkün kapısının panjurlarına asıldım, açılmadı. Yan odaya koştum, pencerenin arasından bir hayat ışığı aradım: Korkunç bir karanlık... O zaman, ne yaptığımı pek bilmeyerek, sanki burada benden çıkacak bir ses, bu boş köşkün ölü havasında bir hayat titretilmesi uyandırarak bana kapıyı açacak, beni derin ve huzurlu bir uyku vadeden bir yatağa götürecektim zannıyla panjuru yumruklamaya ve bağırmaya başladım, “Açınız! Açınız!”

İçerden boş evlere mahsus bir inilti geliyor, etraftan yağmurun dalgaları arasında sağanaklar yapan rüzgârlar uçuyordu. Şimdi artık hakikat ortaya çıkıyordu: Şu birkaç gün içinde, benim haberim olmadan, aile şehre inmişti. Birden bu dağın tepesinde, iki tarafta açık sırtların boşlukları arasında, aşağıda ayaklarımın altında serilen denizin homurdayıcı, sanki bir musibet hazırlıyor zannedilen uğultulu siyahlıkları karşısında, inatla dökülen bu yağmurla, önümde hışırdayan ağaçlarla titredim; burada bütün hayata işaret eden şeylerden uzak, uzaktım.

Tekrar panjurları yumruklamaya başladım; şimdi bağımaya, çağırmaya cesaret edemiyorum. Bahçıvan yok muydu? Kimse yok muydu? Burada, bu siyah gecenin içinde yalnız ben mi vardım? Uzaktan bir köpek havlıyor, aşağıda deniz homurdanıyor ve durmadan yağın yağmurun altından sanki o akşam anlatılan bütün ölü nefesleri, bütün korkunç hayaller dalgalarla, galeyanlarla uçuşuyordu ve hep ara sıra rüzgârın sağanakları ağaçların kollarını sarsarak, karanlıkların içinde acayip yollar açarak, şemsiyemi koparıp almak

isteyen hamlelerle, eteklerimde çırpınan hücumlarla, yüzüme gözüme püskürülen serpintilerle savruluyordu.

O zaman hiçbir kelimeyle anlatılamayacak bir titreme beni sarstı. Sanki irademin üzerinde bir kuvvet beni oradan, bu açılmak istemeyen kapının, bu bir hayat ışığıyla bana gülmek istemeyen siyah cephenin yanından kopardı, çekti.

Merdivenleri indim ve delice bir aceleyle savrulan rüzgârın, aralıksız boşanan yağmurların, etrafımda bana birer alay ışıltısıyla kuru dallarını sallayan ağaçların arasından, başımın üstünde ölülerin gölgeleri uçuşarak koştum, koştum, beni tutmak üzere uzanan kollar, önüme geçen hayaller, etrafımda birden kalkan kuru dallar, yüzüme savrulan nefesler, kulaklarımın yanımdan geçen sesler ve bütün bu siyah gecenin bu dağ başında hiddetle uğuldayan hışmı ve gazabı vardı. Ben, bunlardan, yuvarlana yuvarlana, rüyalarda insanı koştuktan alıkoyan kuvvete benzer bir şeyle boğuşarak, kaçıyordum.

Nihayet kendimi sokakta, bu تنها sokağın çamurlarında bulunca evvela bir geniş nefes aldım fakat tekrar gecenin bu geç saatinde bu uzun yolu yapıyınız, çamurlara bulanarak, yağmurlarla ıslanarak, rüzgârların önüne düşmüş, geçmek, sığınılacak bir dost evi buluncaya kadar saatlerce böyle yürümek gerekeceğini düşününce tekrar bir korku havası, beni sanki bir kasırga hortumuna takarak sürükledi.

Tekrar, şemsiyemi artık koltuğumun altına kısıtırarak, yağmurun kamçıları altında hiçbir şey görmeyerek, hiçbir şey hissetmeyerek, fakat bilinemez, beni takip eden nasıl tehlikelerden nasıl müthiş korkulardan kaçarak koşmaya başladım.

O zamandan beri ne vakit karanlık bir gecede yalnız, evimin dışında bulunmam gerekse o geceyi düşünür ve tüylerimi ürperten bir korkuyla sanki o gecenin kalıntısı bir hatırayla nefeslerini üfüren ölülerin civarında bulunmak zannını duyarım.

İÇECEK SU

Balkan Harbi zamanına ait bir hatıra zihnimde tam bir canlılıkla yaşıyor:

Köy neredeyse büsbütün boş! Kâr ve kazanç ihtiyacı, telaş ve korkusunu yenen tek tük esnafla köşklerde bırakılan birkaç bekçiden, bahçivandan başka hemen kimse kalmadı. Yalnız asker...

İki aydan beridir ki yalnız, karadan, denizden, gündüz, gece bu asker kabilelerinden, köyün dolup boşalan, sonra bitti zannedilirken yerden fışkıryormuşçasına birdenbire çamurlu kırlara beyaz çadırlarıyla iri papatya yığınları kuran binlerce asker öbeklerinden başka bir şeye tesadüf edilmiyor. Bir taraftan harp; hastalarından, ölülerinden oluşan o kahır ve bahtsızlık eserlerini getirip buraya dökerken diğer taraftan anayurt, asırlardan beri üzerine yağın ateş yağmuruyla yanıp kurumak, tutuşup kavrulmak bilmeyen cömert göğsünden binlerce evladını alıp buraya bağışlıyor ve burada, gelenlerle gidecek olanlara, malul ve sakatlarla, diri ve dinçlere ayrı ayrı mıntıklar tayin edilmiş olmasına rağmen evvelkilerle şimdikilerin arasında zorunlu bir temas meydana gelerek ölümle hayat, ümitle ümitsizlik, düşüşle yücelme, yenilgiyle intikam el ele tutuşuyor; bu iki el tutuşurken birincisinden ötekine bir bezginlik manası, elem ve şikâyet ifade eden, cesareti kırıp şüphe ve endişe veren bir şey gelmiyor; ikincisinden berikine teselli ve kuvvet, meçhul bir umudun gerçekleşmesini vadeden bir sıcaklık yayılıyor.

Bütün bu daima kaynayan ve köpüren insan pınarının dalları yuvarlanıp yayıldıkça, bir gecenin karanlıkları içinde

sanki toprakların yarıklarında kayboluverdikten sonra ertesi günün ağlayan güneşi altında yeniden temiz ve berrak dalgalarla fışkırdıkça köyün havasında ne bir telaşın gürültüsü ne bir musibetin uğultusu var. Bu binlerce insan kütlesinde mabetlere mahsus bir sükût, ara sıra boru seslerinin tenhalıklarda birbirini arayan selamlarıyla yırtılmış derin, ölü bir sükût!

Onlara bir rüyanın seyyar gölgeleri hâlini veren bu sükûtun yanında onların diğer bir özelliği var: çekinmek. Sokaktan geçerken sizin gözünüze rastlamaktan utanan kaçınışları, aralık kapılara sürünmekten ürken çekinişleri, bir parça sabun almak için elinde parasıyla bakkal dükkânlarının önünde girmeye cesaret edemeyen düşünüşleri, koca bir kümeyle yolunu şaşırarak beklerken bir geçenden korkarak soruşları, bahçeleri tamamıyla göz önünde tutan köşk parmaklıklarının arasından eğrilen bakışları var ki yarın güllelere mert göğsünü gererken gözlerini kırpmayacak olan bu adamları korkak çocuklara benzetiyor. Kaç kere rastladım: Birçok evinde birer değirmenin neşeli pervaneleri dönen bu köyde, bir türlü yoluna konamamış su meselesi; onları ellerinde kovalarla, su tulumlarıyla, boyunlarında, sırtlarında, onar yirmişer deste deste mataralarıyla batıdan doğuya, deniz kenarından demir yoluna sevk eder. Su tedarik edilebilecek en yakın yeri haber verirseniz, o zaman koşarlar.

Ah! Türk çocuğu! Sen tarihinin o türlü türlü dolaşık ve çapraşık çizgileri arasından ne zamandan beri bu içecek suyun arkasından koşarsın? Ne kadar asırlardan beri hep yolunun üzerinde böyle bir tesadüf parmağı kalkmış, sana bir yol göstermiş, seni batıdan doğuya, kuzeyden güneye hep o içecek suya götürmüştür! Bu koşuşunda, köyünün o hiçbir zaman kana kana, rahat rahat içemediğin suyuna, o genç kızların akşamları testilerini doldurdukları güleç çeşmeye bir hasret hissi mi, bir özlem manası mı saklıdır?

Kaderinin daima dolup boşalacak, boşaldıkça dolacak matarasını takarak oradan oraya, buzlu dağlardan ateşli çöl-

lere yolladığı, tarihin bitmez tükenmez dikenlikleri, kayalıkları arasında türlü izlerde yuvarladığı Türk çocuğu; mübarek mahluk, sen ezeli bir gezginsin. Hep bu içecek suyu arar ve hep mataranı kaldırarak köyünden başka sana her diyarın acı sularından birer yudum nasip oldukça gözlerini göklere dike rek şükredersin.

Bir gün, odamın penceresinden boş sokağa dalgın bakıyordum. Yavaş yavaş çiseleyen bir yağmur köyün yapışkan çamurlarını biraz daha geçilemeyecek, biraz daha içine batılacak bir cıvıklığa getiriyordu. Karşıdaki komşumun tavukları tahta perdenin deliğinde, başını eğip bir gözüyle güneşe bir soru bakışı yollayan horozun arkasında, bu ıslak elbiseyle kümese dönüp dönmeyeceklerini düşünüyorlar, duvarın kenarından bir siyah kedi ıslak temaslardan korkak çekincelerle kadife pençelerini kurutabilecek bir yer arıyordu.

İki elinde iki boş kovalayla etrafına bakınarak geçen bir asker gördüm, su arıyordu. Belliydi ki bu boş kovalarıyla uzun uzun dolaşmış ve önünden geçilen bahçelerin çoğunlukla açık kapılarından bakmaya cesaret edemeyerek saatlerden beri onları dolduramamıştı. Bizim evin de açık kapısında durmadı, ona bakmaya bile kendisini izinli saymadı, geçip gidecekti. Pencereyi açarak seslendim. Durdu, anlattım, “Girersin, sağına dönersin,” dedim. Şüphe içinde, çekingen duruyordu.

O zaman, inmek ve cesaret edemeyen bu çocuğa yol göstermek gerekti. Bu çocuk, otuz beş yaşlarında vardı ve onu yakından görünce otuz beş senenin türlü zahmetler ve güçlükleriyle, türlü ıstıraplar ve elemeleriyle hırpalanmış, yıpranmış bir vücuttu fakat onun hâlinde öyle bir ifade vardı ki ıslak eski elbisesinin, buruşuk başlığının, ellerinde boş duran kovaların sefil ifadesine rağmen asalet gösteriyordu. Bu dalgaların hırçın çarpıntıları gelip üzerinde çatladıkça altından daha parlak çıkan kaya parçaları gibi kader hücumlarının darbelerinden daha parlak bir alınlı sıyrılan bir Türk oğluydu.

Karşı karşıya gelince bekledim ki söylesin. Elinde boş kovalarıyla, ürkek ve çekingen, yüzüme baktı. O zaman sordum, “Ne aradın, arkadaş?”

“İçecek su aradım,” dedi. Yalnız bu cümlesinde uzun bir su aramak hikâyesi vardı. Başının öyle bir eğilişi, gözlerinin öyle bir bakışı vardı ki, “Zahmet vermeyelim,” demek istiyor gibiydi.

Beraber yürüdük ve tulumbayı çekerek ona yardım ettim. O, galiba biraz utanarak beni daha fazla yormamak için acele ediyordu. Kovalarından biri, ağzı açılmış ve ortasına bir kalınca değnek çivilenmiş bir teneke, öteki, kulplu ve yenice bir çinkoydu. Biraz su geldikten sonra kovayı çalkaladı, onun suyunu ötekine boşaltarak onu da yıkadı ve bu suretle temizlik düşüncesini tatmin ederek kovalardan birini tekrar tulumbanın altına koydu. Ben çekmeye başladım; o, gözlerinde karar veremeyen bir şeyle bakıyordu: Bu işi bana bırakmalı mıydı, kendi mi geçip çekmeliydi; halledemiyordu. Kova dolunca, onun hatırına gelmiş olmasında ihtimal bulunan fikre imkân bırakmamak için: “Yorulдум arkadaş, ötekini sen doldur,” dedim. Fazla bir aceleyle dolan kovayı çekti, ötekini koydu ve benim yerime geçti. Aramızda başka bir kelime geçmemişti. Öteki de dolunca bir söz söylemiş olmak için, “Sen nereden geldin arkadaş?” dedim.

Dudaklarını büzerek ve kim bilir ne kadar uzakları kastederek, “Te... İçerilerden,” dedi, biri uzun biri kısa gelen kulp-lara yapıştı.

“Nereye yollayacaklar?” dedim. Başını sallayarak, “Bilmem ki...” dedi. Biri ağır biri hafif gelen kovaları kaldırdı ve yürüyüşüne ufak bir aksak ahenk veren dengesizlikle ıslak kumların üzerinden geniş adımlarla yürüdü.

Kendi kendime, “Bu iki cevap,” dedim, “İşte, Mehmetçiğin bütün hikâyesinin tarihi! Ta içerilerden gelip bilinemeyen nerelere giden derbeder bir hikâye.”

Bahçenin kapısına kadar o önde, ben arkada böylece geldik, ta orada biraz durdu, fakir lehçesinde bana şükran sunacak bir tabir aradı; bütün seçkin bir lisanın ibareleri, bütün zarafet cümleleri onun sadece ruhunda iflâs ediyordu. Sonra ruhunu daha güzel, daha iyi açıklayan bir şey buldu, “Efendi, hakkını helal et,” dedi ve aksak yürüyüşüyle çamurların içine bata bata, elinde biri ağır biri hafif, biri uzun biri kısa kovaların suyu çalkana çalkana yürüdü.

Arkasından bakarken düşündüm. Düşündüm ki bu Türkoğlu, altı asırdan beri türlü tesadüflerin kasırgaları önüne düşmüş, bir savaş dünyasının yarıklarında, uçurumlarında, denizlerinde, çöllerinde yuvarlanmıştı. Tarihin bu hırpalanmış yolcusu, türlü afet ve musibet çukurundan şan ve şeref tepelerine tırmanmış; dizleri parçalanarak, tırnakları koparak tırmanılan yerlerden bir kaza darbesiyle taşlara çarpa çarpa düşmüş ve daima kalkarak, yeniden dimdik durmaya çalışarak tutunacak bir kaya parçası, yapışacak bir ağaç kütüğü aramıştı. Ve Yemen çöllerinden Arnavutluk taşlarına, Acem ellerinden Girit sularına kadar altı asırdan beri kumlara, buzlara, denizlere kanını akıta akıta, bol bir kaynağın bitmez tükenmez cömertliğinden her vakit taze bir kuvvetle fişkiran o al kanının garip çizgileriyle kahraman hikâyesini yazmıştı.

Bu kanla yazılmış kasidenin her satırında yüksek bir fedakârlığın, insanlık üstünde bir kahramanlığın heybeti parlarken o, sanki kendi büyüklüğünden habersiz fakat gene usanmayarak diyar diyar dolaşıyor, gene içecek su araya araya dolaşılacak yerleri kanıyla suluyordu. Ve sonra düşündüm ki ihtimal, yarın bana akan kanını sunacak olan bu adam kuyunun suyu için benden hakkımın helal edilmesini istiyordu.

SANAT HEYECANI

Odeon¹ sahnesinde Shakespeare'in² *Kral Lear* trajedisini gördükten sonra şimdiye kadar edinilmiş sanat duygularından yüksek, birdenbire, ruhuma bir başka muhteşem ufkun açıldığına dikkat ettim ve orada geçirilen heyecan saatlerinden beri bir gök bölgesinde dolaştıktan sonra topraklarda yürüyenlere mahsus bir hisle varlığımda bir uçuş havasının titremelerini duyuyorum.

Bu geceyi benim için hayatımın en müstesna nefis gecelerinden biri yapan duyguları incelemek istedim. Buna bir sebep, bir kelimedede özetlenebilecek, bir cümleye hapsedilebilecek bir sebep bulamıyorum ve heyecanımın sebeplerini düşününce, bunları, Shakespeare'in o sara titremelerine, öfke nöbetlerine, cinnet sayıklamalarına benzeyen dehasının taşkın, çılgın feveranları gibi, öyle renk renk volkan kasırgaları şeklinde görüyorum ki bunların bir fırça darbesiyle bulunabilecek boyalarda bir araya gelmesine imkân veremiyordum.

Düşünceyle gözlem arasında Shakespeare ne kadar değişiyor, hayır, değişmiyor, ne kadar yükseliyor. Düşünceleri ruhu baş döndürücü yüksekliklere çıkaran bu adamın dehası sahnede, sahnenin bütün hayret veren gelişimleriyle çevrelenmiş olarak gözlemlenince o zaman ruhta, yavaş yavaş bir yücelme hissi, ufuklardan tabaka tabaka yükselerek bulutların üzerinde uzun uzun dinlenmelerle uçarak havalanmak ne-

1 Odeon Tiyatrosu, 1875 yılında İstanbul'da, İstiklal Caddesi'nde açılan tiyatro binasıdır. (y.h.n)

2 William Shakespeare, 1564-1616 yılları arasında yaşamış ünlü İngiliz tiyatro yazarı, şair ve oyuncu. (y.h.n)

şesi değil sanki yukarıya doğru giden uçuşuma tekerlenmek, yuvarlanmak fikri ve hissi, bir cinnet feleğinin mengenesinin içinde kıvrılarak sürükleyen bir kasırgayla dönmek korkusu uyanıyor.

Asıl şairin dehasını; dehasının, o aşırılıkla, incelmış bir edep zevkine kabul ettirilemeyen müstehcenlikle, sanatın alışılmış kayıtlarını kıran laf uzatmalarla, karışıklıklarla kudurmuş lisanını, bir çılgın alayı oyunlarıyla birbirinin üzerinden atlayarak, koşup giderken birbirine çelme atan, yanındakinin sırtına tırmanıp omuzlarından aşan, bir cinnetin itişmeleriyle, kakışmalarıyla çarpışıp tekerlenen fikirlerini, hayallerini, benzetmelerini; evet, düşünürken tümüyle sizi şaşırtıp bunaltan bu taşkın çılgınlıklarını, asıl onu seyrederken anlıyorsanız ve anlıyorsunuz ki Shakespeare zaten budur, onu başka kimseye benzetmeyen, dünya edebiyatının geçmiş asırları tufanlarından onun zirvesini daima yükseklerde bir güneş parçasıyla göz alıcı bırakan kimliği işte ancak odur.

Onu incelerken bir mabede girer gibisinizdir. Bir mabet ki orada insanlığın bütün geçmişi ve bugünü, zulüm ve vahşet rivayetleri, tapınılan hayallerinin gölgeleriyle tekerlenip kırılan ilahlarının putları, saçmalamaya başlayan hikmetleriyle hakikati haykıran cinnetleri, kılıçlarıyla kargılarının yanında şiirleriyle çiçekleri, bütün o birbiriyle çarpışan, boğuşup didişen çelişkileri, hepsi birden, incelenmesine pek vakit bulunamamış bir mahşer şeklinde serilmiştir. Bu muazzam bir mahşerdir ki size insanlığı bütün sefalet ve aşağılığı, illet ve hastalıklarıyla gösterir ve hepsinin ruhundan garip ve karmaşık bir destan uçar. Bunların arasından hayran ve duygulanarak geçersiniz; bazen bunalıp kaçır, bazen irkilip durur, bazen de usanıp gözlerinizi yumar, kulaklarınızı tıkarsınız. Bu mahşerin galeyanı o kadar yorucu, o kadar üzücüdür.

Fakat onu seyrederken bu insanlık destanının bir kasidesi canlanır ve büyülenmiş bir işlemeyle ruhunuzu sararak sizi alır, o zaman onun efsunlu kaynağından çıkan ve sarhoş eden

şarabını kâse kâse içersiniz. Artık başka bir adamsınız, onun dehası elinde bir insan hamurusunuz ki sizi nasıl isterse öyle evirip çevirecek, öyle ezip büzecektir.

Kral Lear! Evvela, ne basit bir efsane! Yalnız basit değil, hatta ilkel ve çocukça. İşte bir ihtiyar İngiliz hükümdarı ki artık ihtiyarlık yıllarının yorgunluğunu hükûmet yükünden kurtarmak isteyerek iktidar esasını üç kızı arasında bölüş-türmek istiyor. Seneler, hükümdarın omuzlarına yalnız uzun bir yorgunluk silsilesinin bezginliğini değil zihnine de yavaş yavaş onu tamamen esir edecek bir illetin ilk tohumlarını getirmiştir. Kendisini en fazla seven kızına, en parlak miras payını ayırmak isteyerek her şeyden evvel onları sorgulama-ya gerek görür. İlk iki büyük kızı, hayatın en büyük hikme-tiyle donanmıştırlar: yalan ve ikiyüzlülük. Cordelia, küçük kız, aksine saf ve masumdur, hakikat ve samimiyet ruhunun asıl cevheridir. Hayat felsefesinden bu derece mahrum olan bu biçare, hemşireleri kadar görkemli ibarelerle süslenmiş cümlelerle sevgi ve bağlılık teminatı vermeye gerek görmez; kalbinin en saf hissini, en saf sözüyle ifade eder, “Sizi nasıl sevmek lazımsa öyle severim, ne fazla ne noksan,” der.

İki büyük kız, yalan ve ikiyüzlülüğün mükâfatını, Cor-delia da hakikat ve samimiyetin cezasını alırlar. Saltanat iki büyük kardeşe geçerken küçük kız, mirastan mahrum, çıplak ve fakir, kendisine âşık olan Fransa kralına sığınır.

O zaman bu efsaneden çıkması gereken hakikatler tabii akışını takip ederek; Kral Lear’ı gittikçe daha hasta, daha se-fil, oradan oraya sürükleniyor, bir kızından kovularak diğer kızına sığınırken birincisinden kovulduktan sonra ikincisinde kabul edilmeyerek, delisiyle, o her şeye rağmen velinimetini terk etmeyen deli soytarıyla dağlarda, kırlarda sürüklenir-ken görürüz.

Şair bu efsanenin yanına aynı türden diğer bir efsane daha koymuştur; her şeyi geniş çizgilerle, bol renkle resmeden ve

canlandıran bu ressam arzusuna ulaşma hikmeti neticesine daha fazla bir şaşaa vermek için tabloyu iki tarafından, sanki sağ ve sol elleriyle aynı zamanda boyamıştır:

Kral Lear'ın saray erkânından Comte³ Gloucester, iki oğula sahiptir: Edgard ve Edmond. Bu ikincisi bir piçtir, hırslı ve sefil bir ruha sahiptir. Biraderinin servet hissesini elde etmek ister. Bu arzusuna ulaşmak için her çare onun için kabul edilecek bir tedbirdir. En evvel Edgard ile pederini -ikincisine oğlu tarafından öldürüleceğini, birincisine babasının gazabından ancak kaçarak kurtulmanın mümkün olacağına ikna ederek- ayırmaya, sonra da gene uydurma bir hile neticesiyle Duc⁴ de Cornouailles'ü pederinin bir hıyanet düzenlediğine inandırarak ihtiyarın gözlerini oyduktup kovdurmayı başarır.

Kral Lear, artık tamamen mecnun, yanında delisiyle ser-seri dolaşırken Comte Gloucester da kör adımlarını -kendisini hâlâ pederine tanıtmaya cesaret edemeyerek bir dilenci sıfatıyla hizmet eden- asıl oğlu Edgard'ın kılavuzluğuna terk ederek efendisini aramaya çıkar.

Şair bu iki efsaneyle sefil insanlığın muhteşem bir hakikat tablosunu yaşatırken sahte bir sanatın tutucu özenine tabi olmaz. Zaten onun sanatı, dehasının arkasından sürüklenip gider. Renkler, çizgiler fikrin etrafına kendiliklerinden gelirler. Boyarken, çizerken ressamın gözleri büyümüş, kolları uzamış, ona insanlığın doğal boyutlarından fazla genişlikler, uzunluklar gelmiştir. Ve hiçbir suretle bir kuralın esaret kayıtlarına boyun eğmek istemeyen hayatın bağımsız hakikatlerini oldukları şekilde görüp öyle göstermiştir.

Bir yandan hain Edmond'u mazlum Edgard'ın intikamına uğrattırken diğer taraftan hakikate, hayatta gerçekleşmeyen bir zafer teminine kalkışmaz; Kral Lear'a akıl ve iktidarını, kör Gloucester'a görmek nimetini, zalim kız kardeşlere düşkünüğü, zavallı Cordelia'ya gasp edilmiş hakkını dağıtmaya

3 Fr. derebeyi, kont.

4 Fr. prensten sonra gelen en yüksek soyluluk unvanı, duk.

ve iade etmeye gayret emeliyle insanlık kaderi için bir adalet ve hakkaniyet tablosu çizmeye tenezzül etmez; hayat nasılsa, insanlık neyse onlara sadık kalır.

Pederini korumak için bir orduyla yetişen Cordelia haysiyetinin kurbanı olur ve biçare Kral Lear'a hayatta her şey hıyanet etmişken yalnız, yalnız delisi, deli soytarısı sadık kalır.

İşte hakikat böyle bütün acının heybetiyle görüldüğündendir ki bu koca şairden ayrılırken insanda bir tebessümün, sefalet tablolarını bir iç huzuru mührüyle kapayıp rahatlayan çizgisi değil, bir vicdan burkuluşunun daima yaşayıp devam eden sıkıntısı kalır.

Şimdiye kadar sahneye koyma ve sahne gereklerine, son zamanların edebî zevki gerekliliklerine uydurabilmek için bu şairin sahne eserleri türlü silme ve çıkarma işlerine mahkûm edilirken nihayet bu edebî cinayete karşı isyan edenler oldu. Fransa sahnesinin en mühim üyelerinden olan yazar ve oyuncu Antoine, Odeon Millî Seyir Yeri'nin müdüriyetini aldıktan sonra Shakespeare'i sahneye ve halka değil, sahneye halkı ona boyun eğdirmeye karar verdi. Ve eserlerinin mevcut tercümelerinden hiçbirisiyle yetinemeyerek bilhassa Kral Lear'ın yeni bir tercümesini, sadık ve tam bir tercümesini Pierre Loti'den istedi.

Üç saat içinde okunması mümkün olmayan bir eseri yine o kadar bir zaman içinde temsil etmek ve göstermek, hiçbir ara yapmaksızın, sahnede yirmi sekiz manzara göstermek gerekiyordu. Bu harikayı meydana getirmek için Antoine, Paris'in irfan ve sanat kaynaklarına yalnız elini uzatıvermişti. Orada ne vücudu, ne hafızası yorulur ne de sanatçı havsısalası mucizeleri çevreleyen acizlik gösterir oyuncular; fırçalarıyla saraylar, mabetler, savaş alanları yaratan ressamalar; bir dakika içinde, bir dakika için sönen ışıkların yahut çekilen perdelerin arasında, çölleri köşklere, çadırları ordugâhlara, koridorları çiftliklere çeviriveren büyücüler bulmuştu.

Bir yandan oyuncuların telaffuzları arasında pürüzsüz, kekemesiz, tereddütsüz bir akıntıyla dâhi şairin buhranlarla, coşkularla kaynayan heybetle dolu lisanı akıp giderken diğer yandan sahne manzaraları sizi dakikadan dakikaya Kral'ın sarayından Glouceter'un kasrına, Duc d'Albany'nin köşkünden hilalle yıldızlanmış bir sabah çölüne, gecelerin dehşet veren karanlıkları içinde şimşeklerin tutuşup yıldırımları yağan bir yalçın kayalıktan çadırlarla donanmış bir ordugâha götürüyor. Ve burada sizin ruhunuza, fikrinize ve hissinize, gözlerinize, bütün varlığınızın hassasiyetine dehanın ve sanatın birbirine dolanmış sihri, saltanat ve heybetinin bütün kuvvetleriyle kendini gösteriyor.

Bu satırları yazarken hissediyordum ki bu geceye ait duygularımın hepsinin üzerinde Kral Lear'ın deli soytarisından kalan hatıra yükselmektedir.

Eski çağların nasıl bir hikmet fikri, hükümdarların ve kumandanların heybeti ve kudreti yanına, bir delinin, bir soytarının, bir divanenin, bir maskaranın, bir kambur veya bir cücenin tembih ve yol göstermesini, hicvini ve alayını koymaya gerek görmüş. İktidar fazla bir sarhoşluk verecek olursa delinin uyarı kahkahası patlar, yalan ve ikiyüzlülük sokulgan bir hileyle işlemeye başlarsa onun alay kamçısıyla çarpılır, dalkavukluk ve yaltaklanma yerlerde sürüklenerek başını tahtların eşiğine korsa onun alay yumruğuyla kalkar; gaflet, bulutlarını indirerek sarayın havasına gereğinden ağır bir uyku getirirse onun ısıkları sinirleri titretir, hıyanet yaldızlı örtüsünü takarak şuh edasıyla gönül avlayıcı nazlarıyla salınırken onun taşlama oklarıyla düşer.

O, daima kuvvetin yanında onu tamamlayan bir gölge gibidir. Ayrı, bağımsız, çekincesiz ve pervasız bir hayatı vardır ki fazla kaynamalarla taşar ve fazlalıklarıyla boşlukları doldurur, kuvvetin zaaflarını giderir.

Sarayların kapısına kadar gelen gerçekler onun ağzından dökülebilir, sarayların pencerelerinden görülemeyen manza-

ralar onun gözleriyle görülür, sarayların çatılarından giremeyen sesler onun kulaklarıyla işitilir ve saraylarda geçirilen hayatlar onun omuzlarına dayanmadıkça sendeler, düşer.

Kral Lear, işte delisinin ağzından dökülen, gözleriyle görülen, kulaklarıyla işitilen şeyleri anlamamak, görüp işitemek için ısrar ettikten sonra nihayet gene onun omuzlarına dayanmıştı. Eserde en mühim, en zor, en güç tüketen, en direnç kıran vazife soytarının vazifesiydi ve bu insanlık tablosundan çıkan acıların, bu hayat destanından yükselen hikmetin bütün ruhu ve açılımı bu delinin sayıklama tufanındaydı. Trajedinin ilk safhasından son sahnesine kadar o, bütün olayların üzerinde uçan, her vakaya, her cümleye bir hikmet çılgılığı, bir hakikat kahkahası fırlatan canlı bir hicivdi ki durmuyor, susmuyor, daima koşuyor, söylüyor, sanki bütün diğer şahısların arasından her şeyin felsefesini tutuşturarak kayıp geçen aydınlık ve akıcı bir hayal oluyordu.

Bu vazifeyi yüklenmek ve onu bu gece Odeon Sahnesi'nde görülen mükemmeliyetle idare edebilmek için nasıl bir irfan yükü taşımak, ne yüksek bir sanat kudretine sahip olmak, şairin bütün deha ifadesini vererek ve lisanında kısaltılmış bir hâle getirebilmek için ne derin bir his işlemesiyle ve ne mükemmel bir canlandırma harikasıyla donanmak gerekeceğine fikir hayran kalır.

Bu vazife, sanatçı Denis d'Inès⁵ tarafından üstlenilmişti. Ve gözlerimi kapayınca bu müstesna gecenin duygularının dalgaları içinde onu, eğrilip bükülmüş bedeninin kıvranımları ve çılgın kahkahalarının saraları, takip edilemeyen seri sayıklamalarının dalgaları arasında, hep onun zeki ve filozof deli simasını görüyorum.

⁵ Denis d'Inès (1885-1968), Fransız aktör ve tiyatro yönetmenidir. (y.h.n)